

ПОСІБНИК ЩОДО ДЕЯКИХ
АСПЕКТІВ ЗДІЙСНЕННЯ
ФІНАНСОВИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ
(ДОСЛІДЖЕННЯ
ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН)

Це посібник профінансовано Проектом "ДІА-ЄС"

Проект "ДІА-ЄС" фінансується Європейським Союзом та реалізується FIIAPP:

за участі:

1. Національна поліція України
2. Служба безпеки України
3. Державна митна служба України
4. Державна прикордонна служба України
5. Офіс Генерального прокурора
6. Національне антикорупційне бюро України
7. Державне бюро розслідувань
8. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів
9. Спеціалізована антикорупційна прокуратура

Цей Технічний Документ підготовлений за підтримки Проєкту «Заходи ЄС з питань протидії наркотикам та організованій злочинності (ДІЯ-ЄС)», що фінансується Європейським Союзом, та проєктом «Партнерство ЄС для належного врядування II: "Активізація заходів із протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму в Україні", що фінансується Європейським Союзом та Радою Європи.

Погляди та думки, представлені в цьому документі, належать основному автору і не повинні сприйматися як офіційна позиція Європейського Союзу та / або Ради Європи.

ЗМІСТ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ	5
ВСТУП	7
1. МОТИВАЦІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	9
2. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	12
3. ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	15
3.1. Визначення та принципи фінансового розслідування	15
3.2. Приклади категорій кримінальних проваджень у яких проводяться фінансові розслідування	21
3.3. Передумови для початку фінансових розслідувань	22
3.4. Прийняття рішення щодо проведення фінансового розслідування.....	27
3.5. Джерела інформації для фінансового розслідування	30
4. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	32
4.1. Збір даних та їх аналіз	32
4.2. Визначення плану (стратегії), обсягів та напрямів фінансового розслідування	45
4.3. Визначення і оцінка ризиків у фінансових розслідуваннях.....	47
4.4. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, як способи отримання інформації для фінансового розслідування	50
4.5. Результати дослідження, їх представлення та прийняття відповідних рішень	60
4.6. Використання можливостей інших державних органів у фінансових розслідуваннях	62
4.6.1. Здійснення державного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом (ПФР України) та співпраця із правоохоронними, розвідувальними та іншими державними органами.....	62
4.6.2. Співпраця у процесі фінансових розслідувань з Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА).....	77
4.6.3. Співпраця правоохоронних органів з податковими та митними органами	82

4.6.4. Співпраця правоохоронних органів та органу державного фінансового контролю.....	86
4.7. Способи збирання доказів, перетворення інформації в докази.....	89
4.7.1. Типові процесуальні дії для пошуку доказів у фінансових розслідуваннях.....	89
4.7.2. Особливості використання як доказів документів, які містять банківську таємницю, правовий статус узагальнених матеріалів Держфінмоніторингу.....	99
5. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ	104
5.1. Формальні канали співробітництва	105
5.2. Неформальні канали співробітництва	108
5.3. Організації, що сприяють у проведенні комплексних фінансових розслідувань	112
6. СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА ОСНОВНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ З ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ	117
6.1. Загальні положення.....	117
6.2. Типові слідчі ситуації в залежності від ступеня обґрунтованості та обсягу зібраних доказів щодо предикатного злочину та відмивання коштів.....	120
6.3. Легалізація (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом. Питання практичного розслідування.....	121
7. ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ЩОДО ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ	127
Додаток 1. Які відомості можна одержати від тих чи інших компетентних органів	133
Додаток 2. Форма запиту правоохоронного органу до Держфінмоніторингу щодо проведення моніторингу фінансових операцій та звернення до підрозділу фінансової розвідки іноземної держави (ПФР іноземної держави).....	136
Додаток 3. Приклад звернення правоохоронного органу до Держфінмоніторингу з метою здійснення фінансового моніторингу та звернення до ПФР іноземної держави	138
Додаток 4. Контрольний перелік питань для оформлення запиту про надання міжнародної правової допомоги	142
Додаток 5. Зразок запиту про надання міжнародної правової допомоги	145
Додаток 6. Зразки документації стосовно фінансових розслідувань (на основі міжнародного досвіду)	149
Додаток 7. Допоміжний формуляр калькуляції поточних грошових коштів.....	154
Додаток 8. Приклад звернення до АРМА	155

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

FATF – Група розробки фінансових заходів по боротьбі з відмиванням грошей

Рекомендації FATF – Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення (2012)

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

ВРУ – Верховна Рада України

ВС – Верховний Суд

ВК – відмивання коштів

ГКУ – Господарський кодекс України

ДБР – Державне бюро розслідувань

Держфінмоніторинг – Державна служба фінансового моніторингу України (підрозділ фінансової розвідки України, ПФР України)

ДПС України – Державна податкова служба України

Друга директива – Директива Європейського Парламенту та Ради 2001/97/ЄС від 10 червня 1991 року про внесення змін до Директиви Ради ЄС 91/308/ЄЕС

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

Закон про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів – Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»

Закон щодо конфіскації незаконних активів – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів»

ЗМІ – засоби масової інформації

ЗУ – Закон України

ІАЗ – інформаційно-аналітичне забезпечення

ІПС – інформаційно-пошукова система

КК – Кримінальний кодекс України

КМУ – Кабінет Міністрів України

Конвенція від 16 травня 2005 року (Варшавська конвенція) – Конвенція Ради Європи від 16 травня 2005 року про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму

Конвенція від 20 грудня 1988 року – Конвенції Організації Об’єднаних Націй від 20 грудня 1988 року про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин

Конвенція від 8 листопада 1990 року (Страсбурзька конвенція) – Конвенція Ради Європи від 8 листопада 1990 року про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних від злочинної діяльності

Конвенція від 4 листопада 1950 (ЄКПЛ) – Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 року про захист прав людини і основоположних свобод

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

МВФ – Міжнародний валютний фонд

МПД – міжнародна правова допомога

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції

НС(Р)Д – Негласні слідчі (розшукові) дії

ОГП – Офіс Генерального прокурора

ОЗГ – Організована злочинна група

ОРД – оперативно-розшукова діяльність

ООН – Організація Об’єднаних Націй

Перша директива – Директива Ради Європейського союзу 91/308/ЕЕС від 10 червня 1991 року про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів

ПКУ – Податковий кодекс України

ПФР – підрозділ фінансової розвідки

РЕ – Рада Європи

СБУ – Служба безпеки України

СГД – суб’єкт господарської діяльності

Третя директива – Директива Європейського Парламенту та Ради 2005/60/ЕС від 26 жовтня 2005 року про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів та фінансування тероризму

УМ/ДУМ – узагальнений матеріал/додатковий узагальнений матеріал

ЦК – Цивільний кодекс України

Четверта директива – Директива Європейського Парламенту та Ради 2015/849/ЕС від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання доходів та фінансування тероризму, що вносить зміни та доповнення в Регламент (ЄС) 648/2012 Європейського парламенту та Ради і скасовує Директиву 2005/60/ЕС Європейського парламенту та Ради і Директиву Комісії 2006/70/ЕС

ВСТУП¹

Глобалізація, поширення політики фінансової інклюзії, розвиток сучасних інформаційних технологій є об'єктивними трендами сучасності. Вони надають необмежені можливості швидкого розвитку економіки, швидкості платежів, інформатизації послуг та їх доступності. Оскільки фінансова інклюзивність громадян має тенденцію до зростання у контексті боротьби зі злочинністю вказані тренди суттєво підвищують значення фінансового аналізу у ході проведення розслідувань в кримінальних провадженнях.

Поряд з цим, в Україні спостерігаються значні ризики відмивання коштів, одержаних злочинним шляхом. Корупція та нелегальна економічна діяльність (включаючи ухилення від сплати податків та шахрайство) є основними предикатними злочинами для подальшого відмивання коштів. Організована злочинність також зростає і суттєво впливає на загальну ситуацію із відмиванням коштів¹. На тлі зазначених загроз цілі функціонування правоохоронної системи потребують коригування, щоб ефективно протистояти зазначеним викликам. Завданням для правоохоронних органів повинна стати активна участь кожного з них – у межах компетенції та із застосуванням власних інструментів – у забезпеченні вилучення незаконних прибутків або стягнення компенсаційних виплат².

З цього приводу, експерти Комітету Ради Європи MONEYVAL після спілкування з представниками усіх правоохоронних органів України констатували наступне: *«Існує непорозуміння в правоохоронних органах щодо того, що насправді мається на увазі під фінансовим розслідуванням – розслідування відмивання коштів, або розслідування інших фінансових злочинів, або розслідування щодо доходів, отриманих від інших злочинів, що продукують доходи. Немає загальних інструкцій для правоохоронних органів щодо того, коли розпочинати фінансове розслідування, та якою має бути його мета»*.³

Поняття «фінансових розслідувань» підлягає адаптації до національної правової доктрини та практики, для того, щоб забезпечити умови для формування єдиного підходу в практичній діяльності правоохоронної системи.

Ефективним механізмом протидії злочинності та забезпечення конфіскації злочинних доходів є інструмент фінансових розслідувань. При цьому, держава та її органи не повинні орієнтуватися у ході його використання виключно на притягнення правопорушників до кримінальної відповідальності, застосування до них найсуворіших видів покарання. Важливо, щоб вигоди та прибутки, набуті за

1. Висловлені у цій роботі думки є позицією авторів та не обов'язково відображають офіційну політику Ради Європи.

2. Методичний посібник з фінансових розслідувань. Спільний міжвідомчий проект у сфері боротьби з вигодами від протиправної діяльності. – 2017.

3. <https://www.fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/zviti-pro-oczinku.html>

результатами протиправної діяльності, вилучалися у дохід держави та спрямовувалися на суспільно-корисні цілі, сприяли загальному економічному розвитку країни за рахунок інвестування їх у базові соціальні послуги й проекти.

При цьому, завдання державних органів, які проводять фінансові розслідування, повинні включати не лише забезпечення економічної безпеки держави, профілактику, виявлення й попередження злочинів та адміністративних правопорушень, учинених в економічній сфері, у тому числі корупційних правопорушень, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму тощо⁴, а й охоплювати значно ширше коло завдань у сфері боротьби із злочинністю.

Здійснення фінансових розслідувань, яке включає, зокрема, відстеження злочинних активів, їх арешт та конфіскацію, дає можливість:

позбавлення злочинців доходу від протиправної діяльності та, як наслідок, позбавлення мотивації до вчинення нових злочинів;

позбавлення злочинців можливості продовжувати та розвивати злочинну діяльність (виявлення злочинних схем і зв'язків, ключових фігурантів, позбавлення злочинних груп фінансування).

Відповідно до міжнародних стандартів, усі країни повинні забезпечити, щоб фінансові розслідування стали обов'язковою частиною усіх кримінальних проваджень, пов'язаних з розслідуванням злочинів, що продукують злочинний дохід. Адже якісне фінансове розслідування, проведене правоохоронним органом, є ключовим фактором успіху у боротьбі з вказаними викликами. Для оцінки економічного ефекту (вигоди) від протиправної діяльності потрібно виявити, відстежити й заблокувати наявні активи. Для цього потрібно провести фінансове розслідування не лише щодо основних фігурантів злочинів, але й щодо їх оточення. Фінансове розслідування може також проводитися для виявлення мотивів, пошуку додаткових доказів, виявлення спільників тощо.

Даний посібник спрямований на формування розуміння інституту фінансових розслідувань та підходів щодо його здійснення для працівників державних органів, діяльність яких пов'язана із протидією злочинам, у тому числі, що мають економічну складову, та поверненням активів, отриманих незаконним шляхом, протидією легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, корупції, а також може бути корисним для діючих працівників правоохоронних органів – прокурорів, слідчих, детективів та оперативних працівників.

4. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с. – с. 13.

1. МОТИВАЦІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Економічні злочини та злочини, що продукують незаконні доходи, які, відповідно до Національної оцінки ризиків, становлять найбільший ризик в Україні, несуть суспільну небезпеку іншого характеру у порівнянні з тяжкими злочинами, які не мають економічного підґрунтя (вбивство без корисливих мотивів, завдання тяжких тілесних ушкоджень з мотивів різних форм нетерпимості, тощо)⁵. Основною метою їх скоєння є злочинні доходи.

Для ефективної протидії злочинності, необхідно зробити потенційний зиск від вчинення злочину меншим за потенційні збитки від покарання. Водночас, ціль ефективної протидії та запобігання злочинності полягає в тому, щоб перейти від спеціалізованого процесу повернення коштів до основної діяльності зі зменшення шкоди. У першу чергу це стосується позбавлення злочинців доходів, одержаних злочинним шляхом.

І саме використання інструменту фінансового розслідування є ключем до досягнення цієї мети. Перевагами фінансового розслідування в рамках досудового розслідування кримінального провадження є суттєве збільшення ефективності останнього:

- виявлення та конфіскації (спеціальної конфіскації) злочинних доходів (засобів вчинення злочину);
- виявлення та відшкодування несплачених податків, штрафів;
- відшкодування збитків потерпілим та державі;
- повернення злочинних активів до державного бюджету на національному та міжнародному рівнях.
- Перевагами фінансових розслідувань також є:
- встановлення додаткових доказів, свідків, співучасників, кінцевих бенефіціарних власників та притягнення до відповідальності організаторів;
- виявлення мотивів, цілей, асоціацій та зв'язків з людьми та організаціями;

5. Звіт про проведення національної оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму [Електронний ресурс]. – К., 2016. – 208 с. Режим доступу: <http://www.fiu.gov.ua/pages/dijalnist/nacionalni-riziki/nacionalna-ocinka-rizikiv>.

- визначення використання інших послуг, таких як телефони, транспорт, новітні платіжні інструменти (криптовалюти, електронні гроші тощо), що мають стосунок до справи;
- визначення місцезнаходження та ідентифікація осіб, пов'язаних зі злочинною діяльністю, підозрюваних, свідків або жертв;
- одержання інформації про дії, поведінку та зв'язки осіб, пов'язаних зі злочинною діяльністю та підозрюваних осіб;
- можливість залучення фахівців та експертів, які спеціалізуються на розслідуванні фінансових злочинів, у тому числі до складу слідчої групи;
- відстеження осіб, включаючи тих, що переховуються від слідства⁶;
- та виявлення інших злочинів.

Фінансове розслідування може забезпечити матеріалами, які можна використати у всіх видах розслідувань, зокрема й у тих, що не мають очевидного зв'язку з грошима чи активами. Це можливо тому, що більшість людей мають якесь майно, гроші чи активи та користуються послугами постачальників. Багато людей також використовують електронні засоби платежів та банківські операції замість готівки. Такий стан справ створив джерела інформації, які дозволяють розкрити деталі про життя, діяльність, інтереси, оточення, пересування, плани і бажання людини, які можна використовувати для цілей запобігання і виявлення злочинів.

Крім того, згідно з Рекомендаціями FATF, фінансові розслідування, як правило, ведуть до виявлення інших, раніше не відомих злочинів, а також активів, які були придбані на доходи від злочинної діяльності і, як наслідок, можуть підлягати конфіскації.

Практика та обґрунтування фінансових розслідувань по всьому світу добре налагоджені, а його переваги добре підтверджені. Існує кілька прикладів успішної міжнародної практики.⁷

Варто звернути увагу, що Європейський суд з прав людини визнає необхідність конфіскації незаконних активів не лише у засуджених, але й близьких осіб, які отримали у володіння майно здобуте у процесі злочинної діяльності. У справі «Бальсамо проти Сан - Марино» (№ 20319/17 та № 21414/17) - рішення від 8 жовтня 2019 року, Європейський суд зазначив превентивний характер конфіскації майна незаконного походження у близьких родичів, що є способом запобігти подальшій злочинній діяльності.

За допомогою фінансових розслідувань слідчий, який проводить традиційне розслідування, може здобути докази причетності конкретної особи до злочинної діяльності або докази вчинення нею злочину. Часто такі докази здобуваються внаслідок отримання інформації про осіб, які перебувають в ланцюжку фінансових операцій з коштами, одержаними від злочинної діяльності, або ж є кінцевими бенефіціарними

6. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/financial-investigation_e

7. Елеонора Гейл і Джессіка Келлі (листопад 2018 року) Вивчення ролі слідчого з фінансових розслідувань (Електронний реєстр) - https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/753213/exploring-the-role-of-the-financial-investigator-research-brief-2018.pdf

власниками юридичних осіб, які отримують такі кошти, тощо.

Фінансові розслідування можуть також надати інформацію щодо масштабу та особливостей діяльності організованої злочинної групи, її зв'язків, керівників злочинної організації вищої ланки, ієрархії злочинної організації. Така інформація не завжди має доказове значення у конкретній справі, але вона є надзвичайно важливою для розуміння механізму функціонування та структури організованих злочинних груп, їх учасників, пов'язаних юридичних осіб, а також сфери їх діяльності. Аналіз цієї інформації може бути використаний у ході стратегічного аналізу для оцінки найбільш небезпечних для суспільства сфер злочинності, визначення пріоритетів діяльності правоохоронного органу, а також для правильного розподілу ресурсів⁸.

Фінансові розслідування також не лише опосередковано допомагають у розслідуваннях організованої злочинності шляхом надання фундаментальних фінансових оперативних даних, але також безпосередньо сприяють в ухваленні рішень щодо низки вироків, надаючи фінансові докази. Внесок, який фінансові розслідування роблять у боротьбу з організованою злочинністю, виходить за межі просто механізму повернення активів.

Роль фінансових розслідувань у розслідуванні організованої злочинності додатково досліджується у цій корисній періодичній статті Королівського Об'єднаного інституту оборонних досліджень (RUSI).⁹

Мотивація правоохоронних органів щодо здійснення фінансових розслідувань також передбачає, зокрема, оптимізацію організаційної та функціональної структури, а саме:

- вивчення європейського досвіду щодо підвищення кваліфікації та професійних навичок персоналу правоохоронних органів;
- підвищення аналітичних ресурсів правоохоронних органів шляхом налагодження ефективного та своєчасного обміну інформацією, розширення використання інформаційних рішень, методів аналізу та обробки масивів даних, системи аналізу та управління ризиками;
- перегляд підходів до системи добору кадрів, розвитку знань, вмінь та навичок співробітників, їх стимулювання і заохочення до добросесного та ініціативного виконання обов'язків, які ґрунтуються на найкращих світових практиках;
- усунення дублювання функцій, пов'язаних з протидією економічним злочинам.

8. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. Рекомендації FATF – Електронний ресурс. - <http://www.fiu.gov.ua/pages/dijalnist/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mizhnarodni-standarti>

9. Хелена Вуд (2017) Кожна транзакція залишає слід – Роль фінансового розслідування у розслідуванні тяжких злочинів та організованої злочинності (Електронний ресурс) - https://rusi.org/sites/default/files/201709_rusi_everytransactionleavesatrace_wood_web.pdf

2. ПОВНОВАЖЕННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

Комплексний аналіз ст. 216 КПК України, а також відповідних статей КК України дозволяє сказати, що фактично всі органи досудового розслідування на сьогодні уповноважені здійснювати досудове розслідування злочинів, що продукують злочинні доходи. Варто додати, що навіть у ч.9 ст. 216 КПК зазначено, що у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом) і 209-1 (Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення) КК України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого відноситься злочин, що передував легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, крім випадків, коли ці злочини віднесено згідно із цією статтею до підслідності НАБУ. Таким чином, Національна поліція, НАБУ, Орган, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, СБУ та ДБР відповідальні за розслідування (пов'язаних) предикатних злочинів (ст. 216 (1) - (7) КПК) та розслідування злочинів ВК/ФТ, пов'язаних з предикатними злочинами, що належать до їх компетенції (ст. 216(8) КПК). Також, СБУ є відповідальною за розслідування злочинів фінансування тероризму (ст. 216 (2) КПК). Крім того, усі досудові розслідування підлягають контролю Офісу Генерального прокурора та Спеціальної антикорупційної прокуратури.

У ході досудового розслідування, зазначені органи, можуть використовувати повноваження, надані відповідно до їх установчих законів, для виявлення та відстеження майна. Правоохоронні органи можуть тимчасово вилучити майно, якщо існують обґрунтовані підстави вважати, що таке майно (1) було використано (або передбачалося для використання) як спосіб вчинення злочину; (2) є об'єктом злочину; (3) походить від вчинення злочину; або (4) є майном, в яке ці доходи були перетворені повністю або частково (ст. 167 КПК). Майно залишатиметься тимчасово вилученим допоки слідчий суддя або суд не прийме рішення про накладення арешту на майно протягом судового розгляду (ст. 170 КПК). За невідкладних обставин, Директор НАБУ може за згодою ГПУ прийняти рішення про накладення арешту на майно або кошти на рахунках, власниками яких

є фінансові установи, під час кримінального провадження щодо правопорушень, що належать до компетенції НАБУ. Протягом 24 годин після прийняття рішення, Директор НАБУ направляє слідчому судді або суду клопотання про накладення арешту на майно (ст. 170 (2) КПК).¹⁰

Відповідно до ст. 170 КПК України арешт може бути накладено для забезпечення: 1) збереження речових доказів; 2) спеціальної конфіскації; 3) конфіскації майна як виду покарання та заходу кримінально-правового характеру до юридичної особи; відшкодування шкоди. Водночас згідно з ст. 171 КПК України у клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна необхідно зазначити: підстави і мету арешту (за ст. 170 КПК); перелік і види майна, що належить арештувати; підтверджуючі документи стосовно майна, або конкретні факти і докази, що свідчать про можливість володіння, користування, розпорядження майном, розмір шкоди або неправомірної вигоди, що отримана юридичними особами.

Вищезазначене, зокрема, надає законодавчі підстави правоохоронним органам проводити фінансові розслідування, які сприятимуть встановленню обставин злочину, що і вимагається кримінальним процесуальним законодавством.

Відомості зібрані у ході фінансового розслідування також сприятимуть виконанню такого заходу кримінально-правового характеру як спеціальна конфіскація, відповідно до статті 96-1 ККУ.

Необхідно зазначити, що відповідно до п.5 ч. 2 ст. 36, п.3. ч. 2 ст. 40 та ст. 41 КПК України **оперативні підрозділи** органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної прикордонної служби України, Національного антикорупційного бюро України – уповноважені здійснювати слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні **за письмовим дорученням** відповідного слідчого, прокурора, детектива.

У запобіганні, виявленні, припиненні, розслідуванні та розкритті фінансових злочинів важливу роль відіграють структурні підрозділи правоохоронних органів. Так, у Національній Поліції такими є: Головне слідче управління, Департамент стратегічних розслідувань, Департамент кіберполіції, Управління кримінального аналізу, Департамент протидії наркозлочинності, відповідні підрозділи у територіальних управліннях та ін. У системі Служби безпеки України такі функціональні підрозділи: слідчий, контррозвідки, контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки, боротьби з корупцією та організованою злочинністю, контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, інформаційно-аналітичний, оперативно-технічного, оперативного документування, підрозділи у територіальних управліннях та ін. У системі органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства такі структурні підрозділи: слідчі управління та відділи, оперативно-розшукової діяльності, організаційно-аналітичного забезпечення та ін. У структурі Державного бюро розслідувань: Головне слідче управління, Головне оперативне управління, Головне оперативно-технічне

10. Звіт MONEYVAL за результатами 5-го раунду оцінки України.

управління, відповідні відділи у територіальних управліннях. В організаційній структурі Національного антикорупційного бюро України: Головний підрозділ детективів, Другий підрозділ детективів, Управління аналітики та обробки інформації, оперативно-технічне управління, відповідні підрозділи у територіальних управліннях.

Знання у сфері фінансових розслідувань є необхідними для осіб, задіяних у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави. Цей напрямок сьогодні регулюється, у значній мірі, нормами Цивільного процесуального кодексу. Питання у цій сфері актуалізувалися після прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» від 31.10.2019 р. Відповідно до ст.2, ст.23 Закону «Про прокуратуру» представництво інтересів держави у таких справах здійснюється прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, а у визначених законом випадках - прокурорами Офісу Генерального прокурора. Ще раніше, до прийняття закону, вченими наголошувалося на міжгалузевому характері інституту представництва прокурором інтересів держави¹¹. Таким чином, нове законодавство актуалізує необхідність знань у сфері фінансових розслідувань для практики в різних галузях права.

Усі вищевказані структурні підрозділи правоохоронних органів у тій чи іншій мірі можуть здійснювати фінансові розслідування. Вказаний перелік не є вичерпним.

Крім того, наразі у Верховній Раді України перебуває низка законопроектів, спрямованих на створення законодавчих засад діяльності майбутнього правоохоронного органу, який матиме також відповідні повноваження, зокрема:

- «Про Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 3087-д) (прийнято у першому читанні 03.09.2020, готується до другого читання);
- «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реалізації окремих положень діяльності Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 3959);
- «Про внесення змін до адміністративного та кримінального законодавства щодо запровадження діяльності Бюро економічної безпеки України» (реєстр. № 3959-1).

11. Стефанчук М. М. Напрями вдосконалення процесуального статусу прокурора як суб'єкта реалізації функції представництва інтересів громадянина або держави в суді [Електронний ресурс] / М. М. Стефанчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. - 2015. - Вип. 34(3). - С. 115-121. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34\(3\)_31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_34(3)_31)

3. ПОНЯТТЯ ФІНАНСОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

3.1. Визначення та принципи фінансового розслідування

Відповідно до Рекомендації 30 FATF та пояснювальної записки до рекомендації 30 FATF термін «фінансове розслідування» означає дослідження фінансових відносин, пов'язаних зі злочинною діяльністю з метою:

- встановлення обсягу злочинних мереж та/чи рівня злочинності;
- встановлення та відстеження злочинних доходів, коштів терористів чи будь-яких інших активів, які підлягають, чи можуть підлягати конфіскації;
- представлення доказів, які можуть бути використані при кримінальному переслідуванні.
- Рекомендація 30 FATF закликає країни призначати слідчих у кримінальних справах для розслідування злочинів у сфері відмивання коштів та тероризму. Новий напрямок включає необхідність проведення паралельних фінансових розслідувань, а також використання національних і міжнародних слідчих груп або мультидисциплінарних команд. Хоча основна увага приділяється створенню спеціалізованих «слідчих з фінансових розслідувань», всі слідчі у кримінальних справах мають пройти підготовку щодо цінності фінансових доказів для підтримки всіх кримінальних розслідувань. Окрім довготривалих розслідувань, підвищення рівня обізнаності також має стосуватися і рівня вуличних злочинів. Це вимагає зміни динаміки роботи і ставлення слідчих і прокурорів щодо корисності фінансових розслідувань.
- Рекомендація 31 FATF наголошує на необхідності доступу слідчих до всіх необхідних документів. Це включає в себе наявність повноважень вимагати виготовляти фінансові документи та отримувати докази. Рекомендація розроблена для того, щоб дозволити використання широкого спектру методів розслідування, які охоплюють таємні операції, зняття інформації з каналів зв'язку, доступ до комп'ютерних систем і контрольовані поставки.
- Рекомендація 40 FATF чітко пояснює, що фінансове розслідування може бути використане як інструмент для виявлення нерозкритих предикатних злочинів та ідентифікації інших осіб чи компаній. Таким чином, від країн настійно вимагається використовувати фінансову оперативну інформацію на всіх рівнях ланцюга доданої вартості. Це означає, що обмін фінансовими оперативними даними між регуляторами, наглядовими органами, ПФР, правоохоронними органами та іншими компетентними органами повинен бути вільним для та від всіх суб'єктів

відповідно до чинного національного законодавства, політики і процедур, та повинен орієнтуватися на результат, а не на процес. Це також пояснює, що фінансове розслідування повинно бути невід’ємною частиною загальної стратегії протидії злочинності. Тому країни повинні запровадити комплексну політику, яка достатньо підкреслює фінансові розслідування, як невід’ємну частину зусиль правоохоронних органів.

- Є різні тлумачення і концепції розуміння поняття фінансових розслідувань. У звіті FATF «Керівництво щодо операційних питань фінансових розслідувань»¹² наведене поняття фінансових розслідувань, як розслідування фінансових відносин, пов’язаних із злочинною діяльністю. Іншими словами можна сказати, що це пошук слідів злочину через фінансові відносини. FATF у своїх рекомендаціях характеризує фінансові розслідування як інструмент в руках правоохоронних органів, здатний значно допомогти у класичних кримінальних розслідуваннях. Тому, у даному посібнику фінансові розслідування розглядаються у контексті діяльності правоохоронних органів.
- У загальному значенні фінансові розслідування тлумачать як збирання, закріплення, усебічний розгляд, вивчення фінансової звітності та відстеження фінансових операцій, що спрямовані на виявлення протиправних діянь, пов’язаних з отриманням, використанням або розподілом фінансових ресурсів, наприклад, підробка цінних паперів або грошей, відмивання грошей, шахрайство з кредитними картками, порушення податкового законодавства тощо¹³.
- При цьому, завдання державних органів, які займаються фінансовими розслідуваннями, повинні включати не лише забезпечення економічної безпеки держави, профілактику, виявлення й попередження злочинів та адміністративних правопорушень, учинених в економічній сфері, у тому числі корупційних правопорушень, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо¹⁴, а й охоплювати значно ширше коло завдань у сфері боротьби із злочинністю.
- Так, ключовими завданнями фінансового розслідування є:
 - » виявлення злочинних доходів, розшук активів і застосування процедури конфіскації активів з використанням заходів забезпечення, таких як зупинення/арешт (за наявності підстав), у тому числі:
 - встановлення походження коштів або інших активів, отриманих від або пов’язаного з протиправною діяльністю;
 - відстеження руху грошових коштів або інших активів, пов’язаних з протиправною діяльністю;
 - встановлення місцезнаходження, переміщення, зміни форми (перетворення) активів, а так само набуття, володіння або використання коштів

12. звіт FATF «Керівництво щодо операційних питань фінансових розслідувань» [Електронний ресурс] - <http://www.fatf-gafi.org/publications/methodsandtrends/documents/operationalissues-financialinvestigationguidance.html>

13. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с. – с. 9-10.

14. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с. – с. 13.

чи інших активів, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння;

- встановлення активів для майбутньої конфіскації.
- » ініціювання досудових розслідувань у кримінальних провадженнях щодо відмивання коштів (за наявності підстав), зокрема:
 - встановлення методів приховання чи маскуванню незаконного походження коштів або інших активів.
 - розкриття фінансових і економічних організованих структур, підрив транснаціональних злочинних зв'язків і отримання інформації щодо видів та характеру злочинних схем (Рекомендації FATF)¹⁵.
 - встановлення осіб, які володіють такими коштами, активами або правами на такі кошти або активи.

Фінансове розслідування включає збір, порівняння й аналіз усієї наявної інформації в цілях сприяння кримінальному переслідуванню і позбавлення злочинців їх доходів і засобів скоєння злочину. Уміння правоохоронних органів проводити фінансові розслідування і наявність доступу до фінансової і іншої інформації життєво важливе для ефективної боротьби з відмиванням грошей, злочинами, що йому передують і злочинами, пов'язаними із фінансуванням тероризму. Такі розслідування, як правило, ведуть до виявлення інших, раніше не відомих злочинів, а також активів, які були придбані на доходи від злочинної діяльності і, отже можуть підлягати конфіскації.

Основні принципи фінансового розслідування:

- необхідність слідувати за рухом грошей та/або інших активів, шляхом проведення зіставлення фактів звідки прийшли грошові кошти/активи, хто їх отримав, коли вони були отримані та як збережені або вкладені;
- забезпечення конфіденційності, використання відкритих та закритих джерел інформації з дотриманням обмежень та процедур, визначених законодавством;
- професіоналізм, забезпечення проведення фінансового розслідування слідчими, детективами, оперативними працівниками у тому числі спеціально підготовленими, при цьому фінансові розслідування ґрунтуються на спеціалізованому аналізі документів, до яких належать облікові записи, фінансова звітність, банківська інформація, дані про нерухомість, про рух грошових коштів, пов'язаних з фінансовими злочинами та охоплюють всю інформацію, отриману як з внутрішніх і зовнішніх джерел, так і в ході проведення оперативно-розшукових та/або слідчих дій;
- системність підходів, залежно від виду та характеру фінансового злочину, предмет фінансового розслідування розглядається як система взаємозв'язаних елементів, та виявляються зв'язки між ними;
- об'єктивність у його проведенні – базою проведення фінансового розслідування повинна служити достовірні і об'єктивна інформація, а висновки повинні обґрунтовуватись відповідними кількісними (аналітичними) розрахунками;
- адекватність методів та інструментів проведення фінансових розслідувань

15. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. - Рекомендації FATF, 2012 – Електронний ресурс. - http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf.

сучасним тенденціям, адже світова фінансова система перебуває у постійному розвитку, впроваджуються нові технології, використовуються різні фінансові системи і платіжні засоби. За таких умов слід застосовувати найбільш новітні засоби і інструменти у розслідуваннях, міжнародний досвід, використовувати інноваційні технології¹⁶.

Як було зазначено раніше, концепція фінансових розслідувань є відносно новою для України. Хоча сама концепція є відносно простою, її застосування може бути досить складним.

Фінансове розслідування - це просто вивчення щоденної взаємодії між людьми та їх фінансово-господарською діяльністю та використання слідів, які ці взаємодії залишають, для цілей правоохоронних органів. Модель фінансового розслідування правоохоронних органів може зосереджуватись на: зборі фінансової оперативної інформації та доказів для підтримки кримінальних розслідувань злочинів, які готуються, та вже вчинених злочинів; проведенні розслідувань шахрайства і фінансових злочинів; проведенні розслідувань відмивання коштів та тероризму; виявленні і поверненні доходів, одержаних злочинним шляхом, та цивільній конфіскації (з використанням нещодавно ухваленого законодавства).

Кожний з цих напрямків розслідувань так чи інакше обслуговується методами фінансового розслідування і потребуватиме різних стратегій.

Отже, фінансове розслідування може бути інструментом досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, унаслідок вчинення яких одержано незаконні доходи, який полягає у дослідженні фінансових аспектів злочинної діяльності, у тому числі шляхом проведення комплексу аналітичних та слідчих (розшукових) дій, спрямованих на виконання завдань кримінального провадження та здобуття доказів, які можуть бути використані у кримінальному судочинстві і вказують на масштаби злочинної діяльності, ідентифікують прибутки від такої діяльності, кошти, що використовуються для фінансування злочинної діяльності, а також інші активи, які підлягають арешту, спеціальній конфіскації чи конфіскації.

Рішення про ініціювання фінансового розслідування, коли є необхідність відстежувати чи відслідковувати осіб та їх діяльність, є очевидно корисним для слідчого процесу. Проте, існує небезпека проведення фінансових розслідувань для пошуку компромату, що порушує права людини. Слідчі повинні пам'ятати про положення ЄКПЛ та гарантувати, що всі порушення прав відповідно до статті 8 належним чином виправдані, пропорційні та відповідають законодавчим повноваженням.¹⁷

У міжнародній практиці як і стандартах виділяють поняття *паралельного фінансового розслідування*. Паралельне фінансове розслідування означає одночасне використання інструменту фінансових розслідувань у разі досудового розслідування у межах одного провадження предикатного злочину та відмивання коштів, вчинення терористичного акту та фінансування тероризму та досудового розслідування будь-якого злочину.

16. Методичний посібник з фінансових розслідувань. Спільний міжвідомчий проект у сфері боротьби з вигодами від протиправної діяльності. – 2017

17. КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод - https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Рекомендація 30 FATF вказує, що відносно будь-якого предикатного до відмивання коштів злочину і злочину, пов'язаного з фінансуванням тероризму, правоохоронним органам необхідно ініціативно проводити паралельне фінансове розслідування. При проведенні паралельного розслідування досвід і знання з різних сфер розслідування доповнюють один одного, що сприяє більш повному розслідуванню злочинів¹⁸.

Концепція паралельного фінансового розслідування полягає у створенні слідчої групи при здійсненні розслідування злочину, унаслідок якого здобуті злочинні доходи, коли, наприклад, визначена(і) особа(и) з групи займається(ються) розслідуванням основного злочину (наприклад – виробництво наркотичних речовин), а інший(і) досліджує(ють) фінансові аспекти скоєного злочину.

Така група періодично зустрічається для обговорення досягнутого прогресу та узгодження подальших дій.

Реалізація такої концепції можлива шляхом створення спеціалізованих підрозділів слідчих у кожному правоохоронному органі або використанні існуючих підрозділів, які спеціалізуються на фінансових розслідуваннях шляхом їх залучення до проведення розслідування фінансових аспектів скоєного злочину.

Паралельні розслідування забезпечують розкриття та ідентифікацію компетентними органами всіх учасників злочинної організації. Паралельне фінансове розслідування також надає розуміння ієрархії злочинних організацій, піддаючи їх можливому переслідуванню.¹⁹

Інформацією, оперативними даними і доказами, отриманими під час паралельних розслідувань, можна обмінюватися, а ресурси можна ефективно використовувати для уникнення дублювання зусиль правоохоронних органів. Наприклад, при розслідуванні предикатного злочину може використовуватися зняття інформації з каналів зв'язку для збору інформації/доказів не тільки про предикатний злочин, але й про пов'язане з ним відмивання коштів; потім ця інформація може бути використана для отримання дозволів суду на арешт і конфіскацію. Фінансове розслідування посилює і сприяє розслідуванню предикатного злочину, оскільки воно розкриває деталі способу життя, необґрунтоване збагачення і, залежно від країни, може використовуватися як непрямий доказ (на підставі висновку суду), що є єдиним поясненням того, що багатство походить від незаконної діяльності, тим самим допомагаючи встановити достатні докази для притягнення до відповідальності особи

18. Міжнародні стандарти з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення. - Рекомендації FATF, 2012 – Електронний ресурс. - http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/22.03.2012/1.pdf

“Паралельне фінансове розслідування” означає проведення фінансового розслідування одночасно, або в контексті, (традиційного) кримінального розслідування за фактом відмивання коштів, фінансування тероризму та/або предикатного злочину(ів). “Фінансове розслідування” означає розслідування фінансових справ, пов'язаних з кримінальною діяльністю, з метою: (i) визначення об'ємів кримінальних мереж та/або масштабів злочинності; (ii) виявлення та відстеження злочинних доходів, терористичних коштів або інших доходів, що конфісковані, або можуть бути конфіскованими; та (iii) надання доказів, які можуть бути використані в кримінальних провадженнях.

19. https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/financial-investigation_en

за кримінальним звинуваченнями як за предикатний злочин, так і за пов'язаний з ним злочин відмивання коштів. Це стане основою для арешту і конфіскації та може бути реалізовано шляхом порівняння і подання прямих чи непрямих доказів. Таким чином, фінансові розслідування допомагають виходити на «верхівку» злочинної організації.²⁰

Корисна інформація може бути знайдена за посиланням на Програму нагород у сфері фінансових розслідувань Кіс Хьюс Великої Британії.²¹

Приклад паралельного фінансового розслідування.²²

Використання фінансового розслідування для виявлення нових членів організованої злочинної групи під час операції “Буй” (Buoy), у ході якої розслідувалася велика організована група (ВОГ), причетна до незаконного обігу наркотичних засобів у Південно-Східному Лондоні. Південно-Східний регіональний підрозділ з протидії організованій злочинності (РППОЗ), який вів розслідування, запросив підтримки фахівця з фінансових розслідувань з Регіональної групи повернення активів (РГПА).

Хоча у розпорядженні слідчої групи була велика кількість оперативної інформації щодо наркотичних засобів, зусилля щодо збору доказів стосовно основних суб'єктів із використанням традиційних методів спостереження на той момент виявилися безрезультатними. Було майже нічого не відомо про те, як відмиваються доходи, отримані у результаті кримінальної діяльності.

Слідчий з фінансових розслідувань встановив, що раніше невідомий елемент ВОГ брав участь у відмиванні грошей, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів, за допомогою банківських рахунків, відкритих на узбецьких студентів, яких використовували як “грошових мулів”.

Фінансове розслідування встановило, що після потрапляння готівкових коштів у банківську систему, вони переводилися між низкою різних рахунків до переведення за межі країни або використання для купівлі майна і дорогих автівок, якими користувалися члени ВОГ та інші учасники злочинної діяльності у Великій Британії.

Як наслідок прямого результату фінансового розслідування, слідчий з фінансових розслідувань зміг рекомендувати нові напрямки розслідування Старшому слідчому щодо альтернативних способів успішного завершення дорогої та ресурсномісткої операції.

Це виключало використання аналізу рахунків для надання доказів великої кількості непояснених рухів грошових коштів з метою отримання ордерів на обшуки згідно із Законом про доходи, отриманні від злочинної діяльності 2002 року (ЗДОЗД/РОСА).

Ці ордери на обшуки, отримані на підставі фінансового розслідування, призвели до виявлення великої кількості наркотичних засобів, включаючи 2,5 кг кокаїну, вилучення 60000 фунтів стерлінгів готівкою, а також фінансової документації на 200 рахунків, відкритих на імена 80 осіб.

Хоча адреси були на імена інших невідомих осіб, фінансове розслідування, проведене слідчим з фінансових розслідувань, пов'язало їх з членами ВОГ, щоб отримати важливі докази. Особа А обвинувачувалася у злочинах володіння з метою збуту кокаїну і відмивання

20. Стратегії розслідувань (електронний ресурс) - <https://www.app.college.police.uk/app-content/investigations/investigative-strategies/financial-investigation-2/using-financial-information/>

21. Програма нагород у сфері фінансових розслідувань Кіс Хьюс Великої Британії (електронний ресурс) - <https://altia-abm.com/keith-hughes-awards-winners-2019/>

22. Хелена Вуд (2017) Кожна транзакція залишає слід – Роль фінансового розслідування у розслідуванні тяжких злочинів та організованої злочинності - https://rusi.org/sites/default/files/201709_rusi_everytransactionleavesatrace_wood_web.pdf

коштів, а згодом була визнана винною у вчиненні першого злочину, отримавши сім з половиною років позбавлення волі.

3.2. Приклади категорій кримінальних проваджень у яких проводяться фінансові розслідування

Як вже зазначалось, фінансове розслідування повинно бути проведене у кримінальних провадженнях, у яких внаслідок злочину, сформовано незаконний дохід (майно, активи).

Водночас, оскільки фінансове розслідування нерідко є тим інструментом, який потребує витрат ресурсів, необхідно враховувати суспільну небезпечність вчиненого злочину – ступінь тяжкості, розмір заподіяної шкоди, зв'язок із корупцією, тероризмом, державною безпекою, наркотовіллею, організованою злочинністю, участю публічних політичних діячів тощо. Усе вищенаведене, варто враховувати при плануванні самого фінансового розслідування та його глибини.

FATF у Глосарії до Міжнародних стандартів з протидії відмиванню доходів та фінансуванню тероризму і розповсюдженню зброї масового знищення фактично вирізняє види злочинів (так звані предикатні злочини), які можуть бути пов'язані з рухом злочинних коштів і з якими доцільно здійснювати спеціалізований аналіз фінансової інформації – фінансові розслідування²³. До них належать: участь в організованому злочинному угрупованні та рекет; тероризм, включаючи фінансування тероризму; торгівля людьми та нелегальне переміщення мігрантів; сексуальна експлуатація, включаючи сексуальну експлуатацію дітей; незаконна торгівля наркотиками та психотропними речовинами; незаконна торгівля зброєю; незаконна торгівля краденими та іншими товарами; корупція та хабарництво; шахрайство; підробка валюти; підробка та піратство товарів; злочини в сфері охорони навколишнього середовища; вбивство, тяжкі тілесні ушкодження; викрадення, незаконне обмеження волі та взяття заручників; грабіж або крадіжка; контрабанда (зокрема щодо митних і акцизних зборів та податків); податкові злочини (пов'язані з прямими та непрямими податками); (злочинне) вимагання; підробка; піратство; інсайдерська торгівля та маніпулювання на ринку.

Варто зазначити, що у справах пов'язаних з відмиванням грошей практика Європейського суду, сформована таким чином, що засудження за відмивання грошей – можливе без точної кваліфікації предикатних діянь від яких кошти були отримані. Крім того Європейський суд мотивує свої рішення, серед іншого, положеннями Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, згідно якої – сторони

23. Лепський С.І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2013. - № 1. – с. 251-257.

забезпечують відсутність визнання попереднього або одночасного засудження за предикатний злочин як передумови для засудження за відмивання грошей, а також відповідно до якої – криміналізованим є недбале ставлення обвинуваченим до походження майна, що отримане у результаті злочину («Тіммерманс проти Бельгії» (12162/07), рішення від 2 травня 2017).

Необхідно розуміти, що не завжди скоєння цих злочинів стосується фінансових питань. Наприклад, убивство може бути здійснене на ґрунті ревнощів без якої-небудь фінансової складової²⁴. Однак у випадку організації злочинного співтовариства для систематичного здійснення замовних убивств фінансова складова простежується в розрахунках між замовниками, організаторами й виконавцями, проведені маніпуляцій із приховування джерела фінансових ресурсів і шляхів витрати коштів. У цьому випадку фінансова інформація про злочин може й повинна бути використана правоохоронними органами. Такий висновок потрібно застосувати до кожного з наведених видів злочинів²⁵.

При цьому, варто при здійсненні фінансового розслідування, його плануванні, побудові плану (стратегії) здійснювати пріоритезацію справ, наприклад, в залежності від виявлених ризиків, ступеня суспільної небезпеки, наслідків спричинених злочином чи розміру активів, що фігурують у розслідуванні. Варто зазначити, що створення ефективної системи пріоритезації справ потребує запровадження певної методики та узгодження таких дій з принципом публічності кримінального провадження.

3.3. Передумови для початку фінансових розслідувань

За рекомендацією FATF слід запровадити таку практику, яка підкреслює, що фінансове розслідування - це невід’ємна частина зусиль правоохоронних органів. Країни повинні вживати активних заходів для забезпечення того, щоб фінансові розслідування стали звичайними для кримінальних розслідувань, пов’язаних зі злочинністю з фінансовою вигодою.

Передумовами для проведення фінансового розслідування можуть бути:

- наявність обґрунтованих підстав вважати, що проводиться легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення;
- розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення;
- вчинення фінансових злочинів чи наявність фінансової складової у злочині;
- наявність матеріальної вигоди;

24. Користін О.Є. Відмивання коштів: теоретико-правові засади протидії та запобігання в Україні: монографія / О.Є. Користін. – К.: ДП «Друкарня МВС України», 2009. – 336 с

25. Єрмошенко М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. Єрмошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с

- наявність підстав для проведення розшуку активів, проведення конфіскації;
- наявність майна, що значно перевищує доходи суб'єкта.

У будь-якому випадку передумовою для прийняття рішень щодо здійснення фінансового розслідування є відповідна інформація.

Переважає більшість злочинів, які генерують незаконні доходи, поєднана з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом. Тому фінансове розслідування завжди має бути спрямоване також на виявлення цього складу злочину.

Відмивання доходів та фінансування тероризму є глобальним явищем, в протидії якому об'єднався увесь світ. Зокрема, з останніх подій міжнародного масштабу – це є зустріч лідерів країн «Великої двадцятки» в Осаці, де одними з основних питань були: використання криптовалют, глобальна боротьба з легалізацією доходів та фінансуванням тероризму. Зокрема, за підсумками зустрічі лідери Великої двадцятки зобов'язалися посилити боротьбу з відмиванням грошей, фінансуванням тероризму та розповсюдження зброї масового знищення. У цьому контексті вони привітали резолюцію Радбезу ООН, яка підкреслює роль FATF у встановленні світових стандартів щодо цих проблем.

Перевірка Комітету MONEYVAL підтвердила значну технічну відповідність норм 209 статті Кримінального кодексу України Міжнародним стандартам FATF: *«Усі критерії відповідають або переважно відповідають»*. Проте аналіз ефективності практичного застосування цієї статті дозволив експертам дійти таких висновків та рекомендацій: *«Необхідність встановлення, засудження за предикатний злочин перш ніж справи з ВК будуть розглянуті судом, може стати суттєвою перешкодою на шляху до загальної ефективності криміналізації ВК. Це потребує законодавчого рішення. Більшість загальних вироків за ВК, або є самовідмиванням, або відмиванням третьою особою, коли треті особи притягаються до відповідальності в одному і тому ж провадженні, уникаючи необхідності встановлення самостійного предикатного злочину. Необхідно оскаржувати в судах (спірні) автономні справи з ВК, де основні предикатні злочини повинні встановлюватися незалежними фактами та обставинами. Поки це не можливо, криміналізація ВК не буде дійсно ефективною» та «Включити у ст. 209 КК норму, яка чітко зазначає, що особа може бути засуджена за ВК за відсутності судового визнання вини відносно здійснення основної злочинної діяльності та за умови, що існування предикатного злочину може бути встановлено на підставі непрямих чи інших доказів без покладення обов'язку на сторону обвинувачення довести засудження за вчинення основної злочинної діяльності.»*²⁶

Виконуючи вказану рекомендацію та наближаючи національне законодавство до Європейських стандартів, в Україні з квітня 2020 року запроваджено нову редакцію статті 209 Кримінального кодексу, у якій відсутнє посилання на конкретний предикатний злочин, натомість зазначено, що злочинне походження повинне бути виведене з фактичних обставин, а також зазначено що особа усвідомлювала «могла і повинна була знати», що майно одержане злочинним шляхом, що вказує на непрямий умисел.

26. Звіт MONEYVAL за результатами 5-го раунду оцінки України..

Новелою вітчизняного законодавства стало виключення частини щодо уточнення випадків самостійного розслідування ст. 209 КК у ст. 216 КПК, що надало можливість здійснювати **автономне розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, у кожному випадку виявлення цього злочину, за відсутності даних про предикатний злочин.**

За видами випадки відмивання коштів, окрім класичного - вчинення особою предикатного злочину з подальшим відмиванням коштів (самовідмивання), також виокремлюють відмивання коштів 3-ю особою (зокрема, професійне відмивання коштів – в нашій країні найпоширенішими професійними відмивачами є «конвертаційні центри») та автономне відмивання (коли засудження за предикатний злочин неможливе (смерть особи, що вчинила предикат, розшук тощо) та відмивання коштів від іноземних предикатних злочинів.

Практика засвідчує, що легалізацію (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, здебільшого може бути виявлено під час розслідування кримінальних злочинів за основним (попереднім) злочином. Отримані під час розслідування основного злочину докази щодо використання кримінального прибутку виступають підставою для виявлення ознак їх легалізації (відмивання), що, відповідно, сприяє повному розкриттю предикатного злочину²⁷.

Відповідна практика активно реалізується у європейських країнах та знайшла підтримку у рішеннях Європейського суду з прав людини. Так, у рішенні Абуфадда проти Франції (N 28457/10) від 4 листопада 2014 року, Європейський суд визнав існування суспільного інтересу у покаранні заявників через розпорядження активами виявленими у процесі фінансового розслідування щодо їх родича. Первинне розслідування щодо останнього здійснювалося через переміщення і торгівлю наркотичними речовинами. Всі набуті активи від злочинної діяльності були конфісковані владою Франції.

У кримінальних провадженнях з відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму початок кримінального провадження з кваліфікацією злочину за ознаками статей 209 (Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом), 258-5 (Фінансування тероризму) КК і буде стартом для здійснення фінансового розслідування. Більше того, ефективне проведення фінансового розслідування у злочинах, які передують легалізації доходів, буде мати наслідком виявлення вищезазначених злочинів та якісне подальше фінансове розслідування саме в аспекті відмивання незаконних доходів та фінансування тероризму.

Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, передбачає встановлення, фіксування, визначення факту й обставин учинення цього виду злочину, серед яких обставини накопичення злочинних доходів (час, місце, спосіб тощо); джерело їхнього незаконного походження та маскування, переміщення й використання в легальній економіці; місце та спосіб приховування та зберігання; виявлення та встановлення осіб, які є організаторами, а також інших осіб, які брали участь або можуть бути причетні до підготовки чи реалізації цих дій; характер і розмір шкоди, заподіяної злочином. Досягнення результату також може потребувати

27. Журбин Р. Выявление легализации преступных доходов. Законность. 2006. № 12. С. 14–16.

проведення низки заходів у формі перевірки, аудиту, що дозволить забезпечити одержання первинної інформації відносно ознак можливого вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом²⁸.

Складність виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, до якої вдається злочинна організація, пов'язана з необхідністю встановлення зв'язків між членами організації, які зовнішньо можуть діяти незалежно один від одного. Безпосередньо факт роботи у підставній організації не свідчить про належність особи до складу злочинної організації. Переважно справжні організатори, залишаючись у «тіні», використовують посередників, які не мають уявлення про злочинний характер діяльності.

Кримінальна відповідальність за відмивання грошей настає і вирок виноситься незалежно від етапу в процесі відмивання. Отже, слід звертати увагу на будь-які ознаки діянь з приховування джерел походження або фактичної належності грошових коштів. Не обов'язково, щоб ці кошти були розміщені на банківських рахунках, вони так само можуть лежати у сейфі або в сумці у машині у зв'язку з пошуком.

В той же час, порушення справи з кваліфікацією відмивання коштів (ст. 209 ККУ), за наявності відповідних ознак, на початкових етапах розслідування дає слідчому ряд переваг (визнання доказів у суді, розширення можливостей в отриманні інформації, залучення до розслідування інших компетентних органів (Держфінмоніторинг, ПФР інших країн) та обмін інформацією через МПД (злочин відмивання злочинних доходів визнається усіма державами світу)).

Таким чином, у випадку наявності ознак злочину за ст. 209 ККУ виходячи з об'єктивних обставин справи доцільно вносити в ЄРДР відомості щодо цього та проводити досудове розслідування за статтею 209 ККУ з паралельним фінансовим розслідуванням в рамках розслідування предикату.

Інформація, яка може спонукати до старту фінансового розслідування з точки зору того чи вже здійснюється досудове розслідування, чи вона щойно отримана і ще не здійснювались слідчі дії чи заходи, буде розподілятися відповідно, на: 1) дані, які отримано в ході досудового розслідування та 2) дані, щодо яких слід розпочати нове провадження, шляхом внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (що надасть можливість для подальшого здійснення слідчих дій і заходів фінансового розслідування).

Ознаками наявності передумов для початку фінансового розслідування може бути наявність наступної інформації:

1. *Інформація з кримінальних проваджень та від здійснення спеціальних операцій розвідки.*

Це інформація, отримана розшуково-слідчими заходами, пов'язана з предметом та / або злочинною діяльністю. Такі відомості, як попередні арешти, обвинувачення, засудження, а також повідомлення про зв'язки з відомими злочинцями. Інформація

28. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с.

про злочини, як правило, зібрана шляхом спостереження, від інформаторів, з допиту / опитування та дослідження даних, або або отримана з інших джерел.

2. Інформація від приватного сектору.

Це інформація про фінансові операції суб'єктів інтересу, що допомагає зрозуміти їхню природу, ресурси, структуру та можливості, а також допомагає прогнозувати їх майбутню діяльність та розміщення активів. Така інформація включає в себе номери банківських рахунків, фінансових рахунків, інші записи особистих або фінансових операцій, а також інформацію, зібрану в контексті виконання зобов'язань з належної перевірки клієнтів фінансових установ. Також це може бути інформація «викривачів».

3. Інформація з відкритих джерел.

Інформація, яка доступна через відкриті джерела, такі як Інтернет, соціальні мережі та інші медіа, друковані та електронні засоби масової інформації, а також через реєстри, що працюють на публічній чи приватній основі. З розвитком значної кількості ресурсів у мережі інтернет, які відкривають дані щодо компаній, підвищення прозорості у сфері публічних закупівель, активний розвиток соціальних мереж актуальність використання даних з цього джерела росте. Хоча важливо пам'ятати при здійсненні фінансового розслідування та використанні інформації з публічних джерел про необхідність перевірки достовірності отриманих даних та підтвердження відповідних фактів. Слідчі мають розуміти ризики, пов'язані із використанням інформації з відкритих джерел, Інтернету та соціальних медіа та враховувати оцінку щодо підтвердження і загальних правил роботи з оперативною інформацією.

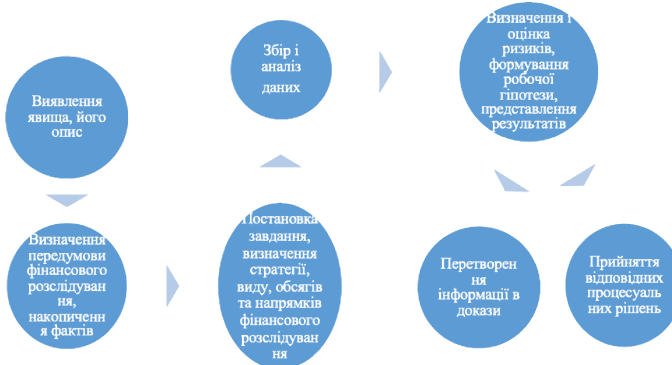
4. Інформація публічного сектору.

Інформація, що підтримується регуляторними, наглядовими та іншими органами. Доступ, як правило, обмежується лише для службового використання. Цю категорію інформації можуть зберігати національні банки, податкові органи, підрозділ фінансової розвідки (Держфінмоніторинг), АРМА тощо.

Таку інформацію правоохоронні органи та компетентні органи можуть використовувати для ініціації та проведення фінансових розслідувань.

3.4. Прийняття рішення щодо проведення фінансового розслідування

Послідовність процесу прийняття рішень у фінансових розслідуваннях можна представити наступним чином:

Рішення про проведення правоохоронними органами фінансового розслідування може прийматись зважаючи на наявність певного роду інформації та наявності ознак вчинення кримінального правопорушення.

Рішення щодо фінансового розслідування у кримінальному провадженні, якщо досудове розслідування вже розпочато.

Інформацією, яка вказує на необхідність здійснення фінансового розслідування у ході досудового розслідування, буде безпосередньо характер самого злочину, щодо якого здійснюється розслідування, адже у певних кримінальних провадженнях здійснення досудового розслідування по суті є аксіомою та буде збігатись з планом досудового розслідування в цілому. Це зокрема досудові розслідування щодо відмивання незаконно одержаних доходів, фінансування тероризму, інші злочини, суттю яких є фінансові операції.

У іншому випадку у ході досудового розслідування сторона обвинувачення за обсягом даних, які містяться у зібраних доказах у кримінальному провадженні, повинна визначитись, чи має місце отримання незаконного доходу та чи були у подальшому вчинені будь-які дії з цим доходом (майном, активами), це і буде тією першопричиною для початку фінансового розслідування.

Рішення про початок фінансового розслідування також може бути прийнято у разі необхідності розшуку осіб, їх переміщення (зокрема за допомогою відстеження використання банківських карток), розшуку активів з метою їх арешту та подальшої конфіскації як відшкодування шкоди або якщо конфіскація передбачена санкцією статті Кримінального кодексу.

Рішення щодо початку фінансового розслідування одночасно з внесенням даних про вчинений злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

У разі якщо досудове розслідування ще не розпочато, дані, які вказують на необхідність проведення фінансового розслідування та його впровадження відразу після внесення даних про вчинений злочин до Єдиного реєстру досудових розслідувань, будуть міститись в інформації про кримінальне правопорушення (в характері злочинних дій). Це можуть бути матеріали Держфінмоніторингу, що безпосередньо буде вказувати на обов'язковість проведення фінансового розслідування, інші матеріали контролюючих органів, журналістські розслідування, інформаційні дані, отримані з відкритих джерел, що вказують на здійснені дії, правочини з майном чи активами, одержаними від злочинних дій.

При цьому, фінансове розслідування має призначатися та проводитися з урахуванням дотримання вимог щодо підслідності у кримінальному процесі. Чинний КПК передбачає 3 різновиди підслідності: предметну (ст. 216 КПК), територіальну (ст. 218 КПК) та інстанційну (ч. 5 ст. 36 КПК).

Ст. 216 КПК визначено 5 органів, на які покладено функцію досудового розслідування, з переліком статей особливої частини КК або інших ознак, які встановлюють розмежування між компетенцією слідчих органів.

Ст. 218 КПК визначає за територіальним принципом місце здійснення досудового розслідування, відповідно до якого досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення.

Частина 5 ст. 36 КПК передбачає єдину можливість змінити орган, який здійснює досудове розслідування, а саме право прокурора виключно внаслідок неефективного досудового розслідування доручити здійснення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, в тому числі в межах одного органу. Винятком із зазначеного правила є кримінальні провадження, підслідні НАБУ²⁹.

З огляду на вимоги ст. 36 КПК саме прокурор відіграє важливу роль у формуванні та реалізації плану проведення досудового розслідування, а отже і з обсягами тих інструментів які йому необхідні для виконання завдань кримінального провадження, забезпечення належного рівня доказів, виконання вимог які стоять перед стороною обвинувачення щодо з'ясування усіх обставин, які підлягають доказуванню та визначені ст. 91 КПК, забезпечення належного рівня обвинувачення в суді та конфіскації незаконно набутого майна. При цьому слід враховувати, що відповідно до ч. 5 ст. 40 КПК, слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого.

У ході розслідування, слідчий повинен визначити, яка фінансова інформація щодо особи може бути корисною для розслідування. Кожен випадок буде різним

29. Ткаченко Ілля Підслідність як міф законності // Юридична газета. - №23 (677). <http://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/pidslidnist-yak-mif-zakonnosti.html>.

і залежатиме від характеру правопорушення та цілей розслідування. Напрямок розслідування повинен бути гнучким та не занадто суворо визначеним.

У разі, якщо сторона обвинувачення визначилась з необхідністю проведення фінансового розслідування, наступним етапом буде обрання його виду в залежності від обсягів подальших заходів.

Це, зокрема, може бути: **спрошене чи поглиблене фінансове розслідування або інший вид фінансового розслідування.**

Кваліфіковані слідчі та прокурори можуть розробляти нові невідомі методи збору і роботи з фінансовими оперативними даними, а їхні навички та нелінійне мислення не повинні обмежуватися.

За необхідності проведення фінансового розслідування прокурору слід надати письмові вказівки з зазначеннями термінів виконання.

Загальні завдання:

- спрямованість розслідування, тобто, у рамках яких правових механізмів його планується застосовувати (наприклад з метою розшуку осіб, оцінювання вартості злочину та пошуку злочинних активів для забезпечення конфіскації накопичених злочинних доходів, визначення джерела походження коштів та способи використання зовнішньоекономічної діяльності у злочинних схемах чи застосування певної форми конфіскації);
- які економічні аспекти необхідно прояснити;
- які особи і за який період мають бути охоплені;
- аналіз якої інформації слід провести;
- коли в розслідуванні слід розпочати правові заходи;
- порядок звітування про хід розслідування (у разі відхилення від шаблону).

Більш конкретизовані завдання можуть стосуватись:

- встановлення факту виникнення (походження) та володіння активами;
- пошуку необхідної інформації в Інтернет мережі, інших офіційних джерелах інформування, реєстрах;
- проведення конкретних слідчих та негласних слідчих дій та заходів;
- дослідження деяких особливо цікавих типів активів;
- накладення арешту / тимчасового вилучення активів (за певних обставин);
- відшукання та аналізу даних щодо документів та об'єктів, які можуть вказувати на зв'язок активів з певною особою, наприклад, кредитні картки, квитанції та рахунки-фактури;
- конкретних матеріалів, які потрібно зібрати (наприклад виписки з рахунків);
- наведення контактів з органами (посадовими особами) з метою отримання необхідних даних;
- розгляду завданих проблем конфіденційності під час розслідування та способи їх вирішення;
- можливої необхідності підготовки запиту (про міжнародну правову допомогу),

міжнародного співробітництва через, Інтерпол, Європол, Євроюст, APMA/CARIN (Міжвідомчу мережу з питань повернення активів) чи Держфінмоніторинг.

3.5. Джерела інформації для фінансового розслідування

Інформація для фінансового розслідування може бути отримана з різних джерел:

- від приватного сектору (у тому числі фінансових і нефінансових установ - суб'єктів первинного фінансового моніторингу);

В контексті фінансових розслідувань ключовим джерелом інформації буде приватний сектор, зокрема, так звані фінансові посередники та визначені нефінансові посередники, які надають послуги своїм клієнтам та здійснюють моніторинг їх операцій відповідно до Закону України Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів.

- від публічного сектору (правоохоронних органів та інших державних органів, у тому числі матеріали, отримані у ході оперативно-розшукових заходів та/або у ході досудового розслідування);
- від компетентних органів іноземних держав;
- з відкритих джерел, закритих-доступних та відкритих реєстрів (ЗМІ, комерційні бази даних, сайти «Prozorro», «Публічні закупівлі, єдиний державний реєстр судових рішень, Smida, YouControl, OpenDatabot, Per.org.ua, та інші державні реєстри, повідомлення у засобах масової інформації тощо);
- інформація, що надходить від громадян, підприємств, установ, організацій;
- інформація з внутрішніх джерел (інформаційні ресурси державних органів, які приймають участь у проведенні фінансового розслідування).

З позиції можливості виявлення злочинів, пов'язаних із відмиванням злочинно здобутих коштів, доцільним також є аналіз використання інформаційних ресурсів, що належать організаціям як державної, так і недержавної форм власності, серед яких:

- прикордонні та митні органи (відомості про переміщення осіб та вантажу через держкордон України);
- поліція (інформація щодо загублених і викрадених паспортів, інших документів, які посвідчують особу, про реєстрацію транспортних засобів);
- органи державної реєстрації та нотаріату (дані про нерухомість);
- рекламні агентства;
- транспортні підприємства (відомості з обліку замовників на перевезення);
- Фонд державного майна України (дані про частку держави у статутному фонді суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм власності, а також про СПД державної форми власності, які перебувають у стані процедури приватизації або планують виставлятися на приватизацію);

- комерційні банки (інформація про вклади та кредити клієнтів);
- Державна міграційна служба України (інформація про видачу закордонних паспортів);
- туристичні фірми (відомості про клієнтів, які здійснюють дорогі подорожі);
- адміністрації міст і районів (дані про реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності);
- податкові органи (відомості про повноту нарахованих і сплачених податків, відкриті та закриті рахунки в банківських установах, доходи й витрати суб'єктів господарювання, джерела та суми доходів громадян, встановлення всіх контрагентів СПД (постачальників і покупців), які перебували у фінансово-господарських відносинах) тощо.

Тому, за наявності передбачених законодавством підстав, потрібно проводити слідчі (розшукові) дії щодо перевірки осіб, які працюють у вказаних суб'єктів або причетні до здійснення ними діяльності.

4. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

4.1. Збір даних та їх аналіз

Роль дослідження фінансової інформації у протидії економічній злочинності дуже висока – з допомогою фінансових розслідувань можна виявити економічні злочини й зафіксувати необхідні для кримінального переслідування характеристики: механізми зміни руху грошових і товарних потоків, способи внесення спотвореної інформації у систему обліку, фінансовий збиток, нанесений злочинцем, вплив на фінансовий стан економічного суб'єкта-потерпілого і т.д.³⁰

Вже на початку фінансового розслідування, слідчим та прокурорам необхідно здійснювати контроль за документами, точне фіксування всіх дій та повноважень, що використовуються для доступу до матеріалів для збереження цілісності фінансового розслідування.

Комплексна оцінка ризиків повинна бути постійною ознакою всіх фінансових розслідувань не тільки для запобігання розосередженню та приховуванню активів, але й гарантування безпеки документів, свідків, слідчих та захисту репутації правоохоронних органів. Потрібно проводити таку оцінку ризиків на постійній основі.

Збір інформації можна зробити двома способами. По-перше, спрямовуючи таку діяльність як частину плану розслідування (стратегії слідства), і, по-друге, використовуючи вже отриману інформацію у ході такої діяльності.

При зборі інформації необхідно дотримуватися принципів прав людини. За своєю суттю фінансове розслідування є втручанням і порушенням Статті 8 ЄКПЛ (право на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції). Але оскільки це кваліфіковане право, обставини, за яких орган може втручатися у права людини, чітко викладені в посібнику, виданому РЄ, разом із посиланнями на ключові заявлені справи.³¹

Слідами злочину в криміналістиці зазвичай вважають будь-які зміни зовнішнього середовища, що виникли внаслідок вчинення кримінального діяння. Ці зміни також можуть мати вигляд відображення окремих фактів, дій або їх комплексів у свідомості людей.

30. Лепський С.І. Фінансова інформація про злочинну діяльність як предмет фінансових розслідувань. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, 2013. - № 1. – с. 251-257.

31. КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

Сліди всіх без винятку способів легалізації (відмивання) злочинних доходів, пов'язані повністю або частково з міжнародними трансфертами коштів, тією чи іншою мірою відображаються в першій групі документів – у **банківських документах**. Для того, щоб виявити ознаки злочинної діяльності в масиві банківських документів, необхідно здійснити послідовний аналіз основних первинних документів³² (*договір банківського рахунку, укладений між клієнтом і банком, копії договорів, вантажних митних декларацій, товарних накладних, що відображають різноманітні операції клієнтів*).

Друга група документів, які можуть містити сліди злочинної діяльності як ознаки легалізації (відмивання) злочинних доходів, – це **бухгалтерські документи**, тобто письмове свідчення факту здійснення господарської операції або ж права на її здійснення. Значний спектр господарських операцій передбачає складання й використання безлічі різних документів, а також різноманітних допоміжних записів. Аналіз оперативно-розшукової й слідчої практики дає змогу з-поміж численних бухгалтерських документів виокремити їх певну групу, у якій зазвичай найбільш імовірно є виявлення окремих ознак зі створення (придбання) злочинних доходів та їх легалізації, хоча ці ознаки також ретельно маскуються.

Третя група документів, у яких також відображено сліди відмивання коштів, здобутих злочинним шляхом, містить **розрахункові документи**: платіжні доручення, заяви на відкриття акредитивів, чеки, інкасові доручення тощо. Розрахункові документи є підставами для проведення безготівкових розрахунків. Як первинні документи вони передбачають наявність відповідних записів в облікових бухгалтерських регістрах. Інформація, наявна в розрахункових документах, має важливе ідентифікаційне значення для виявлення даних про платників та одержувачів коштів, які можуть бути ланками в злочинному ланцюжку легалізації доходів. Адже, крім звичайних відомостей, тут зазначають їх ідентифікаційні податкові номери, номери їх рахунків, номери кореспондентських рахунків обслуговуючих банків, кодові позначення тощо. У процесі дослідження зведених бухгалтерських документів слід порівняти отримані результати з даними аналізу відповідних первинних документів. Таке порівняльне дослідження дасть змогу виявити важливі аспекти приховування злочинної діяльності, відсутні у зведеній документації.

Четверта група документів, які мають важливе інформаційне значення для виявлення слідів діяльності з відмивання злочинного капіталу, – це **установчі документи**, на підставі яких створюється та діє юридична особа. У цих документах зазвичай зафіксовано такі відомості, як: найменування юридичної особи, місце її знаходження, мета діяльності, склад і компетенція органів, юридичний статус засновників, їх місцезнаходження, відомості про державну реєстрацію, розмір статутного капіталу створюваного підприємства тощо. Усі дані, наявні в установчих документах, відіграють значну роль в ідентифікації як безпосередньо злочинних доходів, так і особи злочинця. Крім того, професійний аналіз установчих документів дає змогу своєчасно припинити конкретні факти легалізації капіталів, забезпечити їх ефективний розшук і конфіскацію.

Отже, можна стверджувати, що злочини, пов'язані з легалізацією доходів,

32. Аркуша Л. І. Механізм відбиття слідів (ознак) злочинної діяльності легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, в основних групах документів. Південноукраїнський правничий часопис. 2010. № 1. С. 226–228.

отриманих злочинним шляхом, є одним із найбільш латентних видів кримінальних правопорушень, який потребує значних зусиль для виявлення ознак його вчинення. Попри це, вони все ж не можуть не залишати після себе слідів, адже реалізація схем щодо легалізації доходів передбачає використання різноманітних документів (як справжніх, так і підроблених, частково підроблених, із неправдивими відомостями тощо). Для успішного здійснення легалізаційних схем використовують зазвичай справжні документи, оскільки лише з їх допомогою можна надійно приховати кримінальну природу грошей.

У зв'язку з неправильним використанням певного документа зрештою з'являються ознаки проведеної легалізації, на які правоохоронці мають оперативно відреагувати, опрацювавши всі можливі версії. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, – це той вид кримінального правопорушення, відомості про який рідко можуть надійти від самого суб'єкта злочину або внаслідок ревізії на підприємстві. Здебільшого його можна виявити під час розслідування основного злочину, коли хтось зі співучасників злочинного формування припуститься помилки³³.

Слід пам'ятати, що необхідну для проведення економічного аналізу інформацію слід опрацьовувати, дотримуючись вимог щодо конфіденційності, щоб попередити можливий витік інформації, тим більше, що реальні контролери фіктивних фірм забезпечують у подібних випадках без зайвих зусиль у найкоротші строки перерахування залишків грошових коштів і здійснюють подальші аналогічні операції вже через інші підконтрольні компанії або фізичних осіб.

На початковому етапі у всіх без винятку пріоритезованих справах або справах відповідних категорій доцільно провести спрощене фінансове розслідування, націлене на виявлення розбіжностей у майновому стані підозрюваного, осіб, пов'язаних зі злочинною діяльністю чи об'єкта дослідження, нехарактерних (підозрілих) фінансових операцій, додаткових обставин справи чи джерел інформації.

Для **спрощеного фінансового розслідування** достатньо використовувати наявні чи доступні внутрішні бази даних для аналізу – профілю осіб, причетних до скоєння злочину чи фінансової складової злочину.

Також, для проведення **спрощеного фінансового розслідування** доцільно враховувати інформацію, доступну у відкритих джерелах та реєстрах державних органів.

В ході фінансового розслідування слідчий/прокурор намагається встановити «фінансовий слід» злочину.

Збір та аналіз даних переважно здійснюється в залежності від об'єкта аналізу:

1. ідентифікаційні дані суб'єкта аналізу;
2. фінансовий профіль суб'єкта (характеристика фінансового стану);
3. фінансова чи господарська операції/діяльність (схема фінансових операцій).

На підставі наявних у слідства даних аналізуються фінансові операції чи операції з активами з точки зору їх економічної обґрунтованості, відповідності вхідних грошових

33. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с. – с. 54-57.

потоків вихідним, призначень платежів, інформації з договорів, актів прийому-передачі робіт чи послуг, розміру комісій, об'єктів купівлі-продажу тощо. З'ясовуються джерела походження коштів чи їх подальше використання, законодавче обґрунтування фінансових операцій. А також встановлюються особи, які були причетними до їх здійснення та їх зв'язки.

Наявна фінансова складова зіставляється з профілем особи, що здійснювала або під контролем якої здійснювалась фінансова операція з активами або, за відсутності операцій, здійснюється аналіз майнового стану суб'єкта та пов'язаних з ним осіб у порівнянні з офіційно задекларованими доходами. Крім того, у ході здійснення кримінального провадження у справах, у яких не було виявлено безпосередньо фінансового сліду, пов'язаного з обставинами справи (приклад: торгівля людьми, наркотиками, діяльність ОЗГ тощо), необхідно проводити аналіз майнового стану осіб, пов'язаних зі злочинною діяльністю, підозрюваних та пов'язаних з ними осіб для встановлення злочинних доходів, що уже могли бути відмитими.

Варто зазначити, що спрощене фінансове розслідування може трансформуватися у поглиблене у випадку виявлення відповідних ризиків, обставин, фактів, що потребуватимуть більш ретельного дослідження та залучення відповідних експертів.

Так, зокрема, значна невідповідність між вартістю виявлених активів та офіційними легітимними доходами особи може свідчити про уже завершену дію з відмивання коштів та бути підставою для початку **поглибленого фінансового розслідування**, націленого на конфіскацію злочинно набутих активів.

Для прикладу:

- рух коштів на рахунках суб'єкта в установах банків;
- взаємовідносини суб'єкта з покупцями та постачальниками товарів чи активів (робіт, послуг);
- зовнішньоекономічна діяльність суб'єкта;
- інша фінансова і господарська діяльність суб'єкта.

Зазначена інформація розглядається у комплексі, у тому числі в обов'язковому порядку враховуються:

- взаємозв'язки між операціями, як у часі так і в просторі;
- взаємозв'язки операцій по видах (їх логічність);
- суми операцій;
- взаємозв'язки між засновниками, керівниками, бенефіціарними власниками юридичних осіб, їх матеріальний стан та суспільне положення;
- взаємозв'язки між даними щодо дати та місця реєстрації юридичних осіб, їх фінансова та господарська активність;
- доходи фізичних осіб;
- наявність розбіжностей щодо ідентифікаційних та інших даних, отриманих із різних джерел;
- логічність укладених угод, які надають майнові або інші права, їх правова обґрунтованість та фінансове забезпечення;
- розмір активів, законність їх набуття.

В ході аналізу фінансової і господарської діяльності суб'єкта здійснюється:

- визначення обґрунтованості показників фінансового стану (платоспроможності, фінансової стійкості, прибутковості тощо) суб'єкта;
- визначення правомірності здійснення зовнішньоекономічних операцій та порядку взаємовідношень суб'єктів;
- визначення обґрунтованості структури майна та джерел його придбання, розпорядження ним;
- визначення стану та інтенсивності використання оборотних активів та джерел їх формування;
- визначення розпорядників майна суб'єкта та його КБВ;
- встановлення обґрунтованості джерел власних коштів та результатів фінансово-господарської діяльності;
- визначення реальності розрахунків з дебіторами і кредиторами;
- визначення економічної доцільності отримання і використання кредитів, позик, позичок та інших правочинів;
- визначення відповідності витрат і цін, як чинників фінансової стабільності, беззбитковості;
- визначення співвідношення собівартості, прибутковості і рентабельності, а також справедливості ціноутворення.

Після збору та оцінки повноти зібраної інформації визначаються ризики та формується робоча гіпотеза щодо можливих порушень законодавства³⁴.

Приклад початку фінансового розслідування

Вихідні дані:

*Компанією, причетністю до якої має громадянин України К., було придбано нерухомість у м. Лондон (Великобританія) вартістю **900,0 тис. фунтів стерлінгів (екв. понад 25,00 млн грн).***

*Крім того, громадянином України К. було отримано на власний рахунок, відкритий в українському банку, грошові кошти від двох фізичних осіб на загальну суму **2,6 млн. грн.** в якості оплати за корпоративні права.*

З метою побудови плану розслідування у вказаному випадку на початковому етапі розслідування варто здійснити спрощене фінансове розслідування.

Першочергово з'ясовуються ідентифікаційні дані громадянина К. та здійснюється вивчення наявної та доступної інформації щодо нього.

Для проведення спрощеного фінансового розслідування вказаної справи з використанням наявних та доступних баз даних потрібно використати наступні ресурси:

- реєстри з реєстраційними даними фізичних та юридичних осіб (Єдиний державний демографічний реєстр);
- реєстри ДФС щодо задекларованих доходів та сплачених податків, участі осіб у діяльності юридичних осіб, місця роботи;

34. За матеріалами, наданими у процесі підготовки методичного посібника від ДПС України.

- Державний реєстр речових прав на нерухоме майно;
- Єдиний державний реєстр транспортних засобів;
- Єдиний реєстр досудових розслідувань;
- Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань;
- Єдиний державний реєстр декларацій;
- Єдиний державний реєстр судових рішень.

Для перевірки причетності до діяльності компаній у Великобританії варто використати реєстр <https://beta.companieshouse.gov.uk/> та ресурс Per.org.ua для перевірки приналежності особи до публічних діячів.

Ресурси, які використовуються, можуть варіюватися в контексті справи, що знаходиться в провадженні.

За наслідками аналізу формуються відповідні результати, що включають виявлені ризики та попередню кваліфікацію ймовірних злочинів.

Результати спрощеного фінансового розслідування:

- встановлено ідентифікаційні дані особи;
- громадянин К. - народний депутат України з 2010 по 2019 роки;
- громадянин К. під час роботи на державних посадах неодноразово одержував подарунки від фізичних осіб, не пов'язаних з ним родинними зв'язками;
- встановлено перелік компаній, де Громадянин К. є власником (статутний капітал складає **2,6 млн грн**);
- громадянином К. за період 2010-2019 років задекларовано доходи в сумі **4,6 млн грн**, при цьому **2,0 млн грн** – дохід, отриманий як подарунок від осіб, які не є членами сім'ї;
- власником Компанії у Великобританії, що придбавала нерухомість, є особа, яка за даними ЗМІ уже фігурувала у скандалах за участю громадянина К., як підставна, на яку оформлено низку Британських компаній за адресою масової реєстрації;
- бенефіціарна власність на компанії в Україні та за кордоном громадянином К не задекларована;
- майно, придбане у Лондоні, – не задекларовано;
- у власності наявні високовартісні люксові авто.

Виявлені ризики, що вказують на вчинення злочинів: Невідповідність офіційно задекларованих громадянином К. доходів сумах фактично проведених фінансових операцій та майновому стану, що може вказувати на використання прихованих доходів (відмивання коштів, ознаки 209 ККУ). Також, наявність ознак вчинення подання завідомо недостовірних відомостей у декларації політично значущої особи (366-1 ККУ).

Отже, на базі цього прикладу на початковому етапі може вирішуватись питання достатності підстав для відкриття кримінального провадження.

Вищевказані результати фінансового розслідування потребують більш складного

дослідження фінансових аспектів набуття активів в рамках кримінального провадження.

Таким чином, результатами спрощеного фінансового розслідування можуть бути:

- виявлення ознак вчинення кримінального правопорушення та встановлення причетних осіб;
- спростування першочергових підстав підозрювати, у вчиненні кримінального правопорушення (виявленого явища) та підтвердження законності обставин справи.

Наслідками спрощеного фінансового розслідування може бути:

- прийняття правоохоронними органами рішення про: відкриття нового кримінального провадження; внесення інформації до ЄРДР;
- корегування плану (стратегії) розслідування по кримінальному провадженню чи інших заходів правоохоронних органів;
- трансформація спрощеного фінансового розслідування у поглиблене.

Поглиблене фінансове розслідування передбачає здійснення запитів до банківських установ, підприємств, організацій, АРМА, ДПС України, НБУ, НКЦПФР тощо, з метою проведення більш складного фінансового аналізу даних та фінансових потоків у справі і їх учасників, що включає детальний економічний аналіз в т.ч. фінансових потоків, а також потребує проведення експертиз, запитів про міжнародну правову допомогу, а також залучення спеціалізованих підрозділів чи органів.

Можливості деяких з зазначених органів та порядок їх залучення до поглибленого фінансового розслідування описані у розділі «*Використання можливостей інших державних органів у фінансових розслідуваннях*».

Проведення детального економічного аналізу передбачає збирання, обробку, систематизацію, узагальнення об'єктивної, достовірної інформації, яка надходить із джерел, не заборонених законодавством, щодо здійснення фінансової, господарської та інших видів діяльності суб'єктами господарювання, фізичними та юридичними особами, неприбутковими підприємствами, установами і організаціями (далі – суб'єкти).

Для прикладу нижче описано процес аналізу діяльності підприємства - СПД.

Економічний аналіз діяльності СПД, передбачає вивчення таких питань:

1. аналіз руху грошових коштів на розрахунковому рахунку. Найбільш важливими ознаками можливої незаконної діяльності суб'єкта господарювання є:

- операції щодо зарахування грошей на кореспондентські рахунки банків-нерезидентів. Зазначену інформацію можна отримати в комерційному банку, що відкрив рахунок суб'єктові господарювання, або в розрахунковій палаті Національного банку України;
- значний обіг грошових коштів за розрахунковим рахунком з моменту його відкриття в банку;
- регулярне зняття готівкових коштів з розрахункових рахунків у великих розмірах.

Цей перелік можна доповнити наступними:

- фінансові операції є складними, незвично великими для його діяльності, або не відповідають фінансовому стану;
- є причини вважати, що суб'єкт структурує фінансові операції або здійснює їх таким чином, щоб уникнути певних порогових значень/вимог, визначених законодавством;
- проведення фінансових операцій на незвично великі суми (або загальний оборот), що є невласивим для відомої банку діяльності клієнта;
- продукт (послуга) є складним(ою) з огляду на можливість відстеження операції (зокрема, перекази, що здійснюються із залученням великої кількості посередників, швидкі електронні послуги (міжнародні операції, що виконуються електронними грошима));
- велика частка готівкових операцій, що є невласивим для відповідного виду діяльності клієнта;
- можливість здійснювати складні масштабні операції з великою кількістю залучених учасників (зокрема, окремі види банківської гарантії або документарного акредитиву);

Такий перелік не є вичерпним. За посиланням можна знайти перелік ознак незаконної (підозрілої) діяльності узагальнений Держфінмоніторингом на основі досліджень міжнародних організацій «МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ (ВИТЯГИ) щодо критеріїв/показників/індикаторів ризикових операцій, що можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення»³⁵

У ході фінансового розслідування слідчий (оперативний працівник), детектив одержує певну кількість додаткової інформації, яку умовно можна поділити на дві складові: це інформація щодо фінансових потоків та інструментів скоєння злочину чи фінансових результатів за наслідками скоєного злочину та інформація щодо профілю (характеристики) самого суб'єкта, підозрюваного чи групи підозрюваних та його (їх) статків.

За результатами аналізу одержаної інформації, зокрема, даних від фінансових установ потрібно звертати увагу на наступні речі:

- *Анкета клієнта банківської установи* містить інформацію щодо контактних номерів телефонів, e-mail адреси, підписи осіб, що відкривали рахунки, інформацію щодо кінцевих бенефіціарних власників юридичних осіб, уповноважених осіб, виду діяльності особи, заробітку тощо;
- *Виписки по рахунках* описують рух грошових коштів, важливо при цьому звертати увагу на призначення платежів, суми проведених операцій (круглі значні за розмірами суми), їх періодичність, концентрація потоків на одному чи декількох контрагентах. Якщо це виписка по рахунку фізособи, то також можна встановити місця, які відвідує особа, розмір доходів та витрат, стиль життя особи та ін.);

35. fiu.gov.ua/pages/finansovii-monitorint/metodologija/rekomendaci/0350zagalnauzagalneni-mizhnarodni-indikator-i-shhodo-pidozrilix-tranzakcij-30-09-2020-pdf.html

- Від фінансової установи, нотаріусів тощо можна також одержати *контракти, угоди* на підставі яких здійснювалась операція. Непоодинокі випадки, коли для надання правомірного вигляду проведеним фінансовим операціям до фінансової установи надаються угоди відмінні за своїми умовами із фактично укладеними. Варто порівнювати такі угоди із тими, що одержані в результаті обшуків чи вилучень. Різниця в таких угодах може вказувати на підробку документів;
- *SWIFT-повідомлення та зовнішньоекономічні контракти* (у SWIFT-повідомленнях зазначений номер рахунку відкритий за кордоном, а також реквізити фінансових установ в т.ч. кореспондентських, які можуть надати додаткову інформацію щодо їх клієнтів, а також контракти пред'явлені фінансовим установам за кордоном);
- *Інша додаткова інформація* (IP-адреси, переписка з банківською установою, криптоадреси тощо).

Для аналізу інформації щодо спрямування фінансових потоків досліджуються джерела походження коштів (активів), які пов'язані із злочинними діяннями, чи їх подальший рух. Вказану інформацію можна одержати від фінансових установ чи інших посередників у вигляді виписки руху активів (грошових коштів, цінних паперів, криптовалют) по рахунку. Якщо фінансові операції стосуються активів, доцільним є аналіз укладених договорів купівлі/продажу активу, додаткових угод, зовнішньоекономічних контрактів, вантажно-митних декларацій. Важливим є співставлення отриманої інформації щодо вказаного з різних джерел. Нерідко, злочинці вдаються до підробки документів з метою надання правомірного вигляду проведеним фінансовим операціям. Для прикладу, при аналізі зовнішньоекономічних операцій до банківських установ та митних органів можуть надаватися документи, суми, обсяги товару чи інші складові у яких відмінні від вказаних в документах, підтвердження про що можна одержати від митниці, чи з-за кордону (через канали Держфінмоніторингу чи в рамках МПД). Таким чином, важливим є співставлення інформації з різних джерел та в наявних сьогодні широкого кола публічних та доступних правоохоронному органу реєстрах на базі яких формуються відповідні висновки.

Не менш важливим є *відслідковування в часі і просторі руху активів* чи рух певної суми коштів. При аналізі виписок по банківських рахунках, у випадку якщо на момент початку проведення операції баланс був незначний чи рівний нулю, проблем з відслідковуванням конкретної суми значно менше. Складнішими є випадки, коли на рахунку наявний значний позитивний баланс або після суми, яка відслідковується надійшли інші значні зарахування. Часто це стосується діяльності мережі, що надає професійні послуги з відмивання коштів³⁶ і інших супутніх незаконних послуг

36. Професійна міжнародна мережа для відмивання коштів (джерело – Звіт FATF: Професійні мережі з відмивання коштів) – група осіб чи контактів, які працюють разом для полегшення роботи над професійним відмиванням коштів та/або наданням відповідних послуг для конкретних завдань. Відносини між особами всередині мережі не завжди організовані і часто є гнучкими за своєю природою. У таких схемах відмивання коштів здійснюється людьми, які не пов'язані з вчиненням предикатного злочину, а лише надають послуги з легалізації злочинних доходів.

Клієнтами таких «мереж» в основному є представники реального сектору економіки, які бажають оптимізувати сплату податків, та/або представники тіньового сектору економіки, які бажають легалізувати злочинні доходи.

(наприклад: формування податкових кредитів з ПДВ з метою зменшення сплати в бюджет або його відшкодування з бюджету).

У такому випадку існують певні методи аналізу, два з яких описано нижче:

- FIFO (First in – First out), що пов'язаний з правилами бухгалтерського обліку згідно з яким, та сума коштів, яка перша була зарахована на рахунок перша буде перерахована далі. Це найчастіше використовуваний метод для відслідковування подальшого руху коштів.

Приклад: На рахунку на момент здійснення операції обліковувалися кошти на суму 5 млн. грн., які були зараховані від двох контрагентів платежами по 2 та 3 млн. грн. Додатково до наявних коштів на рахунок зараховується ще 2 млн., які необхідно відслідкувати. У подальшому, здійснюється розпорошення коштів шляхом проведення значної кількості платежів на користь 25 контрагентів різними сумами на загальну суму 4 млн. грн. В подальшому, проведена операція (26) на користь 1 контрагента на суму 3 млн. грн.

Згідно з методом FIFO кошти у сумі 2 млн. грн., які необхідно відслідкувати вважаються такими, що знаходяться на рахунку, до моменту перерахування коштів, що обліковувалися раніше на рахунок, тобто до моменту здійснення операції на суму 3 млн. грн. Далі сума 2 млн. грн. у межах суми 3 млн. грн. була перерахована на інший рахунок та для її відслідковування необхідно проаналізувати виписку по рахунку одержувача 3 млн. грн.

- Інший метод є більш складнішим та базується на логічних висновках при дослідженні схем побудови операцій з ВК, які часто використовуються у цілях професійного відмивання коштів (транзитні рахунки, рахунки-міксери). Складність аналізу руху коштів по таких рахунках обумовлена хаотичним рухом коштів, для якого використовується цілий ряд рахунків та велика кількість хаотичних операцій. Вказане здійснюється з метою приховування слідів походження коштів.

У таких випадках варто досліджувати більш значні періоди руху коштів по рахунку, для розуміння цілісної картини. Зазвичай мережі ВК використовують велику групу компаній та рахунків, рух коштів по яких значний. В такому випадку слід визначити групу компаній, по рахунках яких здійснюються перерахування та мережеві рахунки. А також поєднання в групу підприємств, що використовують одні й ті ж IP-адреси. Такі

Особи, що надають такі послуги в основному являються професійними банкірами та юристами. Такі особи здійснюють реєстрацію значної кількості компаній у країнах спрощеної реєстрації та відкривають банківські рахунки у фінансових центрах. В подальшому, такі банківські рахунки використовуються для розшарування коштів та їх переміщення за допомогою тисяч компаній. При такій схемі, учасники щоденно взаємодіють один з одним, з метою заплутування грошових потоків для запобігання ідентифікації джерел коштів, які переказуються між рахунками.

Рахунки таких компаній мають транзитний характер, коли надіслані кошти моментально переказуються далі по «ланцюгу» переказів. При проведенні опитувань банківськими працівниками представники компаній надають фіктивні документи, або взагалі не можуть пояснити економічні причин проведення фінансових операцій.

мережеві рахунки, варто об'єднувати у так звані «кластери» і зосереджувати увагу на вихідні потоки з мережі та вхідні в мережу. Це і будуть потрібні для фінансового розслідування операції з подальшого руху чи джерела походження коштів.

Ускладнюється аналіз у випадку застосування професійними мережами створених спеціальних ІТ-програм та масштабних мереж таких як проксі-мережі, які спрямовані на заплутування «фінансового сліду» через використання великої кількості підприємств та рахунків.

Детально функціонування мереж з відмивання коштів досліджено у звіті FATF «Професійне відмивання коштів», зокрема, описано функціонування так званих проксі-мереж:³⁷

Проксі-мережі - це професійні мережі з відмивання коштів, які надають організованій злочинності певний тип банківських послуг шляхом використання багатопосередкових переказів через банківські рахунки. Ці спеціалізовані мережі пропонують усі переваги та можливості, що з'являються при перерахуванні коштів у всьому світі через легальні канали фінансового сектору. Основне завдання цих проксі-мереж - переміщення коштів клієнта до кінцевого, заздалегідь визначеного пункту призначення із приховуванням слідів фінансових потоків. У багатьох випадках ці схеми підтримуються механізмами відмивання коштів на основі торгових операцій.

Схеми професійного відмивання коштів, які влаштовуються з використанням банківських рахунків, складаються з декількох шарів оболонок компаній у різних юрисдикціях, які були створені суто для перерозподілу та змішування коштів з різних джерел. Ці ряди компаній можуть бути розташовані у країні, де відбулося предикатне правопорушення, транзитних країнах чи країнах, де здійснюється остаточне «інвестування» коштів. Ця схема розрахована на те, щоб частина грошових коштів, що належить клієнту, не могла бути відстежена. У більшості випадків відмиті кошти перераховуються на особисті рахунки клієнтів, пов'язані компанії чи фонду, що знаходяться під їх контролем, або передаються їм як фізична готівка.

Для подібних випадків можна також використовувати для аналізу метод «хмари» (кластери). Визначається перелік осіб, які входять до мережі та їх рахунки - «хмара» (кластер). Відслідковуються вхідні та вихідні потоки в/з «хмари (у)» (кластер) за короткий період часу.

Також, аналіз зв'язків між учасниками операцій, їх засновницько-посадового складу, бенефіціарними власниками та інша інформація дозволяє здійснити висновок щодо подальшого руху коштів чи джерел походження коштів. Зазвичай аналіз таких операцій, потребує залучення спеціалістів-аналітиків правоохоронних органів, Держфінмоніторингу або АРМА.

Для проведення аналізу фінансових потоків, як і зв'язків між учасниками фінансових операцій корисно використовувати сучасні інструменти та технології візуалізації даних (зокрема, IBM I2, у випадку дослідження операцій з допомогою віртуальних валют – Chainalysis). Також, за кордоном уже почали використовувати для цілей

37. <http://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/Professional-Money-Laundering.pdf>

фінансових розслідувань, зокрема, для проведення аналізу великих масивів інформації штучний інтелект (Artificial Intelligence - AI), який допомагає у вирішенні складних завдань набагато ефективніше, ніж цілі команди досвідчених слідчих чи аналітиків. Використання AI в умовах цифрової трансформації є також надзвичайно перспективним і для українських реалій, проте звісно потребує відповідного фінансування та законодавчого врегулювання.

Важливим є також аналіз профілю суб'єкта, порівняння проведених операцій, з наявною інформацією щодо доходів, наявних активів, ідентифікаційних даних та документів поданих для прикладу до банківських установ, зокрема, для обґрунтування проведених операцій, даних одержаних з-за кордону щодо операцій та відкритих рахунків. Усе згадане доповнить картину можливих обставин скоєного злочину, його масштабів тощо.

Продовжуючи аналіз на прикладі СПД потрібним є також вивчення таких питань:

2. відповідність реквізитів суб'єкта, у тому числі ЄДРПОУ, з базою даних платників податків. Також з'ясовують, чи не надавали до податкових органів відомості про відсутність будь-якої діяльності за вказаний звітний період (за наявності даних про рух значних грошових коштів на розрахункових рахунках). Відсутність таких відомостей у податкових органах України або їх суперечливий характер потребує більш ретельної перевірки фінансово-господарської діяльності.

3. здійснення аналізу:

- назви (зазвичай фіктивні фірми мають назву, співзвучну з назвами державних структур, загальновідомих брендів, або назва суб'єкта господарювання вказує на конкретний вид діяльності – зовнішньоекономічну, виробничу, науково-дослідну тощо);
- податкової адреси: низка конвертаційних фірм зазначають одну й ту саму адресу для різних суб'єктів господарювання, неіснуючу адресу або ж адресу, за якою реально СПД не знаходиться; необхідний аналіз місця реєстрації (адреса місця реєстрації, поштова скринька, масова адреса реєстрації, реєстраційний офіс, адреса компанії-реєстратора, юридичної компанії (особливо популярно закордоном));
- наявності виробничих потужностей, складських приміщень, автотранспорту (автоспецтехніки), а також іншого рухомого та нерухомого майна, яке б могло свідчити про те, що суб'єкт здійснює фінансово-господарську діяльність реально, а не формально;
- діяльності СПД, яка відображена в бухгалтерській та податковій звітності, відповідно до виду фінансово-господарської діяльності, передбаченої в установчих документах суб'єкта господарювання згідно з класифікатором видів економічної діяльності;
- кількості осіб, які працюють на підприємстві (установі, організації), розміру сукупного доходу СПД та нарахованих (сплачених) податків, зборів та інших платежів;

4. перевірка наявності характерних ознак, які свідчать про протиправну фінансову діяльність конвертаційних центрів та/або фіктивних фірм, зокрема щодо:

- причетності посадових осіб (службових осіб) та засновників до здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання (так звана реєстрація СПД на підставних осіб);
- новостворених суб'єктів господарювання з високими показниками фінансово-господарської діяльності за короткий проміжок часу з моменту реєстрації;
- нетривалого існування СПД зі значними показниками фінансово-господарської діяльності;
- реєстрації значної кількості суб'єктів господарювання з великими показниками фінансово-господарської діяльності на одну особу (фізичну чи юридичну), а також перебування на керівних посадах (директора/бухгалтера) таких СПД однієї й тієї самої особи;
- надходження чи витрачання грошових коштів у великих розмірах (зазвичай від значної кількості підприємств, установ, організацій) під виглядом оплати різноманітних товарів, послуг тощо;
- використання кореспондентських рахунків для взаєморозрахунків з іноземними комерційними структурами (зазвичай під виглядом оплати виконаних робіт і послуг, великих партій паливно-мастильних матеріалів, техніки тощо)

Також можливо:

5. здійснити аналіз засобів масової реєстрації та комерційних реєстрів;
6. пошук інформації щодо участі компанії у тендерах чи державних закупівлях.

У випадку аналізу компанії-нерезидента, можливе застосування також вищенаведених ознак з доповненнями такими як:

7. встановлення зв'язку з Україною через контрагентів по операціях, постачання товарів чи послуг чи засновницько-посадового складу;
8. аналізом загальнодоступних комерційних баз даних іноземних держав;
9. аналізом фінансової складової компанії-нерезидента (розмір капіталу), частотою подання звітності, наявність боргу перед реєстратором, реєстрацією у спеціалізованій компанії-реєстраторі чи за адресами поштових скриньок і т.д.

Аналізуючи ці та інші відомості про підприємство, можна зі значною мірою вірогідності з'ясувати, є він фіктивним чи реальним (таким, що дійсно провадить фінансово-господарську діяльність, має відповідну кількість найманих працівників, виробничі потужності, сплачує податки тощо).

Якщо вказані вище ознаки свідчать про те, що суб'єкт господарювання має ознаки фіктивності, необхідно для резидентів запросити відомості про посадових (службових) осіб та засновників в адресному бюро Державної міграційної служби України. Якщо такі відомості у адресному бюро відсутні, необхідно звернутися з відповідним листом до органу, який видав паспорт, щодо наявності відомостей про втрату. Одночасно за потреби проводять інші слідчо-розшукові дії щодо перевірки фінансово-господарської діяльності такого суб'єкта господарювання, а також встановлюють і перевіряють усіх найманих працівників.³⁸

Саме ретельний аналіз сукупності вказаних ознак дає змогу визначити фіктивний

38. На базі Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] :

характер існування суб'єкта підприємницької діяльності. За наявності таких даних слід перевірити їх достовірність, зокрема інформацію про посадових осіб і засновників шляхом витребування з органів, що видавав паспорти, відомостей про їх можливе викрадення (або про смерть справжніх власників паспортів). Відсутність таких відомостей або їх суперечливий характер потребує додаткової перевірки вказаного підприємства.

Пошукову діяльність у сфері протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, слід здійснювати шляхом застосування гласних і негласних заходів.

4.2. Визначення плану (стратегії), обсягів та напрямів фінансового розслідування

Після етапу збору та аналізу первинних даних, необхідно сформулювати робочу гіпотезу для визначення плану (стратегії) подальшого розслідування, що дає можливість локалізувати обсяг інформації, яка підлягає вивченню, і водночас зумовлює необхідність максимально деталізувати відомості, відібрані для дослідження.

Слід враховувати, що план (стратегія) розслідування диктуватиме фокус і напрямок розслідування, а отже і матеріал, який слід збирати та аналізувати на кожному етапі. Корисно знати джерела, які можна вивчити на “простому” етапі, але жодний етап не повинен бути обмежуючим чи абсолютно обов'язковим. Коли мова йде про більш складні випадки, наприклад відмивання коштів, план (стратегія) розслідування повинен керуватися питаннями, які слід довести для конкретного злочину відмивання коштів, що може бути простою методологією або надзвичайно складною багатогранною системою. Разом із цим слід проводити розслідування з метою виявлення активів для майбутньої конфіскації. Очевидно, що вони будуть перетинатися. Визначення плану (стратегії) та фокусу розслідування є надзвичайно важливим елементом, який неможливо переоцінити. Досвід показує, що недостатньо жорсткий контроль за цим може призвести до затратних у часі, ресурсномістких розслідувань, які матимуть невеликі або незначні результати.³⁹

Обсяги та напрями проведення фінансового розслідування залежать від наявності однієї чи декількох обставин, що підлягають встановленню:

- обставини, які є частинами складу фінансового злочину (у т.ч. легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення);
- обставини, пов'язані із фінансовим злочином (у т.ч. легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму та фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення);
- обставини, які характеризують суб'єкта фінансового злочину (у т.ч. легалізації

метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с.

39. https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Operational%20Issues_Financial%20investigations%20Guidance.pdf

(відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення або діяльності, пов'язаної із легалізацією (відмиванням) доходів);

- обставини, які впливають на притягнення суб'єкта фінансового злочину, у першу чергу обтяжуючі та пом'якшуючі (у т.ч. легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення або діяльності, пов'язаної із легалізацією (відмиванням) доходів) до юридичної відповідальності або звільнення від відповідальності;
- наявність активів, за рахунок яких можуть бути відшкодовані нанесені збитки та які можуть бути предметом вилучення для подальшої конфіскації;
- обставини, які сприяють фінансовому злочину (у т.ч. легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення) або діяльності, пов'язаній з фінансовим злочином (у т.ч. легалізацією (відмиванням) доходів), та які мають значення для справи.

У ході роботи визначаються джерела виникнення обставин, що підлягають встановленню, вказуються причинно-наслідкові зв'язки, що зумовили появу таких обставин.

Визначення плану (стратегії) фінансового розслідування має базуватися на таких факторах:

За характером злочину, що передував відмиванню майна:

- суто кримінальні (торгівля наркотиками, людьми, зброєю);
- проти власності (пограбування, крадіжка, шахрайство);
- економічні та службові злочини (в т.ч. ухилення від сплати податків);
- окремо може виділятися підхід по корупційних злочинах.

За обсягами злочинних доходів (наприклад, до 1 млн. грн.; від 1 до 10 млн. грн.; від 10 до 100 млн. грн.; понад 100 млн. грн.).

За територіальною розташованістю учасників злочину та місць скоєння злочинних дій:

- місцеві (локальні) в межах області;
- міжрегіональні;
- транснаціональні.

З урахуванням вказаних чинників визначається план, обсяги та напрями фінансових розслідувань, зокрема, отримання інформації, залучення фахівців у галузі фінансового (податкового) контролю, інших органів, організації заходів із міжнародного співробітництва, а також визначаються основні завдання конкретного фінансового розслідування:

- пошук активів;
- встановлення осіб, причетних до фінансових операцій зі злочинними активами;
- встановлення ознак протиправний дій.

Треба сказати, що у справах про відмивання грошей важливу роль грають також непрямі докази незаконності активів, що у поєднанні із неможливістю надання достовірних та достатніх доказів стороною захисту на підтвердження законності походження майна є сигналом наявності підстав засудження за легалізацію майна, одержаного злочинним шляхом для суду. З цим підходом погоджується Європейський суд із захисту прав людини, відповідно до якого: відмивання коштів є доведеним, коли виключається будь-яке законне походження коштів, при цьому необхідність доводити предикатне діяння – не є обов’язковою («Зсюсхен проти Бельгії»(23572/07), рішення від 2 травня 2017 року; «Тіммерманс проти Бельгії» (12162/07), рішення від 2 травня 2017).

У межах планування кожного етапу в міру необхідності відбувається уточнення і доповнення плану розслідування. План фінансового розслідування може формуватися вже під час і перевірочних дій, коли стають очевидними ознаки злочину. Вихідна фактична інформація про злочин і його обставини в поєднанні з аналізом системи типових версій дозволяє прогнозувати основні напрями розслідування та вузлові питання, що підлягають з’ясуванню.⁴⁰

План (стратегія) розслідування повинен постійно корегуватись залежно від результатів аналізу зібраної інформації. Разом із цим план розслідування повинен спрямовуватись на здійснення заходів з отримання більш детальної інформації щодо виявлення активів для майбутньої конфіскації.

4.3. Визначення і оцінка ризиків у фінансових розслідуваннях

Аналіз кримінальних проваджень, в ході яких здійснювалось фінансове розслідування, дає змогу стверджувати, що ключова інформація, яку використовують злочинці в процесі відмивання брудних коштів, зазвичай представлена у вигляді різних **банківських, бухгалтерських, розрахункових та установчих документів**. Крім цього, вони використовують низку договорів, за допомогою яких намагаються приховати кримінальне походження капіталу. Ідеться, зокрема, про договори дарування, кредиту, купівлі-продажу, лізингу, зберігання речей у ломбарді, а також зовнішньоекономічні договори, що вказують на взаємини учасників угод щодо експорту, імпорту, товарообміну й розрахунків за цими операціями.

Під час здійснення аналізу інформації чи перевірки повідомлення про злочин шляхом відстеження фінансових операцій та угод, які здійснені з доходами, отриманими злочинним шляхом, може бути виявлена легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Під час аналізу підозрілих операцій та угод із грошовими коштами та майном, особливу увагу приділяють ризикам, що можуть свідчити про вчинення

40. Методичні рекомендації «Дії працівників поліції у разі виявлення економічних злочинів», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Колектив авторів: Кубецька О.М., Неклеса О.В., Палешко Я.С., Санакоев Д.Б.

злочину, у тому числі такого, завдяки вчиненню якого отримано відповідні доходи, що намагаються легалізувати. Дані про фінансові операції та угоди з майном можуть бути у повідомленні про злочин, наприклад, якщо представники потерпілої особи (юридичної чи фізичної), з огляду на свої ділові зв'язки, спостерігали напрям руху викраденого майна.

Інформацію про угоди з активами та фінансові операції з грошовими коштами, здобутими злочинним шляхом, можна отримати також у процесі розгляду явки з повинною, повідомлення про вчинений злочин чи такий, що готується, або з інших джерел. Джерелами таких перевірок також слугують результати слідчих (розшукових) дій; матеріали органів державного фінансового контролю та Держфінмоніторингу; матеріали, виділені з кримінального провадження, які надійшли від правоохоронних органів іноземних держав, із судів, засобів масової інформації⁴¹.

Також з метою виявлення дій щодо легалізації (відмивання) злочинних доходів необхідно звертати увагу на наступні ризикові фінансові операції:

- придбання рухомого та нерухомого майна з метою його подальшого оплатного чи безоплатного відчуження;
- придбання високовартісних товарів;
- укладення фіктивних (нікчемних) договорів про надання кредитів або різноманітних послуг (наприклад, аудиторських, юридичних, маркетингових, рекламних та інших робіт і послуг, які можуть надаватися в будь-якій галузі економіки, у тому числі за завищеними цінами);
- створення суб'єктів господарювання з явними ознаками фіктивності або придбання підприємств-банкрутів;
- використання довірених осіб посередників;
- ввезення, переказування і пересилання на територію України та за її межі грошових коштів, цінних паперів та іншого майна;
- переміщення грошових коштів в офшорні зони.

Характерними ознаками, що можуть свідчити про відмивання коштів, є порушення правил бухгалтерського обліку, зберігання та обліку обліково-звітних документів підприємства, економічна не виправданість або невизначеність умов здійснення фінансово-господарських операцій чи невідповідність їх проведення нормам законодавства України.

Виявлення обставин, що підлягають встановленню під час здійснення фінансового розслідування, здійснюється згідно з критеріями, які свідчать про наявність/відсутність ризиків проведення фінансових операцій, пов'язаних із злочинною діяльністю:

- наявність ознак фінансового злочину (у т.ч. легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, наркоторгівлі, організованої злочинної діяльності, шахрайства та/або інших правопорушень);
- дотримання правил державної реєстрації суб'єктами господарювання;
- наявність податкових та інших ризиків, виявлених при отриманні податкової

41. Жубрин Р. Выявление легализации преступных доходов. Законность. 2006. № 12. С. 14–16..

інформації у порядку, встановленому Податковим кодексом України, ризику непродуктивного витоку капіталу за межі України, інших ризиків;

- наявність фінансових операцій чи інших правочинів, які полягають у вчиненні дій, пов'язаних з грошовими коштами та іншим майном, одержаним внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, та спрямованих на приховування чи маскуванню незаконного походження такого майна чи володіння ним, прав на це майно, джерела його походження, місцезнаходження або переміщення;
- наявність нових технологій фінансової діяльності, що сприяють анонімності клієнта;
- проведення нетипових, складних, перекручених/завуальованих, фінансових операцій чи інших правочинів;
- наявність будь-яких незвичайних, нових, видозмінених, нетипових схем проведення фінансових операцій, чи інших правочинів, в яких неможливо простежити очевидну законну кінцеву мету;
- невідповідність інформації про фінансову чи господарську діяльність, а також іншої інформації, пов'язаної із виявленням фактів, які мають відношення до фінансового злочину або діяльності, пов'язаної із фінансовим злочином, що надійшла від зовнішніх та внутрішніх джерел, вже існуючій у інформаційних масивах ДПС України про фінансові операції, щодо яких є інформація про можливу причетність до реалізації схем легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, та інших правопорушень;
- невідповідність принципу належності використання інформації і забезпечення свободи переміщення капіталів;
- невідповідність грошової вартості внутрішніх та міжнародних фінансових операцій;
- незвичайне перевезення валютних цінностей, фінансових інструментів, дорогоцінних металів або каміння тощо;
- проведення фінансових операцій з купівлі-продажу товарів (оплати послуг), визначити вартість яких складно або неможливо, зокрема об'єктів інтелектуальної власності, деяких видів послуг, що не мають постійної ринкової вартості, консалтингових, юридичних та аудиторських послуг;
- здійснення операцій з нерухомим майном, ціна якого відрізняється від ринкової;
- наявність інформації про операції, які використовуються у схемах незаконного формування від'ємного значення ПДВ, а також суб'єктів господарювання - учасників таких схем;
- наявність інформації про платників, які заявляють про відшкодування ПДВ із використанням схем ухилення від оподаткування;
- наявність інформації про незаконне виготовлення та обіг підакцизних товарів;
- наявність/відсутність ознак фіктивного, навмисного прихованого банкрутства або доведення до банкрутства суб'єкта ;
- відповідність дотримання податкових зобов'язань суб'єктів господарської діяльності, діяльність яких пов'язана з реалізацією електронних ваучерів операторів мобільного зв'язку, інтернет-провайдерів, програмно-технічних

комплексів самообслуговування інтернет-магазинів та небанківських платіжних систем, чинному законодавству;

- інші критерії, пов'язані з виявленням обставин, що підлягають встановленню під час здійснення фінансового розслідування, які застосовуються у межах виконання повноважень⁴².

Важливим при побудові плану (стратегії) розслідування є орієнтація на збереження тривалої конфіденційності такого розслідування. Комплексна оцінка ризику повинна супроводжувати фінансові розслідування не тільки для запобігання зникненню та приховуванню активів, але й з метою забезпечення безпеки документів, свідків, слідчих та захисту репутації правоохоронних органів, зокрема на етапі визначення ризиків можна використовувати індикатори підозрілості фінансових операцій у різних схемах відмивання коштів наведені у Постанові Правління НБУ від 19.05.2020 №65 «Про затвердження Положення про здійснення банками фінансового моніторингу» та документах Держфінмоніторингу (типології, рекомендації), а також дослідження міжнародних організацій (FATF, Egmont).

4.4. Слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, як способи отримання інформації для фінансового розслідування

В межах фінансового розслідування можуть бути використані дані, отримані в результаті реалізації заходів забезпечення кримінального провадження, розшукових слідчих дій здійснених слідчими, а також належним чином легалізовані матеріали оперативно–розшукових заходів, підготовлені іншими фахівцями, що залучаються до проведення фінансових розслідувань.

Під час проведення масштабних і складних фінансових розслідувань важливо зібрати **багатопрофільну або цільову групу фахівців**, зокрема слідчих з фінансових злочинів, фінансових аналітиків, фахівців у сфері бухгалтерії, фахівців з інформаційних технологій, управління активами, а також прокурорів, що є передумовою забезпечення ефективного розслідування, передачі кримінального провадження до суду та здійснення конфіскації. Слід розробити стратегічний підхід з питання внутрішньовідомчої та міжвідомчої взаємодії для того, щоб забезпечити обмін інформацією всередині відомств та між ними, а також із зарубіжними колегами, а також за необхідності розробити і вдосконалити відповідну нормативно-правову базу.

До багатопрофільних груп може бути включено різних фахівців, зокрема слідчих з фінансових злочинів, фінансових аналітиків, фахівців у сфері бухгалтерії, фахівців з інформаційних технологій, управління активами, а також прокурорів. Спеціалісти

42. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с.

можуть бути відряджені або залучені з інших відомств, таких як ДПС України, ОГП, або навіть залучені з приватного сектору.

Вони мають володіти методами перевірки, наприклад: касового залу, операційної (оборотної) каси, сховища грошей і цінностей; операційного залу; бухгалтерії (у тому числі внутрішньої); пунктів обміну валют; активних та пасивних операцій, послуг; автоматизованої системи обробки інформації; кредитних і депозитних операцій; здійснення операцій з цінними паперами та формування статутного фонду; здійснення валютних операцій; кадрової роботи; юридичної служби; внутрішньої аудиторської служби.

Також ці фахівці мають володіти методикою оцінки й аналізу:

- фінансових звітів банку (шляхом вивчення фінансових показників);
- стратегії управління активами й пасивами;
- політики управління ліквідністю та резервами.

Ефективність розслідування легалізації (відмивання) злочинних доходів залежить від успішної реалізації таких задач:

- виявлення фінансових операцій та інших угод, спрямованих на легалізацію (відмивання) злочинних доходів;
- доказування конкретних фактів легалізації (відмивання) злочинних доходів;
- доказування злочинного джерела походження активів;
- розшук, арешт, конфіскація злочинних доходів;
- виявлення і доведення раніше невідомих фактів та епізодів злочинної діяльності щодо легалізації (відмивання) доходів;
- розширення доказової бази шляхом організації та здійснення оперативного супроводу всього процесу розслідування.

Зазначені фахівці повинні мати досвід і знання, необхідні для аналізу значних обсягів фінансової, банківської, ділової та бухгалтерської документації, включаючи безготівкові грошові перекази, фінансові виписки, митну й податкову документацію.

Обов'язковою є наявність у цих групах слідчих з досвідом роботи щодо збору ділової та фінансової інформації розвідувального характеру, виявлення складних злочинних схем, відстеження фінансового сліду, а також використання спеціальних заходів, таких як операції під прикриттям, перехоплення телефонних переговорів, отримання доступу до комп'ютерних файлів і застосування контрольованої поставки. Багатопрофільні групи мають також включати слідчих (детективів, оперативних працівників), що спеціалізовані на кримінальних провадженнях щодо злочинів (у т.ч. загальнокримінального спрямування), які можуть пов'язані із конкретними фінансовими злочинами. Прокурори також мають володіти аналогічними знаннями й досвідом для того, щоб забезпечити ефективне процесуальне керівництво та якісно представити справу в суді⁴³.

Після формування багатопрофільної групи, вкрай важливо налагодити ефективну

43. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с

взаємодію між членами команди, а також усіма відомствами, залученими до роботи. Відсутність у відомстві або управлінні системи обміну інформацією (у тому числі оперативною) часто ускладнює комплексні фінансові розслідування. До кола механізмів, які сприяють внутрішньовідомчій та міжвідомчій взаємодії, належать:

- упровадження системи обміну інформацією, коли всі слідчі підрозділи матимуть інформацію про раніше проведені або поточні розслідування щодо одних і тих самих осіб та/або організацій з метою уникнення дублювання, проведення дискусій, що стосуються розв'язання конфліктних ситуацій, і сприяння міжвідомчій обізнаності;
- визначення правил і процедур, які сприятимуть обміну інформацією в межах існуючих внутрішньовідомчих та міжвідомчих форм взаємодії. Такі правила й процедури мають сприяти обміну інформацією на стратегічному рівні;
- упровадження такого підходу, за допомогою якого, внутрішньовідомчі та міжвідомчі суперечності будуть вирішуватися виключно в інтересах слідства;
- компетентним органам необхідно розглянути можливість підписання письмових угод, таких як меморандум про взаєморозуміння або аналогічних угод, що дасть змогу офіційно затвердити процес взаємодії.

Доцільно розробити стратегію оптимізації взаємодії між державним і приватним секторами, яка не обмежуватиметься лише інформуванням про операції.

Як джерело фінансової інформації приватний сектор володіє корисними даними, зацікавлений у захисті своєї репутації, має навички й знання, що дають змогу йому аналізувати й обробляти інформацію. Крім цього, він перебуває в більш вигідному становищі, ніж правоохоронні органи. Забезпечення належного захисту інформації та права на недоторканність приватного життя також має бути частиною процесу інформаційного обміну, здійснюваного в межах правового поля, щоб більш ефективно виявити ті моменти, які можуть допомогти правоохоронним органам у проведенні фінансових розслідувань.

Успішна процедура повернення активів вимагає наявності комплексного плану дій, який буде включати низку важливих кроків і рішень. Компетентним органам належить зібрати й оцінити факти, вивчити матеріали, сформувати команду, визначити ключових союзників, зв'язатися із зарубіжними колегами (за наявності міжнародної складової), урахувати юридичні, практичні й оперативні тонкощі й забезпечити ефективний перебіг кримінального провадження⁴⁴.

Окрім кримінальної конфіскації, також необхідно стратегічно оцінити інші варіанти дій, або навіть застосування адміністративних процедур.

Розслідування легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, як і розслідування будь-яких злочинів, учинених злочинними організаціями, передбачає проведення відповідних слідчих (розшукових) дій чи тактичних операцій як засобів впливу на ситуації, що виникають. Ідеться, зокрема, про такі слідчі (розшукові) дії та заходи забезпечення, як обшук, тимчасовий доступ до речей і документів, втручання у

44. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні [Текст] : метод. рек. / [С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 164 с.

приватне спілкування, допит підозрюваних, допит свідків, ревізії, судові експертизи. Причому, своєрідність тактики проведення зазначених слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що здебільшого процес розслідування легалізації відбувається паралельно з розслідуванням предикатного злочину. Це вимагає від слідчого застосування комплексного підходу як до організації розслідування загалом, так і тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій зокрема.

Також варто використовувати негласні кримінально-процесуальні заходи та віддавати перевагу неформальним каналам пошуку, здобуття інформації (внутрішні та доступні публічні бази даних, взаємодію з ДПС України, Держфінмоніторингом, АРМА, Інтерполом і т.д.).

Для прикладу, інколи допит на початкових етапах розслідування може зашкодити кримінальному провадженню, спонукати осіб приховувати або знищувати докази, переміщувати прибутки від злочинної діяльності (у тому числі в інші юрисдикції), впливати на свідків, посилювати заходи конспірації, робити інші перешкоди слідству. Таким чином, плануючи слідчі дії, необхідно прогнозувати чи є вони доречними в конкретний момент і не зашкодять розслідуванню на інших етапах.

Негласні слідчі дії

За цією категорією кримінальних проваджень виникає потреба в проведенні певних *негласних слідчих (розшукових) дій*, що передбачають, залежно від обставин, втручання в приватне спілкування, а саме:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК);
- арешт, огляд, виїмка кореспонденції (ст. 261, 262 КПК);
- знаття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК);
- знаття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК);
- контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК).

Позиція Європейського суду з прав людини у справах про відмивання грошей, а також по інших злочинах, наголошує на важливості пропорційності використання НС(Р)Д обставинам розслідування та можливості використання інших слідчих дій, що у меншій мірі обмежують права людини. Так, рішення ЄСПЛ від 15 січня 2015 у справі Драгоєвич проти Хорватії (68955/11), підкреслює важливість наведення у рішенні про проведення НС(Р)Д (а тому і в клопотаннях щодо таких рішень) конкретних фактів справи та конкретних обставин, які вказують на обґрунтовану підозру у вчиненні злочинів і на те, що розслідування не може проводитися іншим, менш «нав'язливим чином». Європейський суд прямим чином пов'язав ці обґрунтування з допустимістю доказів.

Для проведення *аудіо-, відеоконтролю особи* згідно з п. 5 ч. 1 ст. 267 КПК, можливо здійснити обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння

особи, причетної до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, застосовуючи таємне проникнення до них, після чого встановити технічні засоби аудіо- та відеоконтролю особи.

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи здійснюється на підставі клопотання слідчого, узгодженого з прокурором, або клопотання прокурора до слідчого судді про дозвіл на проведення обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи та клопотання слідчого, узгодженого з прокурором, або клопотання прокурора до слідчого судді про дозвіл на проведення аудіо-, відеоконтролю особи у зазначених місцях.

Зазначені негласні слідчі (розшукові) дії можуть здійснюватися у:

- публічно недоступних місцях, до яких неможливо увійти або в яких неможливо перебувати на правових підставах без отримання на це згоди власника, користувача або уповноважених ними осіб (ч. 2 ст. 267 КПК);
- житлі особи, тобто приміщенні, яке знаходиться в постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення й правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всіх складових частинах такого приміщення (ч. 2 ст. 233 КПК);
- іншому володінні особи, тобто транспортному засобі, земельній ділянці, гаражі, інших будівлях чи приміщеннях побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які перебувають у володінні особи (ч. 2 ст. 233 КПК).

Згідно з ч. 3 ст. 267 КПК, неможливо провести обстеження приміщень, які спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені відповідно до закону (приміщення з примусового утримання).

Обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи може здійснювати слідчий або оперативний підрозділ за його письмовим дорученням у порядку ст. 41, 246 КПК. За результатами її проведення, відповідно до вимог ст. 104, 106, 252 КПК складається протокол, який з додатками не пізніше ніж через 24 год з моменту припинення цієї дії передається прокурору для подальшого збереження отриманих під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій речей і документів, які планує використовувати в кримінальному провадженні (ст. 252 КПК).

Накладення арешту на кореспонденцію фактично полягає в затриманні установою зв'язку відправлення кореспонденції особи, причетної до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (листів усіх видів, бандеролей, посилок, поштових контейнерів, переказів, телеграм, інших матеріальних носіїв передання інформації між особами) без її відома.

Підставою для накладення арешту на кореспонденцію є отримання достовірної інформації про те, що поштово-телеграфна кореспонденція певної особи іншим особам або іншим осіб їй може містити відомості про обставини, які мають значення для досудового розслідування, або речі й документи, що мають істотне значення для досудового розслідування.

Під час здійснення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії слідчий може зобов'язати керівника відповідної установи здійснювати контроль і затримувати кореспонденцію особи, а також у разі затримання кореспонденції, що містить відомості, які мають значення для досудового розслідування, провести її огляд та виїмку на підставі ст. 262 КПК, а за потреби – зняти з неї копії та отримати зразки з відповідних відправлень.

Результати накладення арешту на конкретну кореспонденцію фіксуються у відповідному протоколі з обов'язковим описанням кореспонденції та способу її збереження.

Після закінчення строку, визначеного в ухвалі слідчого судді, накладений на кореспонденцію арешт вважається скасованим, а затримана кореспонденція, яку було вилучено, підлягає відправленню адресатові.

Огляд затриманої в результаті накладення арешту кореспонденції (згідно зі ст. 261 КПК) слідчий проводить в установі зв'язку, якій доручено здійснювати контроль і затримувати цю кореспонденцію. В огляді беруть участь представник цієї установи, а також спеціаліст (за потреби).

За результатами проведення огляду, вилучення або затримання кореспонденції слідчий складає протокол згідно з вимогами ст. 104–107, 252, 262 КПК. У протоколі обов'язково зазначають відомості про:

- оглянуту кореспонденцію;
- вилучену, доставлену адресатові або тимчасово затриману кореспонденцію;
- кореспонденцію, з якої знято копії чи отримано зразки;
- результати проведення інших дій, передбачених ч. 2 ст. 262 КПК.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є різновидом втручання у приватне спілкування, яке здійснюється за допомогою уповноважених оперативно-технічних підрозділів Національної поліції та органів безпеки на підставі ухвали слідчого судді та полягає в проведенні спостереження, відбору та фіксації змісту інформації, яка передається особою та має значення для досудового розслідування, а також одержанні, перетворенні та фіксації різних видів сигналів, що передаються каналами зв'язку із застосуванням відповідних технічних засобів.

Поняття та особливості транспортної телекомунікаційної мережі визначено в Законі України «Про телекомунікації». Згідно з цим Законом, транспортна телекомунікаційна мережа – це мережа, що забезпечує передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого роду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу; телекомунікаційною мережею доступу є частина телекомунікаційної мережі між пунктом закінчення телекомунікаційної мережі та найближчим вузлом (центром) комутації виключно; пунктом закінчення телекомунікаційної мережі є місце стику (з'єднання) мережі телекомунікацій та кінцевого обладнання; кінцеве обладнання – це обладнання, призначене для з'єднання з пунктом закінчення телекомунікаційної мережі з метою забезпечення доступу до телекомунікаційних послуг (телефон, мобільний телефон, модем тощо).

Транспортна телекомунікаційна мережа – основна частина інфраструктури будь-якого оператора телекомунікації, чи то оператор традиційної телефонії, сотовий оператор, провайдер бездротового або дротового доступу до Інтернету.

В ухвалі слідчого судді про дозвіл на втручання в приватне спілкування має бути зазначено ідентифікаційні ознаки, які дають змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання в приватне спілкування.

Отримавши ухвалу слідчого судді про дозвіл на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, слідчий, згідно з п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 41, ч. 6 ст. 246, ч. 4 ст. 263 КПК, письмово доручає оперативно-технічному підрозділу здійснити зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

За результатами проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж уповноважений оперативно-технічного підрозділу, який здійснював зазначену негласну слідчу (розшукову) дію, складає протокол згідно зі ст. 104–107, 252 та 265 КПК та протягом 24 годин з моменту припинення негласної слідчої (розшукової) дії повинен направити його прокурору.

Керівники та працівники операторів телекомунікаційного зв'язку зобов'язані сприяти виконанню дій зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, вживати необхідних заходів щодо нерозголошення факту проведення таких дій та отриманої інформації, зберігати її в незмінному вигляді (згідно ч. 4 ст. 39 Закону України «Про телекомунікації» та ч. 4 ст. 263 КПК).

Зняття інформації з електронних інформаційних систем полягає у пошуку, виявленні та фіксації відомостей, що містяться в електронній інформаційній системі або її частин, доступу до електронної інформаційної системи або її частини, а також отриманні таких відомостей без відома її власника, володільця або утримувача, причетного до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Зазначену негласну слідчу (розшукову) дію здійснюють на підставі ухвали слідчого судді, якщо є відомості про наявність інформації в електронній інформаційній системі або її частині, що має значення для певного досудового розслідування та доступ до яких обмежується її власником, володільцем або утримувачем або пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. Причому можливе попереднє обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи з дотриманням вимог ст. 267 КПК.

Не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний з подоланням системи логічного захисту. За таких умов складається лише протокол про зняття інформації з електронних інформаційних систем з відповідними з додатками до нього та дотриманням вимог ст. 104–107, 252 та 265 КПК.

У клопотанні слідчого, узгодженому з прокурором, про дозвіл на зняття інформації з електронних інформаційних систем поряд із зазначенням відомостей, перелічених

у ч. 2 ст. 248 КПК, додатково має бути вказано ідентифікаційні ознаки електронної інформаційної системи.

На підставі ухвали слідчого судді про дозвіл на зняття інформації з електронних інформаційних систем слідчий, у порядку п. 2 ч. 2 ст. 40, ст. 41, ч. 6 ст. 246, ч. 4 ст. 263 КПК, письмово доручає оперативно-технічному підрозділу проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем.

За результатами цих дій уповноважений оперативно-технічного підрозділу, який здійснював зазначену негласну слідчу (розшукову) дію, складає протокол згідно з вимогами ст. 104–107, 252, 265 КПК та протягом 24 год з моменту припинення негласної слідчої (розшукової) дії повинен направити його прокурору.

Спостереження як негласна слідча (розшукова) дія полягає в негласному (замаскованому) візуальному стеженні за діями особи (або групи осіб) з метою пошуку, фіксації та перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу (осіб) та її (їх) поведінку або тих, з ким ця особа (особи) контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях з використанням або без використання відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження.

Як свідчить аналіз оперативно-розшукової та слідчої практики, для отримання необхідних результатів від зазначеної дії необхідно володіти певними професійними здібностями, які десятиріччями накопичувались у підрозділах, що є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності, забезпечуючи їх необхідною інформацією, яка має не лише доказове, а й орієнтувальне значення.

Специфіка (підвищений рівень конфіденційності) існування та застосування зазначених підрозділів також виправдовується умовами протидії злочинній діяльності.

Запропоновані особливості оформлення дозволу та результатів застосування спостереження (ч. 2 та ч. 3 ст. 269 КПК) стосуються оперативних підрозділів, які є суб'єктами оперативно-розшукової діяльності.

Добровільні інформатори

Інформатори як джерело оперативних даних залишаються одним з ключових інструментів отримання інформації для правоохоронних органів, особливо у справі протидії діяльності мереж з відмивання грошей, проникнути в які дуже важко. Добровільне інформування охоплює всі випадки, коли певна особа звертається до відповідних органів і надає інформацію, яка може допомогти в розслідуванні. Здебільшого йдеться про інформаторів-викривачів, потерпілих або невдоволених співників. Інформація, надана в такий спосіб, може мати вирішальне значення для успішного розслідування, оскільки вона може забезпечити отримання «інсайдерської» інформації про діяльність злочинних мереж, а також відкрити нові напрямки для слідства, що може привести до отримання додаткових доказів.

Хоча інформація, надана такими особами, і може бути безцінною, важливо підходити до неї з певною обережністю, особливо під час оцінки мотивів такого

інформатора, адже інформація, що вводить в оману, або помилкова інформація може скомпрометувати і зіпсувати весь хід розслідування.

Застосовуючи ці поради на прикладі справи корумпованого посадовця, такі розвіддані можуть приймати форму інформації, отриманої від викривача, який працює в тому ж державному органі і також має доступ до даних. Втім важливо пам'ятати, що під час роботи з такими джерелами інформації слідчі повинні подбати про перевірку надійності будь-якої наданої інформації, щоб виключити будь-яку ймовірність того, що дана інформація може зіпсувати розслідування⁴⁵.

Контроль за вчиненням злочину

При здійсненні фінансових розслідувань ефективними можуть бути негласні слідчі дії, які є видами контролю за вчиненням злочину: контрольована поставка, контрольована закупка, оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину. Рішення щодо проведення контролю за вчиненням злочину уповноважений приймати лише прокурор. Треба взяти до уваги, що у процесі цієї негласної слідчої дії, може виникнути потреба у здійсненні інших НС(Р)Д: аудіо-, відеоконтролю особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та ін. У таких випадках та інших, які потребують тимчасового обмеження конституційних прав особи, отримання погодження (тобто ухвали) слідчого судді – є обов'язковим.

Важливою умовою проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що дозволяє отримати допустимі докази відповідно до КПК та судової практики є уникнення ситуацій із «провокацією злочину». Провокацію злочину (підбурювання) Європейський суд з прав людини вже неодноразово визнавав порушення права на справедливий суд (п.1 ст. 6 ЄКПЛ) («Тейксейра Де Кастро проти Португалії» (44/1997/828/1034), рішення від 9 червня 1998 року; «Раманаускас проти Литви» (74420/01), рішення від 5 лютого 2008 року та ін.). У справі «Раманаускас проти Литви», ЄСПЛ дав визначення підбурюванню «Поліцейське підбурювання до вчинення злочину має місце в тих випадках, коли в ньому беруть участь співробітники – або співробітники спецслужб, або особи, що діють за їх вказівкою, - не обмежується по суті пасивним розслідуванням злочинної діяльності, а чинять такий вплив на об'єкт розслідування, щоб підбурювати його до вчинення злочину – який інакше не було б скоєно - з тим, щоб можна було встановити факт злочину, тобто отримати докази і розпочати кримінальне переслідування”.

Багато злочинів, що лишають сліди фінансового характеру можна віднести до тяжких відповідно до КК України, дана обставина дає можливість проводити НС(Р)Д у таких провадженнях. Тяжким злочином є у тому числі і той, який передбачений статтею 209 Кримінального кодексу: легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом. Враховуючи досить широкий перелік обставин, що може бути частиною складу такого злочину, який включає: набуття, володіння, використання, розпорядження майном, щодо якого фактичні обставини свідчать про його одержання злочинним шляхом, у тому числі здійснення фінансової операції, вчинення правочину

45. Розшук незаконно отриманих активів - практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

з таким майном, або переміщення, зміна форми (перетворення) такого майна, або вчинення дій, спрямованих на приховування, маскуванню походження такого майна та ін. – можливий обсяг ситуацій, коли суддя вбачатиме у діях оперативних працівників або слідчих провокацію (підбурювання) – доволі широкий. Українські науковці також наголошують на тому, що стороні обвинувачення необхідно уникати дій підбурювального характеру стосовно осіб, щодо яких проводиться НС(Р)Д, адже вони порушують п.1 ст.6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Особливо це треба брати до уваги при здійсненні контролю за вчиненням злочину. Як резюмує М.А. Погорецький: «у правозастосовній діяльності правоохоронних органів слід відрізнити правомірний контроль за вчиненням злочину як ефективний негласний засіб негласного розслідування від провокації – незаконної дії»⁴⁶.

Порядок, тактика та методика проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій, взаємодія уповноважених оперативних підрозділів, які виконують доручення слідчого, прокурора на їх проведення, з особами (підрозділами), що залучаються до проведення таких дій, регулюються окремим нормативно-правовим актом органів, у складі яких перебувають уповноважені оперативні підрозділи.

Виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації

Важливі факти про обставини злочинної діяльності, у т.ч. у фінансовій сфері, може бути отримано шляхом введення оперативним або слідчим підрозділом уповноваженої особи у в організовану групу чи злочинну організацію під легендою прикриття для отримання речей і документів, а також інших важливих відомостей, які мають значення для розслідування злочинів. Таке завдання виконується на підставі постанови слідчого, погодженої з керівником органу досудового розслідування, або постанови прокурора, без необхідності отримання дозволу від слідчого судді.

Враховуючи принцип безпосередності дослідження доказів судом, питання відповідності порядку їх отримання вимогам Закону і, як наслідок, допустимості – має завчасно братися до уваги прокурором, оперативними працівниками, слідчими та детективами. Як зазначає М.Є. Шумило, «докази» на стадії досудового провадження будуть мати властиве цій назві значення – лише для слідчих та прокурора. Для захисника та суду – вони будуть лише матеріалами, які імовірно зможуть бути визнані судом як «доказ» вже на судовій стадії⁴⁷.

Слідчі дії в межах фінансового розслідування повинні бути спрямовані на якнайшвидше отримання фінансової інформації, що містить банківську таємницю, за операціями, що пов'язані з предметом фінансового розслідування.

46. Погорецький М. А. Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання правомірності / М. А. Погорецький // Вісник кримінального судочинства. - 2016. - № 1. - С. 33-42.

47. Шумило М. Є. Поняття «докази» у Кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі / М. Є. Шумило // Вісник Верховного Суду України. - 2013. - № 2. - С. 40-48.

4.5. Результати дослідження, їх представлення та прийняття відповідних рішень

На підставі проведеного фінансового розслідування та аналізу одержаного масиву інформації можна встановити наступне:

- додаткові докази, свідків злочину;
- нові обставини скоєння злочину або виявити нові злочини (якщо у ході фінансового розслідування здобути докази стосовно скоєння іншого злочину, це є підставою для внесення відповідних відомостей в ЄРДР);
- усіх учасників, підозрюваних, ОЗГ, бенефіціарів злочинних схем;
- механізми та інструменти їх скоєння;
- спростування обставин, які вказували на скоєння злочину.

Результатом фінансового розслідування є встановлення ознак злочину, його учасників, хронології здійснення та можливості його документування для збору доказів і визначення їх достатності, класифікація злочину, визначення збитків.

Матеріали фінансового розслідування містять відомості про фінансові операції та правочини, які були об'єктом моніторингу та дослідження, і за результатами аналізу яких виникли обґрунтовані підстави вважати, що скоєно злочин (у т. ч. легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму або фінансування розповсюдження зброї масового знищення, наркоторгівлі, організованої злочинної діяльності, шахрайства та/або інших правопорушень), або суспільно небезпечного діяння, що передує чи пов'язано з фінансовим злочинном, та використовуються, як джерело доказів під час досудового розслідування злочинів, та можуть бути підставою для внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) відомостей про вчинене кримінальне правопорушення і не підлягають розголошенню відповідно до вимог КПК.

На підставі результатів фінансового розслідування слідчі приймають відповідні процесуальні рішення, щодо додаткових заходів по проведенню фінансового розслідування, або закріплення іншими процесуальними заходами отриманих результатів.

Після внесення відомостей в ЄРДР, слідчий проводить подальші слідчі дії, спрямовані на встановлення наступних елементів предмету доказування:

- відомості про час, місце; відомості про спосіб вчинення злочину, що включатиме спосіб підготовки, вчинення, безпосереднього вчинення та приховання злочину (суть способу у цьому випадку незаконне відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом;
- відомості про знаряддя (засоби); відомості про предмет злочинного посягання (його кількісні та якісні характеристики), яким виступатиме майно (грошові кошти), яке було злочинним шляхом легалізовано у готівку або на розрахункові рахунки

будь-яких підприємств (за рахунок здійснення безтоварних операцій) або ведення господарської діяльності, з метою подальшого приховування слідів злочину. Такі дії можуть здійснюватися службовими особами, за рахунок договірних відносин з будь-якими комерційними структурами або наданням злочинних доручень підлеглим на здійснення проти-правних фінансових операцій з державними коштами.

З метою встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, встановлення інформації щодо вчинення фінансових операцій з незаконно отриманими грошовими коштами з метою їх виведення та переведення в готівку, слідчий звертається із клопотанням до слідчого судді для отримання тимчасового доступу до наступних документів, які перебувають у володінні розпорядника відповідної інформації:

- будь-які договори, укладені службовою особою відповідного підприємством на якому працює службова особа яка є основним фігурантом кримінального провадження;
- копії паспортів засновників і посадових осіб, протокол зборів засновників, наказ або інший документ про призначення на вказану в установчому документі посаду особи з правом підпису і повноваженнями діяти від імені підприємства і здійснювати фінансові операції;
- платіжних документів, на підставі яких здійснювалися зарахування і списання коштів з рахунків, чеків, квитанцій, видаткових ордерів, договорів та ін., у т. ч. документів на отримання грошових коштів (у т.ч. готівкою), за певний період часу;
- відомостей (реєстр) про рух грошових коштів по банківських рахунках, а саме: банківської роздруковки на паперовому та магнітному носії (у форматі Microsoft Excel) про рух грошових коштів по банківським рахункам з розшифровкою вхідних і вихідних платежів, зазначенням дати, обсягів, призначення платежу, банківських рахунків, кодів та назв контрагентів, інших документів, які повною мірою відображають проведення операцій.

Обшук і тимчасовий доступ до речей і документів віднесені до розряду першочергових дій (процесуальні рішення за якими приймає слідчий або прокурор) цієї категорії злочинів, і це не випадково, оскільки своєчасно про-ведені обшук і тимчасовий доступ до речей і документів, а також якісна робота з документами є найважливішою особливістю розслідування легалізації (відмивання) злочинних доходів.⁴⁸

Результати проведеного фінансового розслідування використовуються слідчими в якості основи формування доказової бази та джерел визначення активів для покриття нанесених державі та іншим особам збитків.

В результаті аналізу інформації, одержаної внаслідок гласних та негласних слідчих дій, співпраці з Держфінмониторингом та АРМА, міжнародної співпраці через формальні та неформальні канали зв'язку можна встановити активи (грошові кошти на рахунках особи, цінні папери, корпоративні права, права власності на рухоме та нерухоме

48. Методичні рекомендації «Дії працівників поліції у разі виявлення економічних злочинів», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Колектив авторів: Кубецька О.М., Неклеса О.В., Палешко Я.С., Санакоєв Д.Б.

майно тощо). Якщо фінансове розслідування вказує на зв'язок такого активу зі скоєним злочином, слід зареєструвати кримінальне провадження. По відношенню до активу необхідно у порядку статті 170 КПК вирішити питання накладення **арешту** на майно, для забезпечення подальшої **конфіскації** чи цивільної або **спеціальної конфіскації**.

4.6. Використання можливостей інших державних органів у фінансових розслідуваннях

Для проведення фінансового розслідування важливе значення має чітка взаємодія державних та правоохоронних органів, уповноважених на його проведення.

Національне співробітництво (між правоохоронними та іншими органами виконавчої влади) у боротьбі з фінансовими злочинами, а також забезпечення проведення всебічного, повного і об'єктивного фінансового розслідування є одним із ключових моментів.

Слід зазначити, що під час досудового розслідування доцільним є звернення до Дежфінмоніторингу, АРМА, ДПС України чи іншого органу щодо допомоги у відстеженні руху коштів чи майна, проведення перевірки чи ревізії для оцінювання збитків для формування відповідних матеріалів, котрі можуть стати вихідними даними для подальших слідчих чи негласних слідчих дій, витребовування актів перевірок та висновків ревізій. Доречним також є використання можливостей Держфінмоніторингу щодо зупинення проведення видаткових операцій на рахунках, що сприятиме арешту незаконно здобутих доходів та забезпечення спеціальної конфіскації.

4.6.1. Здійснення державного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом (ПФР України) та співпраця із правоохоронними, розвідувальними та іншими державними органами

Для розуміння потенційних можливостей Держфінмоніторингу, що стануть в нагоді правоохоронним органам слід враховувати наступне.

Повноваження Держфінмоніторингу регулюються Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 6 грудня 2019 року № 361-ІХ.

До повноважень Держфінмоніторингу, в частині аналізу фінансових операцій відносяться:

- одержання інформації щодо підозрілих та порогових фінансових операцій, виявлених розбіжностей у даних щодо кінцевих бенефіціарних власників;
- широкі повноваження щодо одержання додаткової інформації від фінансових установ та нефінансових посередників на запит, а також іноземних ПФР;
- можливість зупинення проведення фінансових операцій;
- можливість одержання на запит від державних органів, правоохоронних органів, судів, Національного банку України, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, підприємств, установ та організацій інформації (довідки, копії документів), у тому числі інформації з обмеженим доступом;
- доступ, у тому числі автоматизований, до інформаційних та довідкових систем, реєстрів та банків даних органів державної влади (крім Національного банку України) та інших державних інформаційних ресурсів.

Держфінмоніторинг⁴⁹ здійснює збір інформації про підозрілі фінансові операції від публічного та приватного сектору та з інших джерел.

Суб'єкти первинного фінансового моніторингу – звітуючі⁵⁰ до Держфінмоніторингу суб'єкти господарювання та представники нефінансових професій, інформують Держфінмоніторинг про підозрілі фінансові операції.

Держфінмоніторинг у свою чергу здійснює додатковий збір та аналіз інформації

49. ПФР – міжнародна назва Financial Intelligence Unit (FIU), Держфінмоніторинг є органом, уповноваженим Україною на виконання функцій підрозділу фінансової розвідки (ПФР, Financial Intelligence Unit, FIU) та є національним центром для отримання та аналізу: повідомлень про підозрілі операції, іншої інформації, яка має відношення до відмивання коштів, пов'язаних предикатних злочинів, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення.

50. Суб'єктами первинного фінансового моніторингу є: 1) банки, страховики (перестраховики), страхові (перестрахові) брокери, кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи; 2) платіжні організації, учасники чи члени платіжних систем; 3) товарні та інші біржі, що проводять фінансові операції з товарами; 4) професійні учасники фондового ринку (ринку цінних паперів), крім осіб, які провадять діяльність з організації торгівлі на фондовому ринку; 5) оператори поштового зв'язку, інші установи, які надають послуги з переказу коштів (поштового переказу) та здійснення валютних операцій; 6) філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, що надають фінансові послуги на території України; 7) спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу (крім осіб, які надають послуги в рамках трудових правовідносин): а) суб'єкти аудиторської діяльності; б) бухгалтери, суб'єкти господарювання, що надають послуги з бухгалтерського обліку; в) суб'єкти господарювання, що здійснюють консультування з питань оподаткування; г) адвокатські бюро, адвокатські об'єднання та адвокати, які здійснюють адвокатську діяльність індивідуально; ґ) нотаріуси; д) суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги; е) особи, які надають послуги щодо створення, забезпечення діяльності або управління юридичними особами; є) суб'єкти господарювання, що надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна, а також суб'єкти господарювання, що надають за винагороду консультаційні послуги, що пов'язані з купівлею-продажем нерухомого майна; ж) суб'єкти господарювання, що здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них; з) суб'єкти господарювання, що надають послуги у сфері лотерей та/або азартних ігор; 8) постачальник послуг, пов'язаних з обігом віртуальних активів; 9) інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги.

та співставлення одержаних даних з наявними інформаційними ресурсами та за встановленими алгоритмами та ризиками, а також з урахуванням інформації правоохоронних органів формує відповідні висновки про наявність підозр⁵¹ щодо фінансових операцій та їх учасників.

Основоположним для аналізу є те, що об'єктом є саме фінансові аспекти, тому Держфінмоніторинг концентрує увагу на підозрілості фінансових операцій, а не суб'єктів, що здійснили можливі кримінальні правопорушення.

Надання Держфінмоніторингом інформації щодо результатів фінансових розслідувань підозрілих фінансових операцій/діяльності правоохоронним (розвідувальним) органам здійснюється лише:

- у разі підозр (у разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або сукупність пов'язаних між собою фінансових операцій можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму чи фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення;
- у разі наявності достатніх підстав вважати, що фінансова операція або клієнт пов'язані із вчиненням кримінального правопорушення, що не стосується легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму).

Результати проведеного аналізу за вищевказаних умов оформляються в узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалах, які в подальшому направляються до правоохоронних органів.

Правоохоронний орган вправі звернутися до Держфінмоніторингу для отримання узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів в рамках фінансового розслідування чи інформації від ПФР іноземної держави. Опис правоохоронним органом злочину, фінансових даних, реквізитів фінансових установ, конкретних фінансових операцій, даних щодо їх учасників та дат проведення операцій є мінімальним переліком відомостей, на які слідчому потрібно звернути увагу та відобразити при направленні звернення для здійснення державного фінансового моніторингу Держфінмоніторингом. Вимоги до звернення наведені у Додатку№2.

Перевагами співпраці з Держфінмоніторингом є наступні:

- швидкість отримання інформації та її точність;
- розкриття фінансової картини злочину;
- встановлення нових даних, потенційних свідків, осіб, пов'язаних зі злочинною діяльністю, підозрюваних, співучасників, бенефіціарів злочину;
- виявлення реквізитів рахунків та фінансових установ, задіяних у злочині, що дає можливість належним чином звернутися до суду з метою розкриття банківської таємниці;
- оперативне одержання інформації з-за кордону для формування більш точних запитів про міжнародну правову допомогу та ін.

51. Поняття «підозра» відповідно до Закону про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, п. 46, ч.1, статті 1 Закону.

Важливо ознайомитись з нормативною базою наведеною нижче перед початком співпраці з Держфінмониторингом.

Нормативно-правове регулювання взаємодії Держфінмониторингу із правоохоронними (розвідувальними) органами щодо державного фінансового моніторингу.

- Основним нормативно-правовим актом, який регулює питання участі у проведенні фінансових розслідувань Держфінмониторингу, є Закон України «**Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення**», яким визначено основні поняття у цій сфері.
- Питання взаємодії Держфінмониторингу із **ДФС, НПУ та СБУ** врегульовано спільним наказом Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України від **11.03.2019 № 103/162/384** «Про затвердження Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів», зареєстрованим в Мін'юсті 08.04.2019 за № 368/33339; із **НАБУ** – спільним наказом Міністерства фінансів України та Національного антикорупційного бюро України від **07.12.2016 № 1062/353** «Про затвердження Порядку взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України та Національного антикорупційного бюро України», зареєстрованим в Мін'юсті 28.12.2016 за **№ 1729/29859**; із **розвідувальними органами** – наказом Міністерства фінансів України, Служби зовнішньої розвідки України, Міністерства оборони України, Міністерства внутрішніх справ України 01 грудня 2015 року **№ 1112/426/678/1533**, зареєстрованим в Мін'юсті 17.12.2015 за № 1583/28028 (далі – спільні накази).
- Порядок надання державними органами (зокрема, органами прокуратури України) та органами місцевого самоврядування, державними реєстраторами інформації про фінансові операції та їх учасників до Держфінмониторингу врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.2015 № 708.
- Крім того, взаємодія Держфінмониторингу із правоохоронними (розвідувальними) органами з питань фінансових розслідувань здійснюється із дотриманням таких нормативно-правових актів як: Кримінальний процесуальний кодекс України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про контррозвідувальну діяльність», міжнародного законодавства, угод про співробітництво тощо.

Співпраця Держфінмониторингу з правоохоронними (розвідувальними) органами здійснюється виключно у таких основних *формах*:

- надання Держфінмониторингом узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів за результатами фінансового моніторингу.

Узагальнені матеріали - відомості про фінансові операції, що були об'єктом фінансового моніторингу і за результатами аналізу яких у спеціально Держфінмониторингу виникли підозри.

Узагальнений матеріал, як правило, розглядається правоохоронним органом як повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, а також може бути підставою для здійснення правоохоронними та розвідувальними органами України оперативно-розшукової і контррозвідувальної діяльності. Рішення про наявність достатніх підстав для передачі узагальнених матеріалів до правоохоронних органів приймається експертною комісією Держфінмоніторингу, яка визначає наявність достатніх підстав для передачі узагальнених матеріалів до правоохоронних (розвідувальних) органів, а також орган (його підрозділ), до якого доцільно передати УМ (ДУМ).

УМ (ДУМ) передаються до правоохоронних органів не пізніше п'ятого робочого дня після засідання Експертної комісії Держфінмоніторингу з розгляду узагальнених матеріалів і додаткових узагальнених матеріалів, підготовлених для подання правоохоронним та розвідувальним органам, а за наявності достатніх підстав, що фінансова операція може бути пов'язана із фінансуванням тероризму, – до СБУ не пізніше наступного робочого дня після засідання Експертної комісії.

Додатковий узагальнений матеріал (ДУМ) є невід'ємною частиною узагальненого матеріалу (УМ) та надається до того органу (підрозділу), який розглядає УМ.

Як узагальнений так і додатковий узагальнений матеріал направляються до правоохоронного органу у паперовій та електронній формах. Як правило на електронному носії містяться додатки на основі яких підготовлено матеріали, для детального розгляду та вивчення обставин справи правоохоронним органом.

До правоохоронного органу (його територіального підрозділу) направляється лише один примірник узагальненого матеріалу. Направлення декількох примірників одного і того самого узагальненого матеріалу або його копії структурним підрозділам одного правоохоронного органу, його територіальним підрозділам чи декільком правоохоронним органам, їх територіальним підрозділам не допускається.

Слідчим підрозділам правоохоронних органів у разі здійснення кримінального провадження за ознаками злочину, що передує відмиванню, та/або легалізації (відмивання) доходів, та/або фінансування тероризму за фінансовими операціями, які безпосередньо або опосередковано пов'язані з операціями, відображеними в узагальненому матеріалі, наданому іншому правоохоронному органу, його територіальному підрозділу, за наявності їх згоди може бути надана копія такого узагальненого матеріалу відповідно до рішення експертної комісії Держфінмоніторингу.

Копії узагальнених матеріалів надаються відповідно до рішення експертної комісії без згоди іншого правоохоронного органу, його територіального підрозділу у разі: закриття кримінального провадження, наявності рішення суду або закриття оперативно-розшукової або контррозвідувальної справи за реабілітуючими підставами. Надання іншому правоохоронному органу копії узагальненого матеріалу, який містить інформацію підрозділу фінансової розвідки іншої держави, яка надала дозвіл на передачу інформації конкретному правоохоронному органу, не допускається без згоди підрозділу фінансової розвідки іншої держави.

В узагальненому (додатковому узагальненому) матеріалі, який містить інформацію,

надану підрозділом фінансової розвідки іноземної держави, Держфінмоніторингом зазначаються умови використання правоохоронним органом такої інформації, визначені підрозділом фінансової розвідки іноземної держави.

Правоохоронні (розвідувальні) органи можуть отримати від Держфінмоніторингу інформацію, яка безпосередньо стосується фінансових розслідувань, яка становить таємницю фінансового моніторингу, лише у формі узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів.

Узагальнені матеріали є джерелом обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення та дають підстави слідчому, прокурору розпочати досудове розслідування. Узагальнені матеріали також можуть бути підставою для здійснення правоохоронними та розвідувальними органами України оперативно-розшукової і контррозвідувальної діяльності.

- інформування правоохоронними (розвідувальними) органами Держфінмоніторингу про підозрілі фінансові операції/діяльність.

Законом передбачено обов'язок державних органів, що провадять діяльність у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму чи фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, надавати Держфінмоніторингу інформацію про фінансові операції, стосовно яких є підозра, та їх учасників, виявлені під час виконання своїх функцій, і обов'язок державних органів (крім Національного банку) та органів місцевого самоврядування, державних реєстраторів надавати Держфінмоніторингу інформацію (копії документів), необхідні для виконання покладених на нього завдань (ст. 16 та 26 Закону).

Зокрема, інформування правоохоронних органів повинно містити інформацію про чинне кримінальне провадження (ОПС, КРС), всю наявну інформацію про підозрілі фінансові операції (час, суб'єкти, суми тощо), сутність підозр (вчинення якого кримінального правопорушення підозрюється). Крім цього, в такому інформуванні доцільно (за відсутності застережень) зазначити про надання дозволу на використання цієї інформації Держфінмоніторингом для звернення до іноземних підрозділів фінансової розвідки.

Зокрема, вказана інформація про фінансову операцію повинна містити такі відомості: дата проведення фінансової операції (відмови в її проведенні, її зупинення); сума фінансової операції; зміст фінансової операції; підстави підозри; інші відомості про фінансову операцію (у разі наявності).

Інформація щодо учасників фінансової операції повинна містити наявні ідентифікаційні дані. За наявності відповідних документів щодо проведення фінансової операції або її учасників державний орган також подає копії таких документів, завірені в установленому законодавством порядку (постанова Кабінету Міністрів України від **16.09.2015 №708**).

Особливості порядку надання такої інформації ДФС, СБУ, НПУ та НАБУ деталізовано у додатку 1 вищезазначених спільних наказів.

Також у вказаному додатку зазначено, що необхідно вказати додатково для одержання інформації від іноземного підрозділу фінансової розвідки.

У разі надходження інформування (запиту) без додержання вимог, таке звернення повертається без розгляду.

- інформування Держфінмоніторингу правоохоронними (розвідувальними) органами про стан розгляду узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів;

Правоохоронні (розвідувальні) органи, які розглядають УМ (ДУМ), зобов'язані вчасно інформувати Держфінмоніторинг про основні результати такого розгляду – реєстрацію матеріалів, їх рух та результати розслідування.

Взаємодія Держфінмоніторингу з органами прокуратури України, окрім зазначеного, включає обмін інформацією щодо якості перевірки правоохоронними органами узагальнених матеріалів. Держфінмоніторинг може оскаржити рішення правоохоронного органу до відповідного органу прокуратури або суду.

Також Держфінмоніторинг співпрацює із органами прокуратури з питань розгляду в судах кримінальних справ, у яких використовувались УМ (ДУМ), із підрозділами виконавчої служби Міністерства юстиції України – з питань виконання покарань за ними.

- надання правоохоронним/розвідувальним органам розроблених Держфінмоніторингом типологій підозрілих фінансових операцій, зокрема, щодо нових та складних методик відмивання коштів;
- проведення робочих зустрічей, обмін досвідом, статистичними, довідковими, аналітичними матеріалами, методичними рекомендаціями тощо.

Вимоги щодо захисту інформації при здійсненні фінансових розслідувань

Обмін інформацією з питань фінансових розслідувань між Держфінмоніторингом та правоохоронними (розвідувальними) органами здійснюється із дотриманням обмежень, встановлених вітчизняним та міжнародним законодавством, зокрема:

Частин 11, 12 та 13 статті 16 Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів;

Типової інструкції про порядок ведення обліку, зберігання, використання і знищення документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 року № 736;

статті 222 КПК (недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування);

статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (порядок розкриття банківської таємниці);

Зводу відомостей, що становлять державну таємницю, затвердженого наказом СБУ від 12.08.2005 № 440, зареєстрованого в Мін'юсті 17.08.2005 за №902/11182;

статті 46 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів,

одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (ратифікована Законом України від 17 листопада 2010 року № 2698-VI);

принципів інформаційного обміну між Підрозділами фінансової розвідки Егмонтської групи підрозділів фінансової розвідки.

Зокрема, Держфінмоніторинг, згідно з Законом про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, забезпечує захист та зберігання таємниці фінансового моніторингу. Держфінмоніторингу заборонено розкривати та/або передавати будь-кому інформацію, що є таємницею фінансового моніторингу, а також інформувати будь-кого про факт одержання інформації про фінансову операцію та її учасників, факт надання запиту щодо фінансових операцій, додаткової інформації, інформації, пов'язаної з проведенням аналізу фінансових операцій, що стали об'єктом фінансового моніторингу, про осіб, які брали участь в їх здійсненні, довідок та копій документів, іншої інформації, що може бути пов'язана з підозрою у легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму чи фінансуванні розповсюдження зброї масового знищення, або рішення чи доручення, прийнятого (наданого) відповідно до вимог статті 23 або частини третьої статті 31 цього Закону, та/або отримання відповіді на такий запит, рішення чи доручення, крім випадків, передбачених цим Законом. У разі надходження запиту щодо такої інформації спеціально уповноважений орган повертає відповідній заінтересованій особі такий запит без розгляду, крім випадку, якщо запит надійшов у рамках перевірки раніше надісланих їй узагальнених та/або додаткових узагальнених матеріалів. За наявності у спеціально уповноваженому органі додаткової інформації, що стосується раніше надісланих правоохоронним органам узагальнених матеріалів, спеціально уповноважений орган може формувати та подавати відповідному правоохоронному органу додаткові узагальнені матеріали.

Розголошення у будь-який спосіб працівниками спеціально уповноваженого органу таємниці фінансового моніторингу, а також факту отримання інформації про фінансову операцію та її учасників, факту надання запиту, рішення чи доручення та/або отримання відповіді на такий запит, рішення чи доручення тягне за собою відповідальність згідно із законом або за рішенням суду.

Відповідно до міжнародної практики, узагальнені матеріали не можуть бути джерелом доказів у кримінальному провадженні. Інформація, що міститься у них, має статус розвідувальної і може слугувати лише підставою для початку досудового розслідування, яке передбачає проведення передбачених законом слідчих дій та отримання судових доказів у встановленому КПК порядку.

Якщо інформація, викладена в УМ (ДУМ), перевіряється у межах досудового розслідування кримінального провадження, згідно ст. 222 КПК, вона може бути розголошена лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим.

Згідно з Законом про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, обов'язок дотримуватися таємниці фінансового моніторингу поширюється також на осіб, яким така інформація стала відома у зв'язку з їх професійною або службовою

діяльністю. Особи, винні у порушенні таємниці фінансового моніторингу, несуть відповідальність у порядку, встановленому законом.

Зокрема, статтею 209¹ КК, встановлена кримінальна відповідальність за розголошення у будь-якому вигляді таємниці фінансового моніторингу або факту обміну інформацією про фінансову операцію та її учасників між суб'єктами первинного фінансового моніторингу, суб'єктами державного фінансового моніторингу, іншими державними органами, а також факту надання (одержання) запиту, рішення чи доручення центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення, або надання (одержання) відповіді на такий запит, рішення чи доручення особою, якій ця інформація стала відома у зв'язку з її професійною або службовою діяльністю.

Крім того, статтями 231 та 232 КК встановлено кримінальну відповідальність за незаконне використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю та умисне розголошення комерційної або банківської таємниці.

Правоохоронному органу заборонено розголошувати, передавати та використовувати у будь-яких цілях (судових, адміністративних, слідчих діях, запитах про міжнародну правову допомогу тощо) інформацію **підрозділу фінансової розвідки іноземної держави**, яка міститься в узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалах, та узагальнений (додатковий узагальнений) матеріал, який її містить, без згоди підрозділу фінансової розвідки іноземної держави, що надав таку інформацію.

У разі наявності в узагальненому (додатковому узагальненому) матеріалі інформації підрозділу фінансової розвідки іноземної держави, яким надано дозвіл на передачу цієї інформації конкретному правоохоронному органу, такі узагальнені матеріали передаються зазначеному правоохоронному органу. Така інформація та узагальнений (додатковий узагальнений) матеріал, який її містить, **не можуть бути передані до іншого правоохоронного, державного органу, судового органу чи будь-якої третьої сторони без згоди підрозділу фінансової розвідки, який її надав.**

Це також стосується випадків, коли прокурор приймає рішення про зміну підслідності кримінального провадження до іншого правоохоронного органу. У такому випадку, для передачі кримінального провадження у якому досліджуються узагальнені матеріали, які містять інформацію ПФР іноземної держави, для подальшого розслідування у інший правоохоронний орган, необхідний відповідній попередній дозвіл ПФР іноземної країни.

Розголошення інформації, отриманої від іноземного підрозділу фінансової розвідки (ПФР), може тягти за собою накладення міжнародних санкцій, включаючи виключення України зі складу Егмонтської групи.

Зупинення фінансових операцій, Держфінмоніторингом як превентивний засіб унеможливлення розпорядження злочинними активами.

Одним із превентивних заходів розпорядження злочинними активами є зупинення проведення фінансових операцій.

Прийняття рішення про зупинення фінансових операцій є виключною компетенцією суб'єкта первинного фінансового моніторингу та Держфінмоніторингу.

Закон про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів визначає підозру як припущення, що ґрунтується на результатах аналізу наявної інформації та може свідчити про те, що фінансова операція або її учасники, їх діяльність та джерела походження активів пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи пов'язані із вчиненням іншого суспільно-небезпечного діяння, яке визначене Кримінальним кодексом України як злочин або за яке передбачено міжнародні санкції (пункт 46 частини першої статті 1 вказаного Закону).

Достатньою підставою для прийняття Держфінмоніторингом рішення про зупинення видаткових фінансових операцій є припущення, що визначається ймовірність того, що учасник фінансової операції, його фінансові операції, його діяльність або джерела походження активів пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму чи пов'язані із вчиненням іншого злочину (у випадку зупинення фінансових операцій).

Повноваження щодо зупинення відповідно до Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів мають

- суб'єкт первинного фінансового моніторингу, що здійснює або забезпечує здійснення фінансових операцій, має право зупинити здійснення таких операцій, якщо вони є підозрілими, та зобов'язаний зупинити такі фінансові операції у разі виникнення підозри, що вони містять ознаки вчинення кримінального правопорушення, визначеного Кримінальним кодексом України. Таке зупинення фінансових операцій здійснюється без попереднього повідомлення клієнта на два робочі дні з дня зупинення включно.
- Держфінмоніторинг може прийняти рішення про подальше зупинення фінансових операцій.
- Держфінмоніторинг у разі виникнення підозр може прийняти рішення про зупинення видаткових фінансових операцій на строк до семи робочих днів.
- на виконання відповідного запиту уповноваженого органу іноземної держави спеціально уповноважений орган має право доручити суб'єкту первинного фінансового моніторингу зупинити чи поновити проведення або забезпечити проведення моніторингу фінансових (фінансової) операцій (операції) відповідної особи
- Держфінмоніторинг протягом строку подальшого зупинення відповідних фінансових операцій або зупинення видаткових фінансових операцій проводить аналітичну роботу, збирає необхідну додаткову інформацію, обробляє, перевіряє, аналізує її та у разі, якщо за результатами перевірки:

- ознаки легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму, або вчинення іншого кримінального правопорушення, не підтверджуються, спеціально уповноважений орган зобов'язаний негайно, але не пізніше наступного робочого дня, скасувати своє рішення про подальше зупинення відповідних фінансових операцій або зупинення видаткових фінансових операцій та повідомити про це суб'єкта первинного фінансового моніторингу;
- є мотивовані підозри, - спеціально уповноважений орган приймає рішення про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій), готує і подає відповідний узагальнений матеріал або додатковий узагальнений матеріал правоохоронним органам, уповноваженим приймати рішення відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та в день прийняття такого рішення інформує відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу про дату закінчення строку зупинення відповідних фінансових операцій. Строк зупинення відповідних фінансових операцій продовжується спеціально уповноваженим органом з наступного робочого дня після подання відповідного узагальненого матеріалу або додаткового узагальненого матеріалу за умови, що загальний строк такого зупинення не перевищуватиме 30 робочих днів.

Якщо ініціатором зупинення виступив суб'єкт перви

нного фінансового моніторингу, що зупинив фінансові операції на рахунку на 2 робочих дні, Держфінмоніторинг, за наявності підстав, може продовжити термін цього зупинення ще на 7 робочих днів, протягом яких здійснюється державний фінансовий моніторинг та, за наявності достатніх підстав, готується УМ (ДУМ), який направляється до правоохоронного (розвідувального) органу не пізніше сьомого робочого дня такого зупинення. При цьому термін зупинення фінансових операцій продовжується до 21 робочий день (у сумі 2, 7 та 21 день складають 30 робочих днів).

Якщо ініціатором зупинення фінансових операцій виступає Держфінмоніторинг, термін такого зупинення продовжується до 23 робочих днів (7 та 23 дні складають 30 робочих днів).

Якщо ініціатором зупинення фінансових операцій виступає підрозділ фінансової розвідки (далі – ПФР) іноземної країни, термін зупинення визначається іноземним ПФР.

Зупинення фінансових операцій є тимчасовим превентивним заходом для унеможливлення використання коштів, що мають ознаки злочинних. Після прийняття рішення Держфінмоніторингом про зупинення та виконання такого рішення суб'єктами первинного фінансового моніторингу важливою є роль правоохоронних органів у виявленні та фіксації фактичних обставин, що свідчили б про наявність достатніх підстав вважати, що вчинено кримінальне правопорушення та про необхідність накладення арешту. Зважаючи на можливість нанесення збитків суб'єктам господарювання та фізичним особам внаслідок блокування їх фінансово-господарської діяльності важливим є швидкий розгляд правоохоронним органом узагальненого матеріалу та

оцінки наведеної у ньому інформації та іншої інформації, зібраної правоохоронним органом, на предмет встановлення події кримінального правопорушення.

Закон про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів передбачає швидке надання інформації правоохоронним органом до Держфінмоніторингу для надання можливості Держфінмоніторингу скасувати рішення про зупинення у разі відсутності події кримінального правопорушення або відсутності у діянні складу кримінального правопорушення для унеможливлення перешкоджанню нормальній фінансово-господарській діяльності суб'єктів господарювання.

Зупинення фінансових операцій – інформування Держфінмоніторингу правоохоронними органами

Правоохоронні органи протягом строку продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій) здійснюють досудове розслідування та у разі, якщо:

встановлено відсутність події кримінального правопорушення або відсутність у діянні складу кримінального правопорушення, - негайно інформують про це спеціально уповноважений орган;

наявні обґрунтовані підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення та накладено арешт на відповідні рахунки у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України, - інформують про це спеціально уповноважений орган протягом двох робочих днів з дня винесення судом ухвали про арешт майна із зазначенням її номера та дати.

Держфінмоніторинг у день отримання від правоохоронного органу інформації, передбаченої абзацами п'ятим і шостим цієї частини, зобов'язаний скасувати своє рішення про продовження зупинення відповідних фінансових операцій (видаткових фінансових операцій) та повідомити про це суб'єкта первинного фінансового моніторингу.

У разі накладення у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України, арешту на рахунки клієнта, операції по яких зупинено відповідно до частин першої - третьої або дев'ятої цієї статті, суб'єкт первинного фінансового моніторингу інформує про це спеціально уповноважений орган у день надходження для виконання ухвали суду про арешт майна із зазначенням її номера та дати.

Замороження активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням

З метою блокування активів осіб, що можуть бути пов'язані із з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням

законом, а також міжнародними стандартами визначено можливість замороження активів таких осіб

Відповідно до статті 22 Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів суб'єкт первинного фінансового моніторингу зобов'язаний негайно, без попереднього повідомлення клієнта (особи), заморозити активи, пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням.

У день прийняття рішення про замороження таких активів суб'єкт первинного фінансового моніторингу (ліквідатор (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) зобов'язаний одночасно із замороженням таких активів повідомити Держфінмоніторингу та Службі безпеки України в установленому законодавством порядку про заморожені активи.

У разі замороження активів прибутковій фінансовій операції клієнтів, включених до переліку осіб⁵², клієнтів, які є представниками осіб, включених до переліку осіб, клієнтів, якими прямо або опосередковано володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб, проводяться. При цьому суб'єкт первинного фінансового моніторингу в день проведення, але не пізніше 11 години наступного робочого дня з дня здійснення прибуткової операції зобов'язаний повідомити про її здійснення та/або спробу здійснення видаткових фінансових операцій Держфінмоніторингу та Службі безпеки України та негайно, без попереднього повідомлення клієнта (особи), заморозити активи, отримані в результаті проведення такої прибуткової операції.

Після замороження активів суб'єкт первинного фінансового моніторингу (ліквідатор (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноважена особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) повідомляє клієнту (особі) у письмовій формі про таке замороження на його (її) письмовий запит.

Доступ до активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, здійснюється у порядку, встановленому законом.

В свою чергу, згідно із статтею 11-2 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» у разі виявлення суб'єктами, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом та/або які залучені до боротьби з тероризмом, активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, такі суб'єкти невідкладно подають інформацію про виявлені активи до Служби безпеки України.

52. Перелік осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції – fiu.gov.ua/pages/dijalnist/protidija-terorizmu/perelik-teroristiv/aktualnij-perelik-osib-pov-yazanix-iz-zdijsnennyam-teroristichnoji-diyalnosti-abo-stosovno-yakix-zastosovano-mizhnarodni-sankcziji.html

Активи, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, заморожуються суб'єктами первинного фінансового моніторингу (ліквідаторами (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноваженими особами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) відповідно до Закону про запобігання та протидію легалізації з обов'язковим повідомленням Служби безпеки України.

Служба безпеки України невідкладно здійснює перевірку звернень клієнтів суб'єктів первинного фінансового моніторингу, які мають таке саме або схоже ім'я, як і особи, включені до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції, та активи яких стали об'єктом замороження, у порядку, визначеному статтею 11-1 цього Закону. Про результати перевірки Служба безпеки України негайно інформує відповідного суб'єкта первинного фінансового моніторингу (ліквідатора (крім Фонду гарантування вкладів фізичних осіб), уповноважену особу Фонду гарантування вкладів фізичних осіб).

Доступ до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, здійснюється за рішенням суду у разі наявності виняткових умов, викладених у відповідних Резолюціях Ради Безпеки ООН, а також для покриття основних та надзвичайних витрат, включаючи оплату продуктів харчування, оренди житла, іпотечного кредиту, комунальних послуг, ліків та медичної допомоги, сплату податків, страхових внесків, або виключно для здійснення за звичайною ціною витрат з оплати послуг фахівців та відшкодування витрат, пов'язаних з наданням юридичних послуг, сплати зборів чи внесення відповідно до законодавства плати за надання послуг з поточного зберігання або забезпечення збереження коштів, інших фінансових активів та економічних ресурсів.

У разі виникнення потреби в наданні доступу до активів, пов'язаних з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, стосовно осіб, включених до санкційних переліків комітетів Ради Безпеки ООН, Голова Служби безпеки України або його заступник звертається до Міністерства закордонних справ України з поданням (повідомленням) про необхідність доступу до таких активів.

Міністерство закордонних справ України протягом трьох робочих днів з дати отримання зазначеного подання (повідомлення) звертається до відповідного Комітету Ради Безпеки ООН для отримання дозволу на доступ до активів, що пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням, для покриття основних або надзвичайних витрат (для інформування про наявність виняткових умов, викладених у резолюціях Ради Безпеки ООН, для надання доступу до активів).

Після надходження до Міністерства закордонних справ України рішення Комітету Ради Безпеки ООН зазначене міністерство невідкладно інформує у письмовій формі Голову Служби безпеки України або його заступника про таке рішення.

Подана у письмовій формі Міністерством закордонних справ України інформація про рішення Комітету Ради Безпеки ООН є підставою для звернення Голови Служби

безпеки України або його заступника до суду з метою отримання доступу до таких активів.

Використання узагальнених матеріалів Держфінмоніторингу

Узагальнений матеріал є продуктом державного фінансового моніторингу, здійсненого Держфінмоніторингом і містить інформацію про підозри щодо вчинення злочину.⁵³

Слід зазначити, що інформація, яку передає Держфінмоніторинг до правоохоронних органів в узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалах, є інформацією з обмеженим доступом, має характеристики розвідувальної, а її використання регламентоване національним законодавством та міжнародними стандартами. Така інформація не може використовуватися як доказ та потребує проведення відповідних процедур для її «легалізації» та перетворення у доказ.

Направлення узагальнених матеріалів до органу досудового розслідування та початок кримінального провадження останнім пов'язані із тим, що Держфінмоніторинг отримав інформацію про фінансові операції, які можуть бути пов'язані з підозрою у відмиванні коштів, фінансуванні тероризму чи іншому предикатному злочині, тобто про вчинення діяння, що може відповідати складу злочину, який передбачений Кримінальним кодексом України. Тобто, з матеріалів можна отримати відомості про сукупність ознак, таких як: об'єкт, суб'єкт, суб'єктивна сторона, об'єктивна сторона конкретного суспільно-небезпечного діяння, яке можна кваліфікувати як злочин. Відомості Держфінмоніторингу дозволяють не лише визначити коло осіб, що можуть мати зв'язок із конкретним діянням, а й допомагають встановити суб'єктів, що його вчинили, а також місце, спосіб, час, знаряддя, шкоду, потерпілих, причинно-наслідковий зв'язок між діянням та наслідками, що настали.

Інформація Держфінмоніторингу створює можливість ефективного планування слідчих дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі, застосування запобіжних заходів. Це дозволяє сфокусуватися на необхідному напрямку досудового розслідування, встановити обставини, що підлягають доказуванню у конкретному провадженні відповідно до ст. 91 КПК.

Зважаючи на юридичний статус, визначений Законом про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів **узагальнені матеріали** Держфінмоніторингу є джерелом обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення та **дають підстави слідчому, прокурору розпочати досудове розслідування**. В той же час ст. 214 КПК зазначає такі джерела обставин, що зобов'язують слідчого внести відомості у ЄРДР: заява, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, самостійне виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення. Таким чином відповідно до ст. 214 КПК після внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, слідчий може реалізовувати комплекс слідчих дій та заходів забезпечення кримінального провадження щодо суб'єктів зазначених в узагальнених матеріалах.

Згідно з п.2 розділу IV Порядку надання та розгляду узагальнених матеріалів від 11.03.2019 № 103/162/384, правоохоронний орган або його підрозділ, який отримав

53. Закон про запобігання та протидію легалізації, п. 16 ч. 1 ст. 1

узагальнений матеріал чи додатковий узагальнений матеріал, не пізніше ніж протягом п'яти робочих днів з моменту його реєстрації (обліку) надає Держфінмоніторингу відомості щодо дати і номера його реєстрації, у тому числі в Єдиному реєстрі досудових розслідувань.

Необхідно підкреслити, що значна частина узагальнених матеріалів можуть стосуватися вже існуючих кримінальних проваджень, у такому випадку може не бути потреби починати нове провадження – правоохоронні органи можуть використати узагальнені матеріали як джерело додаткових відомостей для потреб досудового розслідування.

Також відповідно до ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18.02.1992 узагальнені матеріали є підставою для здійснення оперативно-розшукової діяльності, а відповідно до п. 61 ст.1 Закону про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, і для здійснення контррозвідувальної діяльності.

Необхідно взяти до уваги, що згідно з ч. 9 ст. 216 КПК України: у кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтями 209 і 209-1 Кримінального кодексу України, досудове розслідування здійснюється слідчим того органу, який розпочав досудове розслідування або до підслідності якого відноситься злочин, що передував легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом, крім випадків, коли ці злочини віднесено згідно із цією статтею до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

4.6.2. Співпраця у процесі фінансових розслідувань з Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА)

Однією з найбільших проблем, з якими доводиться мати справу під час проведення розслідувань у справах про повернення активів, є отримання доказів про те, що активи пов'язані зі злочинною діяльністю (конфіскація власності), або про те, що активи є доходом, отриманим від учиненого особою злочину (конфіскація активів/майна).

У ході фінансових розслідувань важливим є забезпечення взаємодії з АРМА, яке є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, уповноваженим на формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані у кримінальному провадженні, а також управління активами, які арештовані у кримінальному провадженні. АРМА створено за аналогом установ з повернення та управління активами, які успішно функціонують у державах-членах ЄС відповідно до рішення Ради Європейського Союзу № 2007/845/JHA від 06 грудня 2007 року та інших актів права ЄС.

Так, відповідно до законодавства, з метою виконання своїх функцій у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, АРМА наділено повноваженнями:

- витребувати за рішенням Голови АРМА або його заступника та безоплатно одержувати в установленому законом порядку від державних органів, органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для виконання обов'язків АРМА (суб'єкти, яким адресовано зазначений запит, зобов'язані невідкладно, але не більше ніж протягом трьох робочих днів від дня його надходження, надати відповідну інформацію);
- мати доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань (в порядку та обсязі, визначених спільним наказом Генеральної прокуратури України та АРМА), автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами (обробка такої інформації здійснюється АРМА із дотриманням вимог законодавства про захист персональних даних та забезпеченням таємниці, що охороняється законом). Це положення не поширюється на інформацію та автоматизовані інформаційні і довідкові системи, реєстри та банки даних, що є у володінні розвідувальних, контррозвідувальних органів, а також центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення;
- укладати міжвідомчі міжнародні угоди про співробітництво з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, брати участь у підготовці проектів міжнародних угод щодо розподілу та повернення активів в Україну;
- отримувати від банків інформацію щодо наявності та стану рахунків, операцій за рахунками конкретної юридичної або фізичної особи, фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності;
- одержувати, обробляти необхідну для виконання повноважень АРМА інформацію стосовно фізичних та юридичних осіб та здійснювати обмін такою інформацією з органами іноземних держав, державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форми власності, у тому числі банками, депозитарними та фінансовими установами, приватними виконавцями, аудиторами, нотаріусами, оцінювачами, а також експертами, арбітражними керуючими, членами ліквідаційних комісій, ліквідаторами, уповноваженими особами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (у тому числі копії документів);
- здійснювати міжнародне співробітництво за принципом взаємності або відповідно до міжнародних договорів України, якщо це сприятиме розшуку та ідентифікації активів відповідними органами іноземної держави.

В чималій частині кримінальних проваджень застосовується такий захід забезпечення як арешт майна. Згідно з абзацом другим частини першої статті 170 КПК слідчий, прокурор повинні вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації у АРМА, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

АРМА забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів та надає відповідь у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня надходження звернення, або в інший більш тривалий строк, зазначений у ньому. Цей строк може бути продовжений за погодженням з органом досудового розслідування, прокуратури та судом.

З метою виконання АРМА функції з виявлення та розшуку активів було прийнято наказ АРМА, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20.10.2017 № 115/197-о/297/586/869/857 «Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 02.11.2017 за № 1342/31210 (далі – Порядок).

Отже, Порядком визначено засади взаємодії між АРМА та слідчими, детективами, прокурорами, органами досудового розслідування, органами прокуратури з питань:

виконання АРМА звернень слідчих, детективів, прокурорів, органів досудового розслідування, органів прокуратури щодо виявлення та розшуку активів (коштів, майна, майнових та інших прав), на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні;

виконання органами досудового розслідування, прокуратури запитів АРМА щодо надання інформації, необхідної для надання АРМА відповіді на запит відповідного органу іноземної держави, уповноваженого нею на виконання функцій установи з повернення активів;

розгляду органами досудового розслідування, органами прокуратури інформації АРМА щодо ознак правопорушень, виявлених ним під час виконання визначених законом функцій та повноважень АРМА, інших питань, пов'язаних з виконанням повноважень АРМА.

Так, Порядком встановлено, що на виконання АРМА приймаються звернення у конкретному кримінальному провадженні, підготовлені слідчим, детективом, прокурором, які діють в межах своїх повноважень.

До АРМА із зверненням можуть також звертатися органи, що здійснюють досудове розслідування, та органи прокуратури в особі їх керівників.

Звернення складається у письмовій формі і викладається на бланку відповідного органу досудового розслідування чи органу прокуратури із зазначенням реєстраційного

номера і дати реєстрації вихідної кореспонденції, а також підписується особисто:

слідчим, або детективом, або прокурором - якщо суб'єктом звернення є відповідно слідчий, детектив, прокурор;

керівником органу досудового розслідування, керівником органу прокуратури - якщо суб'єктом звернення є відповідно орган досудового розслідування, орган прокуратури (приклад звернення до АРМА наведено у Додатку 8).

До звернення додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, який засвідчує наявність зазначеного у зверненні кримінального провадження та статус у ньому суб'єкта звернення, якщо ним є слідчий, детектив чи прокурор.

АРМА здійснює заходи з виявлення, розшуку активів, виходячи зі змісту звернення, в межах визначених Законом повноважень та з урахуванням ступеня фактичного доступу до джерел даних, що знаходяться у розпорядженні третіх осіб.

За результатами вжитих заходів з виявлення, розшуку активів АРМА складає відповідь на звернення.

У відповіді зазначаються встановлені АРМА відомості, що свідчать про існування активів, на які може бути накладено арешт у вказаному у зверненні кримінальному провадженні, а також про їх місцезнаходження чи останнє відоме місцезнаходження. Обсяг відповіді обумовлюється змістом звернення.

При складанні відповіді АРМА враховує вимоги відповідних законів щодо накладення арешту на майно у кримінальному провадженні, в тому числі щодо завдання арешту, мети забезпечення, яку може бути досягнуто шляхом накладення арешту на майно у конкретному кримінальному провадженні.

Крім того, у разі встановлення АРМА за результатами вжиття заходів з виявлення, розшуку активів ознак правопорушень, не вказаних у зверненні, відповідним правоохоронним органам надсилається висновок, який є обов'язковим для розгляду ними.

Перед прийняттям слідчим, прокурором рішення про звернення до АРМА варто переглянути Єдиний державний реєстр активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні з метою уникнення випадків повторного накладення арешту на вже арештовані активи в інших кримінальних провадженнях.

У грудні 2019 року АРМА здійснено запуск Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, у дослідну експлуатацію.

Правовою підставою формування та ведення Реєстру є стаття 25 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

Реєстр містить інформацію про:

- активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; суму коштів, опис, характеристики та оціночну вартість майна, майнових та інших активів;

орган, слідчий якого розслідує (розслідував) відповідний злочин, прізвище та ініціали слідчого (слідчих); орган, яким пред'явлено позов про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; суд (назва суду, прізвища та ініціали суддів), який або слідчий суддя якого постановив ухвалу про арешт та/або скасування арешту відповідного майна або прав; прокуратуру, прокурор якої скасував арешт майна, прізвище та ініціали прокурора; суд, в якому здійснюється (здійснювався) розгляд у відповідному кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; номер кримінального провадження у Єдиному реєстрі досудових розслідувань; дані щодо особи підозрюваного, обвинуваченого;

- заходи, вжиті у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, пов'язані з арештом та управлінням активами, у тому числі кошти, одержані від реалізації активів, а також від управління ними (дивіденди, проценти тощо);
- судові рішення про конфіскацію, спеціальну конфіскацію або стягнення в дохід держави активів у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, стан його виконання та управління конфіскованими активами, у тому числі про кошти, одержані від реалізації активів;
- рішення іноземних компетентних органів щодо накладення арешту та конфіскації активів в Україні, стан їх виконання;
- рішення компетентних органів України щодо накладення арешту та конфіскації чи стягнення в дохід держави активів за кордоном, стан їх виконання;
- міжнародні угоди щодо розподілу та повернення активів в Україні.

Дані Реєстру є відкритими, крім інформації щодо: опису, характеристики активів (майна), що дають можливість ідентифікувати місцезнаходження активів (майна), та/або особу, яка володіє, користується, розпоряджається такими активами (майном); особи підозрюваного, обвинуваченого; даних, які в рамках міжнародного співробітництва не підлягають розголошенню (оприлюдненню) згідно з міжнародними договорами України.

Реєстр формується та ведеться з метою узагальнення та оперативного обміну інформацією щодо активів, одержаних злочинним шляхом, у ньому відображаються дані про арештовані в рамках кримінальних проваджень активи, управління ними чи їх реалізацію, конфіскацію, одержані від їх реалізації кошти тощо.

Створення системи покликане системно подолати комплекс зазначених недоліків та у зв'язку з цим має таку мету:

1. систематизувати відомості про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт майна у єдиній повній базі даних, створити можливість систематизації, аналізу відомостей про застосування арешту – від його накладення до скасування;
2. забезпечити можливість доступу до актуальної інформації про арештоване у кримінальних провадженнях майно представникам правоохоронних органів та судам, іншим спеціально уповноваженим органам, в тому числі, АРМА,

визначити пріоритети під час розшуку активів, на які може бути накладено арешт, що, в свою чергу, сприятиме ефективності роботи правоохоронної системи;

3. дозволить автоматизувати процес отримання, завантаження, ведення, оновлення та надання відомостей щодо активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, а також забезпечить узагальнення та оперативний обмін інформацією щодо активів між органами досудового розслідування, прокуратури та суду при розслідуванні злочинів;
4. перетворити застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження як арешт активів на прозорий і зрозумілий інструмент, що має позитивний ефект у вигляді підвищення довіри суспільства до правоохоронної та судової системи, запобігання корупції, сприяння цивільному обороту.

Під час дослідної експлуатації Реєстру проводиться його наповнення в тестовому режимі виключно наявною в АРМА інформацією щодо арештованих активів, які передано в управління АРМА.

Після завершення інтеграції Реєстру з іншими реєстрами та базами даних (Єдиний реєстр судових рішень, Автоматизована система виконавчого провадження, Єдиний реєстр досудових розслідувань) Реєстр буде наповнюватись інформацією про арештовані активи переважно в автоматизованому режимі.

4.6.3. Співпраця правоохоронних органів з податковими та митними органами

Важливе місце під час проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях про злочини, займає призначення та проведення ревізій і перевірок, що дозволяють здійснити вивчення та дослідження діяльності певної установи, підприємства або організації з метою перевірки правильності та законності дій їх службових осіб, а отримані висновки підтверджують чи спростовують можливі порушення вимог законодавства, та відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 99 КПК України можуть бути використані як докази.

Акти перевірок та висновки ревізій контролюючих органів, можуть бути вагомим джерелом фактичних даних про злочинну діяльність відповідних суб'єктів.

Ревізія (інспектування) полягає в документальній і фактичній перевірці певного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи, яка повинна забезпечувати виявлення наявних фактів порушення законодавства, встановлення винних у їх допущенні посадових і матеріально відповідальних осіб, результати якої викладаються в акті.

Згідно з ч. 2 ст. 93 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, сторона обвинувачення збирає докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади й місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій,

службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України. Тобто ревізія є одним із законних способів збирання стороною обвинувачення доказів, визначених у ч. 2 ст. 93 Кодексу⁵⁴.

У кримінальному процесі потреба в проведенні ревізії визначається матеріалами кримінального провадження. Якщо під час проведення досудового слідства ревізію вже було проведено і слідчий дійшов висновку про необхідність витребування додаткових доказів, він може вимагати проведення додаткової ревізії. Потреба в проведенні ревізій може виникнути на різних етапах розслідування, але особливе значення має період її призначення, оскільки здійснення ревізії – процес досить тривалий, а отже, будь-яка затримка зумовлює подовження строків розслідування.

Разом з цим українське законодавство та судова практика характеризуються неоднозначністю, стосовно визнання залучення слідчим або прокурором контролюючих органів для здійснення перевірок та ревізій на етапі досудового розслідування як джерела допустимих доказів.

Відсутність належної кримінально-процесуальної регламентації порядку призначення ревізій спричиняє виникнення проблем у їх реалізації на практиці⁵⁵.

З одного боку відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України, сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, **висновків ревізій та актів перевірок**, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.

Крім цього, згідно п.4 ч. 2 ст. 99 КПК України висновки ревізій та акти перевірок є **документами, тобто процесуальними джерелами доказів** у кримінальному провадженні згідно до ч.2 ст.84 КПК України.

Також відповідно до законодавства, що регулює правовий статус органів, що здійснюють досудове розслідування містять норми, які передбачають обов'язок контролюючих органів проводити перевірки та ревізії за зверненням правоохоронного органу (п. 2 ч. 2 ст. 19-2 Закону «Про Національне антикорупційне бюро України»), або залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ, організацій контрольних і фінансових органів (п. 2 ч. 2 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України»).

У 2014 році законодавець виключив зі ст. 40 КПК України п. 4, згідно з яким слідчий мав право призначати ревізії та перевірки в порядку, визначеному законом. Таким чином, слідчого було позбавлено дієвого та швидкого механізму збирання доказів.

54. Взаємодія органів досудового розслідування з підрозділами Державної аудиторської служби України під час призначення та проведення ревізій у кримінальному провадженні [Текст] : метод. рек. / [А. А. Вознюк, О. М. Брисковська, А. П. Запотоцький та ін.] ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. С. С. Чернявського. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. – 40 с. – с. 4..

55. Курман О. В. Проблемні питання призначення ревізій у кримінальному судочинстві в умовах сучасних реалій законодавства. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. С. 201–203.

Натомість в інших законодавчих актах (Закон України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні») залишилися норми, що регламентують проведення ревізій і перевірок за дорученням правоохоронних органів. Відсутність системності внесення змін до останніх призвела до того, що деякі питання призначення ревізій виявляються неузгодженими між собою, зокрема щодо процедури ініціювання проведення зазначених дій, використаної термінології, гарантій прав і законних інтересів підприємств, установ, організацій. Наявність зазначених дефектів, тобто певна прогалина в системі чинного законодавства, негативно позначається на правозастосовній практиці призначення та проведення ревізій у кримінальному судочинстві⁵⁶.

Органи Служби безпеки України, внутрішніх справ, податкової міліції, прокуратури та їх службові (посадові) особи не можуть брати безпосередньої участі у проведенні перевірок, що здійснюються контролюючими органами, та проводити перевірки суб'єктів підприємницької діяльності з питань оподаткування.

Треба підкреслити, що згідно п. 2 ч. 3 ст. 87 КПК України недопустимими визнаються докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених **цим Кодексом**, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Таким чином можна сказати, що акти перевірок та висновки ревізій контролюючих органів, як правило **будуть допустимими доказами**, якщо вони отримані у результаті виконання своїх функцій контролюючими органами **незалежно від досудового розслідування, або взагалі до його початку**.

Цю позицію підтримує судова практика. В Ухвалі колегії суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 6 березня 2018 року по справі № 243/6674/17-к, розглянуто питання призначення перевірки та ревізії слідчим суддею **за клопотання слідчого або прокурора** після внесення вищезгаданих змін до КПК говориться так: «Таким чином, законодавець не тільки **забрав** у слідчого і прокурора **повноваження «призначати ревізії та перевірки»**, але й встановив, що будь-які **докази**, отримані внаслідок такої «не передбаченої цим Кодексом» перевірки чи ревізії, **є недопустимими**. Важко знайти приклади більш чіткого формулювання позиції законодавця, ніж у цьому випадку».

Верховний суд також наголосив, що «корпус норм **КПК** свідчить про те, що законодавець визначив повноваження кожного суб'єкта кримінального процесу лише цим Кодексом і виключив будь-яку можливість виводити наявність таких повноважень із положень «інших законів»⁵⁷.

Таким чином **у рамках досудового розслідування** слідчим та прокурорам варто віддати перевагу існуючим сьогодні слідчим діям, засобам забезпечення кримінального провадження, іншим процесуальним діям, у тому числі: здійсненню тимчасового доступу до речей та документів, проведенню експертиз, залученню спеціалістів, за необхідності – обшуку та НС(Р)Д.

56. Курман О. В. Проблемні питання призначення ревізій у кримінальному судочинстві в умовах сучасних реалій законодавства. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. С. 201–203.

57. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72670536>

Відповідно до Постанови КМУ від 6 березня 2019 р. № 227 «Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України» передбачено, що Державна податкова служба України під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє в установленому порядку з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами, організаціями.

Згідно з статтею 558 Митного кодексу України, митний орган при виконанні покладених на них завдань взаємодіють, у тому числі шляхом обміну інформацією, з правоохоронними органами в порядку, встановленому законодавством.

У разі виявлення під час здійснення митного контролю та інших заходів, що здійснюються митними органами відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України, ознак правопорушень, розслідування яких не належить до повноважень митних органів, митні органи зобов'язані письмово повідомляти про це відповідні правоохоронні органи.

Правоохоронні органи зобов'язані письмово повідомляти органи доходів і зборів про виявлені ними порушення митних правил або контрабанду.

Правоохоронні органи зобов'язані письмово повідомляти органи доходів і зборів про наявність оперативної інформації щодо можливих випадків переміщення товарів, у тому числі транспортних засобів особистого користування, транспортних засобів комерційного призначення з порушенням норм законодавства України. У разі наявності такої оперативної інформації від правоохоронних органів митний контроль та митне оформлення здійснюються за письмовим рішенням керівника митних органів, який отримав цю оперативну інформацію, або особи, яка виконує його обов'язки, в обсягах та у формах, передбачених Митним кодексом.

Відповідно до статті 61 Податкового кодексу України, податковий контроль – це система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. Податковий контроль здійснюється органами, зазначеними у [статті 41](#) ПКУ, в межах їх повноважень, встановлених цим Кодексом. Повноваження і функції контролюючих органів визначаються Податковим кодексом України, [Митним кодексом України](#) та законами України.

Розмежування повноважень і функціональних обов'язків контролюючих органів визначається законодавством України.

4.6.4. Співпраця правоохоронних органів та органу державного фінансового контролю

Ще одним напрямком у якому сторона обвинувачення у досудовому розслідуванні може отримати вагомі докази, є співробітництво з органами державного фінансового контролю.

На даний момент, центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів та який реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю є Державна аудиторська служба України.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», головними завданнями органу державного фінансового контролю є: здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, які отримують (отримували у періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно (далі - підконтрольні установи), за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, які не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні.

Державний фінансовий контроль забезпечується органом державного фінансового контролю через проведення державного фінансового аудиту, інспектування, перевірки закупівель та моніторингу закупівлі.

Центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю пройшов низку реорганізацій (спочатку - Головне контрольно-ревізійне управління України, згодом - Державна контрольно-ревізійна служба, Державна фінансова інспекція, Державна аудиторська служба, Офіс фінансового контролю та знову Державна аудиторська служба).

Основні повноваження Державної аудиторської служби України визначені у постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України» від 3 лютого 2016 р. № 43.

Взаємодія правоохоронних органів та органів державного фінансового контролю

(центрального апарату та його територіальних підрозділів) пов'язана, в першу чергу, з розглядом звернень правоохоронних органів, призначення та проведення ревізій за ними, передачі їм матеріалів ревізій за власною ініціативою органів державного фінансового контролю, інформування про виявлені порушення законодавства під час державного фінансового аудиту (далі – аудит), зворотнім інформуванням про результати розгляду переданих матеріалів, виділення спеціалістів органів державного фінансового контролю, інших питань, що постають при виконанні органами державного фінансового контролю та правоохоронними органами покладених на них завдань.

Акти ревізій Держаудитслужби можуть бути документами, допустимим доказами, що відображають значну кількість обставин вчиненого правопорушення та можуть бути вжиті в суді слідчим, прокурором відповідно до ч. 2 ст.93 КПК України.

Так, для ефективного регулювання взаємодії органів державного фінансового контролю з правоохоронними органами, реалізації завдань і функцій органів Державної аудиторської служби, організації проведення позапланових ревізій у межах досудового розслідування, проведення перевірок шляхом залучення спеціалістів органів державного фінансового контролю у свій час було розроблено Порядок взаємодії між органами державної контрольно-ревізійної служби та органами прокуратури, внутрішніх справ і Служби безпеки України, затверджений спільним наказом Головного контрольно-ревізійного управління України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України від 19 жовтня 2006 року № 346/1025/685/53 та Порядок проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 року № 550.

Однак після прийняття цього спільного наказу набули чинності нові редакції КПК України (у тому числі щодо повноважень слідчого та прокурора), Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII, «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VII, а також було прийнято інші закони, які сприяли створенню Національного антикорупційного бюро України і Державного бюро розслідувань.

Відповідно до зазначених НПА, позапланові виїзні ревізії органом державного фінансового контролю, до яких може бути причетний або які може ініціювати орган досудового розслідування, відбуваються за таких обставин:

- надходження доручення щодо проведення ревізій у підконтрольних установах від Кабінету Міністрів України, органів прокуратури, органів доходів і зборів, Національної поліції, Служби безпеки України, Національного антикорупційного бюро України; зазначені в дорученні факти, що свідчать про порушення підконтрольними установами законів України, перевірку додержання яких віднесено законом до компетенції органів державного фінансового контролю (п.5 ч.5 ст. 11 Закону 26.01.1993 № 2939-XII);
- у разі, коли вищий орган державного фінансового контролю в порядку контролю за достовірністю висновків нижчого органу державного фінансового контролю здійснив перевірку актів ревізії, складених нижчим органом державного фінансового контролю, та виявив їх невідповідність вимогам

законів. Позапланова виїзна ревізія в цьому разі може ініціюватися вищим органом державного фінансового контролю лише тоді, коли стосовно посадових або службових осіб нижчого органу державного фінансового контролю, які проводили планову або позапланову виїзну ревізію зазначеної підконтрольної установи, розпочато службове розслідування або у випадку повідомлення їм про підозру в учиненні кримінального правопорушення (п.6 ч.5 ст. 11 Закону 26.01.1993 № 2939-XII).

Фактичними підставами для звернення слідчого до органу державного фінансового контролю з метою витребування матеріалів контролюючої діяльності можуть бути:

- наявність у матеріалах кримінального провадження окремих фактів протиправної діяльності, що підтверджують необхідність перевірки за первинними документами діяльності організації загалом (за умови, що за цей період планову ревізію не проводили);
- обґрунтоване клопотання підозрюваного щодо проведення ревізії;
- встановлення в процесі розслідування факту роботи підозрюваного в іншій організації на аналогічній посаді;
- виявлення в процесі розслідування злочинних зв'язків підозрюваного з представниками інших підприємств, організацій;
- повідомлення експерта-бухгалтера про неможливість надати експертний висновок щодо конкретних питань без попередньо проведеної ревізії.

Може йтися також і про інші фактичні підстави, що виникли з огляду на необхідність з'ясування за допомогою ревізії обставин, які належать до предмету дослідження кримінального провадження.

Особливості проведення органом державного фінансового контролю ревізій, що можуть мати значення для кримінального провадження.

Ревізію проводять шляхом документальної перевірки, що передбачає контроль за установчими, фінансовими, бухгалтерськими (первинними та зведеними) документами, статистичною, фінансовою та бюджетною звітністю, господарськими договорами, розпорядчими й іншими документами об'єкта контролю, пов'язаними з плануванням і провадженням фінансово-господарської діяльності, веденням бухгалтерського обліку, складенням фінансової звітності. У разі ведення бухгалтерського обліку з використанням електронних засобів зберігання та обробки інформації на вимогу посадової особи контролюючого органу керівник об'єкта контролю має забезпечити оформлення відповідних документів на паперовому носії. Надання документів об'єкта контролю посадовим особам контролюючого органу забезпечує керівник об'єкта чи його заступник. Фактична перевірка передбачає контроль за наявністю грошових сум, цінних паперів, бланків суворої звітності, оборотних і необоротних активів, інших матеріальних і нематеріальних цінностей шляхом проведення інвентаризації, обстеження та контрольного обміру виконаних робіт, правильністю застосування норм витрат сировини й матеріалів, виходу готової продукції і природних втрат шляхом організації контрольних запусків у виробництво, контрольних аналізів готової продукції та інших аналогічних дій за участі відповідних

спеціалістів контролюючого органу або інших органів, підприємств, установ та організацій. Посадові особи контролюючого органу мають право вимагати від керівників об'єкта контролю організацію та проведення фактичної перевірки в присутності посадових осіб контролюючого органу та за участі матеріально відповідальних осіб, а в разі перевірки обсягу виконаних робіт – також представників суб'єкта господарювання – виконавців робіт.

Строк проведення ревізії, а також склад, кількість посадових осіб органу державного фінансового контролю визначає орган державного фінансового контролю з урахуванням обсягу передбачених програмою ревізії питань.

Правоохоронний орган зазвичай звертається до органу державного фінансового контролю для одержання матеріалів ревізії в межах досудового розслідування за такими категоріями кримінальних правопорушень:

- злочини проти власності (ст. 190, 191 КК України);
- злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг (ст. 364, 365, 366, 367 КК України);
- злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів (ст. 356, 358 КК України);
- злочини проти правосуддя (ст. 382 КК України).

4.7. Способи збирання доказів, перетворення інформації в докази

4.7.1. Типові процесуальні дії для пошуку доказів у фінансових розслідуваннях

Метою розслідування з самого початку має бути перетворення відповідних оперативних даних, інформації здобутої у процесі досудового розслідування з урахуванням дослідження фінансових відносин на допустимі в суді докази, які можуть бути покладені в основу винесення вироку і для повернення незаконно набутих активів.⁵⁸

Планування першочергових слідчих дій, тактичних операцій має забезпечити вирішення завдань, спрямованих на пошук і збереження необхідних документів, предметів, що можуть мати значення речових доказів, завданих розкраданням збитків. Слідчі й організаційні дії, що проводяться у зв'язку з цим, мають невідкладний характер і проводяться в першу чергу.

58. Розшук незаконно отриманих активів - практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

Результати першочергових слідчих дій створюють основу для деталізації плану подальшого розслідування, спрямованого на виявлення і розкриття всіх епізодів злочину, його співчасників.⁵⁹

Ключовими слідчими (розшуковими) діями та заходами забезпечення кримінального провадження під час розслідування кримінального провадження цієї категорії мають бути: тимчасовий доступ до речей та документів, проведення огляду, обшук (перевірка приміщень) у т.ч. банку, «конвертаційного центру» тощо, накладення арешту на рахунки буферних і фіктивних підприємств, допити свідків, тимчасовий доступ до речей та документів, огляд, обшуки (перевірки приміщень) підприємств-клієнтів (контрагентів) тощо. Головною метою проведення цих слідчих (розшукових) дій має бути здобуття документального підтвердження кожної фінансової чи господарської операції, пов'язаної з відмиванням злочинно здобутих коштів та проведеної від імені або за участі буферного чи фіктивного підприємства.

Перед проведенням зазначених слідчих (розшукових) дій необхідно скласти детальний план, у якому передбачити одночасне здійснення тимчасового доступу до речей та документів, огляду, обшуку (перевірок) як в установі банку, так і в конвертаційному центрі.

Обшук і тимчасовий доступ до речей і документів за цією категорією злочинів належать до першочергових слідчих (розшукових) дій, та заходів забезпечення кримінального провадження оскільки своєчасно проведені обшук та тимчасовий доступ до речей і документів, а також якісна робота з документами є найважливішою особливістю розслідування легалізації (відмивання) злочинних доходів.

Головним завданням проведення обшуку на всіх етапах розслідування злочинів зазначеної категорії є виявлення та вилучення предметів і документів, які мають значення для кримінального провадження.

Для досягнення поставлених задач важливе значення має підготовка до проведення обшуку. У процесі підготовки учасники цієї слідчої (розшукової) дії мають бути ознайомлені з цілями обшуку, зовнішнім виглядом розшукуваних предметів, якщо це документи, то знати їх орієнтовний зміст.

Об'єктами обшуку в провадженнях про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є:

- місця роботи й проживання підозрюваних осіб та їх співчасників;
- інші приміщення, транспортні засоби, що належать вказаним особам.

Необхідною умовою ефективного обшуку є якісна оперативна інформація, у якій можуть бути дані про:

- час появи в приміщенні розшукуваних об'єктів;
- місце їх знаходження;

59. Методичні рекомендації «Дії працівників поліції у разі виявлення економічних злочинів», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Колектив авторів: Кубецька О.М., Неклеса О.В., Палешко Я.С., Санакоєв Д.Б.

- їхні прикмети, упаковку;
- час переміщення.

Під час обшуку виявленню та вилученню підлягають:

- документи, які відображають законодавчі, нормативно-розпорядчі положення, що регламентують діяльність організацій державної та недержавної форм власності;
- установчі та інші документи (статут, установчий договір, протоколи зборів вкладників, реєстраційне свідоцтво, ліцензія на заняття певним видом діяльності тощо);
- бухгалтерсько-облікові документи (первинні облікові документи, головна книга чи обліковий баланс, журнали, ордери, відомості, реєстр, інвентаризаційні описи);
- страхові документи (страховий поліс, страховий сертифікат, рахунок страховика);
- документи органів державного контролю;
- грошові кошти та інше майно, здобуте злочинним шляхом;
- документи, що підтверджують право власності на майно;
- предмети й документи, які можуть містити сліди легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або мають інше значення для провадження (наприклад, банківські пластикові картки, платіжні квитанції);
- комп'ютери, периферійні пристрої до них, електронні носії інформації.

Тимчасовий доступ до речей і документів досить часто проводять у відповідних установах, організаціях, підприємствах з метою виявлення та фіксації слідів легалізації, з урахуванням необхідності доступу до охоронюваної законом таємниці, наприклад – до конфіденційної інформації, в тому числі такої, що містить комерційну таємницю, також відомостей, які можуть становити банківську таємницю та ін.

За рекомендаціями експертів MONEYVAL під час розслідувань правоохоронні органи повинні широко застосовувати практику звернення до суду з вимогою тимчасового доступу до речей і документів без виклику особи та проведення закритих судових засідань з засекреченням ухвали.⁶⁰ У такому випадку необхідно керуватися, положеннями ст. 163 КПК та викласти у клопотанні обставини, що доводять наявність достатніх підстав того, що існує реальна загроза зміни або знищення речей чи документів. За таких обставин клопотання може бути розглянуто слідчим суддею, судом без виклику особи, у володінні якої вони знаходяться.

Крім того, при зверненні слідчими прокурорами з клопотаннями про тимчасовий доступ до речей, документів, охоронюваної законом таємниці може використовуватись можливість клопотати про обмеження доступу до перегляду відповідного дозволу суду на здійснення такого заходу забезпечення кримінального провадження у Єдиному реєстрі судових рішень.

Відповідно до ч. 4 ст. 4 Закону України «Про доступ до судових рішень» обмеження права вільного користування офіційним веб-порталом судової влади допускається

60. Звіт MONEYVAL Звіт за результатами п'ятого раунду взаємної оцінки (2017 р.).

настільки наскільки це необхідно для захисту інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення.

Таким чином, у разі обґрунтування наявності відповідних обставин обмеження доступу може бути обмежено у публічному перегляді, що дозволить слідчим, прокурорам уникнути ризиків розголошення відомостей щодо наявності відповідного рішення суду та як наслідок знищення чи переміщення важливих документів, речей та у тому числі активів.

Також важливим інструментом у ході розслідувань є проведення зупинення фінансових операцій по рахунках суб'єктів розслідувань. У цьому випадку необхідними є узгоджені дії правоохоронного органу з Держфінмоніторингом.

Об'єктами здійснення тимчасового доступу до речей і документів та, відповідно, виїмки є:

- банківські установи, у яких відкрито рахунки юридичних і фізичних осіб, яких залучали до легалізаційних схем і через які проходили відмиті грошові кошти. Ідеться про особові справи клієнтів, квитанції на внесення готівки, документи, що відображають рух коштів рахунками, наприклад, документи щодо перерахування з відділення Державного казначейства грошових коштів на рахунок суб'єкта підприємницької діяльності в разі відшкодування із бюджету податку на додану вартість або документи, які свідчать про перерахування грошових коштів на адресу фіктивного суб'єкта підприємницької діяльності;
- державні реєстратори, які здійснювали реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності, видавали відповідні ліцензії, дозволи, у тому числі на участь у приватизаційних аукціонах, тендерах. Це копії паспортів для засновників фізичних осіб і свідоцтв про державну реєстрацію для засновників юридичних осіб, заявки з додатками до них;
- органи й особи, що реєстрували відповідні операції з майном, яке легалізували (нотаріуси, бюро технічної інвентаризації, підрозділи державної автомобільної інспекції);
- фіскальні (податкові) органи відповідного регіону (з метою вилучення звітних документів та документів на отримання певних пільг, відшкодувань);
- регіональні митниці (з метою вилучення документів, що підтверджують факт здійснення експортно-імпортних операцій конкретного товару (продукції) суб'єктом господарської діяльності);
- біржі, інвестиційні компанії, благодійні фонди, інші комерційні структури, що були долучені до легалізації злочинних доходів з метою вилучення документів, які відображають характер і зміст здійснених фінансово-господарських операцій.

Для прикладу, при здійсненні фінансового розслідування діяльності професійної мережі з відмивання коштів (конвертаційного центру) слід приділяти увагу наступним речам та документам, які можуть бути доказами:

- відомості (реєстр) про рух грошових коштів по банківських рахунках, а саме: банківської роздруківки на паперовому та магнітному носії (у форматі Microsoft Excel) про рух грошових коштів

по вказаним банківським рахункам з розшифровкою вхідних і вихідних платежів, зазначенням дати, обсягів, призначення платежу, банківських рахунків, кодів та назв контрагентів, інших документів, які повною мірою відображають проведення операцій;

- документи, що свідчать про отримання готівкових коштів в касі банку;
- документи реєстраційної (юридичної справи) - документи про відкриття (закриття), обслуговування рахунків, свідоцтв, доручень, довідок, довіреностей, копій паспортів, анкети клієнта-банку тощо;
- банківські картки із зразками підписів і відбитків печаток осіб, які уповноважені розпоряджатися рахунками;
- заяви, паспорти, реєстраційний номер облікової картки платника податку фізичної особи, яка відкривала й використовувала банківські рахунки, відкриті; договори на розрахунково-касове обслуговування;
- договори банківського рахунку, договори про використання системи «клієнт - банк», «клієнт - інтернет - банк», «телефонний банкінг» в т.ч. інформацію щодо IP - адрес з яких відбувалося управління зазначеними розрахунковими рахунками за допомогою системи «Клієнт-Банк»; протоколи системи «Клієнт - банк», в яких міститься дата та час з'єднання (включаючи години, хвилини та секунди з'єднання), електронне ім'я користувача, назви операцій та IP адреса клієнта, як у паперовому так і електронному вигляді;
- первинні документи, які надавалися банку при відкритті (подальшій зміні поточних даних та користування рахунками);
- платіжні доручення та меморіальні ордери, які свідчать про надходження та використання коштів по рахункам; заяв на зняття грошових коштів, видаткових касових ордерів на отримання готівки, грошових чеків з контрольною маркою на отримання готівки, доручень, інших документів щодо отримання грошових коштів із рахунків;
- депозитні, кредитні справи по рахунках з наявними договорами, додатковими угодами, заявами і дорученнями, анкетами, договорами застави і іншими документами справи; документи щодо здійснення операцій з цінними паперами, а саме: договори на придбання бланків векселів, реєстру виданих-погашених векселів, договорів купівлі-продажу цінних паперів, актів приймання-передачі цінних паперів, актів виконаних зобов'язань, розпоряджень щодо зарахування-списання цінних паперів, документів про відкриття рахунків в цінних паперах, інших документів, щодо здійснення по рахункам операцій з цінними паперами; документи про рух грошових коштів по рахункам у друкованому та електронному вигляді, з обов'язковим чітким зазначенням номерів платіжних документів, конкретного часу та дати платежу, суму коштів, повних даних платника та отримувача коштів у тому числі клієнтів інших банків, з зазначенням коду, номерів рахунків та МФО банківської установи, призначення платежу з зазначенням куди і за що відправлені кошти та звідки і за що отримані кошти; виписки по розрахунковим рахункам із зазначенням дат і сум перерахування, призначення платежу, номерів рахунків та МФО банків контрагентів, назв та кодів ЄДРПОУ контрагентів в паперовому та електронному вигляді;
- документи, що слугували підставою для видачі готівкових коштів з розрахункових рахунків;
- документи (роздруківки) з електронних реєстрів чи файлів, в яких містяться/збережені відомості та інші контактні або ідентифікаційні дані клієнтів (номери телефонів, IP-адреси, ПІБ та інше, протоколи обміну інформацією, LOG-файли), за допомогою яких передавались дані по розрахунковим рахункам та зміни залишків на них по системі «Клієнт - банк»;
- у разі наявності - відео та фото особи, яка здійснювала операцію зняття грошових коштів;
- та ін.
- Додатково до вказаного, слідчий встановлює усі рахунки, які належать суб'єкту та звертається із клопотання до слідчого судді про надання дозволу на вилучення наступних документів:

- » копії паспортів засновників, КБВ і посадових осіб, протокол зборів засновників, наказ або інший документ про призначення на вказану в статуті посаду особи з правом підпису і повноваженнями діяти від імені підприємства і здійснювати фінансові операції;
- » інших платіжних документів, на підставі яких здійснювалися зарахування і списання засобів з вказаного рахунку, чеків, квитанцій, видаткових ордерів, договорів та ін., у т.ч. документів на отримання наявних грошових коштів (у т.ч. готівкою), за певний період часу.

В контексті фінансових розслідувань **документ** - це передбачена законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом її фіксації на папері, магнітній, кіно - відео - фотоплівці або на іншому носії. Документи розподіляють на первинні (містять вихідну інформацію) і вторинні (є результатом аналітично-синтетичної та іншої трансформації одного або кількох документів). Якщо документи слугували засобом учинення злочину чи зберегли на собі його сліди або були об'єктом злочинних дій, то в таких випадках документи слугують речовими доказами.

Так, документами, які визначають економічну структуру і організаційно-правовий статус підприємства, а також стан фінансового контролю є:

- свідоцтво про реєстрацію підприємства;
- статут підприємства;
- заснована угода;
- реєстр акціонерів;
- протоколи загальних зборів акціонерів;
- протоколи засідань адміністративних органів управління (правління, керівництва);
- протоколи засідань ревізійних комісій (акти та матеріали перевірок);
- річний звіт аудитора;
- акти та інші матеріали перевірок податкових, банківських та інших контрольних органів;
- накази і розпорядження посадових осіб тощо.
- Документи, що посвідчують провадження певного виду діяльності:
- ліцензії;
- патенти;
- договори про укладання певних угод (купівлі-продажу, позички, про виконання робіт тощо);
- проектно-кошторисна документація.

Документи бухгалтерського обліку і звітності:

- документи первинного обліку (рахунки, накладні та інші, які фіксують окремі економічні операції);
- бухгалтерські рахунки (кожна економічна операція має подвійний запис - в активі одного рахунку і пасиві другого рахунку підприємства, наприклад, придбане обладнання або устаткування, зазначають у активі рахунку «основні засоби» і в пасиві рахунку «уставний фонд»);
- бухгалтерський баланс (головна і узагальнювальна частина бухгалтерського обліку, де відбито зведені дані бухгалтерського обліку за квартал, півріччя, рік).

Документи статистичного обліку і звітності (відбивається кількісна характеристика окремих сторін діяльності підприємства у продовж певного часового проміжку). Комерційна структура (фірма) може мати кілька варіантів звітності за рік. Документи оперативного обліку та звітності. Документи автоматизованого робочого місця (АРМ) бухгалтера, економіста, плановика, аналітика. Тут може міститися різноманітна інформація у вигляді: облікових даних; планових показників; норм і нормативів; звітності фірми, тощо. Також, «Чорнова бухгалтерія» у вигляді записників, магнітних носіїв, печаток, штампів, комп'ютерного обладнання та іншої документації.

Банківські документи:

- журнал реєстрації платіжних доручень із поточного рахунку;
- журнал реєстрації надходжень на поточний рахунок;
- витяг із поточного рахунку;
- заяви на відкриття поточного, валютного рахунків;
- картка зі зразками підписів і відбитку печатки;
- платіжні доручення;
- документи, що відбивають одержання кредиту в банку, тощо.

Касові документи:

- договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність касира;
- касова книга;
- журнал реєстрації прибуткових і видаткових касових документів;
- журнал реєстрації використання грошових чеків;
- прибуткові та видаткові касові ордери, чеки;
- акти перевірки наявності грошових коштів і матеріальних цінностей в касі тощо.

Підроблені (фальсифіковані) документи:

- установчі, банківські, бухгалтерські, та інші, що були використані при вчиненні злочину.

Робочі записи посадових осіб та службовців, зміст яких має значення для кримінальної справи:

- доповідні записки, робочі зошити, календарі, записники тощо.

Магнітні носії інформації:

- диктофонний запис наради, зборів тощо; фото, кіно, відео-документи, що відбивають певні факти діяльності підприємства.

Електронні копії письмових документів та інша електронна інформація (програмне забезпечення), що містяться на носіях інформації.

Типова слідова картина легалізації (відмивання) доходів найчастіше не зовсім асоціюється з традиційними слідами в криміналістиці, адже носіями доказової інформації (зміст або сліди підроблення) в таких злочинах є документи. Такі сліди в документах значно важче виявити, в зв'язку з тим, що ознаки цих злочинів надто схожі на господарські прорахунки.

Сліди легалізації доходів зазвичай структурно складаються з певного переліку складових, які мають взаємозв'язок з іншими кваліфікаціями злочинів. Підприємства

які здійснюють безтоварні операції (конверт-центри) зазвичай мають у наявності велику кількість підписаних і засвідчених печаткою документів, наприклад:

- документи, що посвідчують провадження певного виду діяльності (договори про укладання певних угод (купівлі-продажу, позички, про виконання робіт тощо);
- документи бухгалтерського обліку і звітності (документи первинного обліку (рахунки, накладні та інші, які фіксують окремі економічні операції)); бухгалтерські рахунки; бухгалтерський баланс (головна і узагальнювальна частина бухгалтерського обліку);
- документи статистичного обліку і звітності (відбивається кількісна характеристика окремих сторін діяльності підприємства у продовж певного часового проміжку);
- документи оперативного обліку та звітності;
- документи автоматизованого робочого місця;
- чорнова бухгалтерія;
- банківські документи;
- касові документи;
- робочі записи посадових осіб та службовців, зміст яких має значення для кримінальної справи;
- магнітні носії інформації.

Зберігання будь-яких придбаних товарів вимагає наявності приміщень для зберігання певного виду товарів, технічних можливостей для розвантажування, складання, пакування, а у необхідних випадках, дотримання температурного режиму, тощо. Відсутність вказаного або наявність орендованого складського приміщення без ознак зберігання товару, або невідповідність розміру обсягам закупівлі також є комплексним елементом слідової картини.⁶¹

Допит як доволі інформативну слідчу (розшукову) дію на різних етапах розслідування легалізації проводять з метою отримання показань від осіб, які безпосередньо здійснили легалізацію коштів, а також широкого кола свідків:

- осіб, які брали участь у вчиненні предикатного злочину, але не є співучасниками легалізації злочинних доходів;
- осіб, які хоча й виконували операції з легалізації, але не усвідомлювали злочинну природу походження майна чи коштів, з якими здійснювались фінансові операції або укладались цивільно-правові правочини;
- осіб, яким відома будь-яка інформація щодо обставин легалізації та суб'єкта легалізації.

Оскільки цей вид злочину вчиняють переважно в складі злочинної організації, то для проведення допиту суб'єкта має значення вивчення особистості допитуваного. Правильному вирішенню тактичних задач під час проведення допиту можливого організатора злочинного формування, активних і менш активних учасників

61. Методичні рекомендації «Дії працівників поліції у разі виявлення економічних злочинів», Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Колектив авторів: Кубецька О.М., Неклеса О.В., Палешко Я.С., Санакоєв Д.Б.

організованої злочинної діяльності передую з'ясування ознак, які характеризують особистість (вік, освіта, займана посада, на якій ланці перебуває в злочинній організації, доля із загального злочинного прибутку). Слід урахувати, що керівне ядро, організатори злочинного формування – це особи, які мають авторитет у суспільстві у зв'язку зі службовим становищем, удаваним спонсорством тощо.

Під час проведення допиту особи необхідно з'ясувати обставини, пов'язані з учиненням легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, з формуванням злочинного угруповання, кількістю учасників та функціями, які виконує кожний із них. Під час проведення допиту слідчий має встановити такі обставини:

- склад злочинної організації, її функціональні ролі; хто є ініціатором створення злочинної організації та її керівником; хто з учасників належить до керівного складу злочинної організації;
- протягом якого часу функціонувала злочинна організація; коли кожен член формування увійшов до кримінального колективу і скільки часу перебував у його складі; як між собою були пов'язані члени злочинного формування; чи було розроблено спеціальний план захисту від викриття і хто його розробляв, у чому конкретно цей план полягав; чи існував зв'язок з корумпованими працівниками органів влади та управління та в чому він конкретно полягав;
- хто розробляв кримінальну технологію вчинення легалізації (відмивання) доходів; хто обирав об'єкт злочинного посягання, хто розробляв план вчинення злочину та здійснював підготовчі заходи, у тому числі розподіляв ролі, навчав прийомам учинення злочину та способам їх приховування; хто розробив загальну лінію поведінки на слідстві, у разі розкриття протиправної діяльності, кому та які саме давали поради; хто розподіляв злочинні доходи та як їх легалізували (відмивали);
- у чому саме полягав план підготовки вчинення злочину та його спосіб; як та хто вивчав обстановку вчинення злочину; чи використовувалась існуюча обстановка або корумповані чиновники створювали сприятливі умови для проведення злочинної акції; які перепони було виявлено під час підготовки до злочину та як їх було подолано;
- які встановлено взаємовідносини в злочинній організації, чи наявні конфлікти між членами формування.

Арешт майна, відповідно до статті 131 КПК, є одним із заходів забезпечення кримінального провадження, що застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження.

Згідно з положеннями статей 170, 171 КПК з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову - також цивільний позивач.

Арешт може бути накладений у встановленому КПК порядку на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні

права, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна.

Не може бути арештовано майно, якщо воно перебуває у власності добросовісного набувача, крім арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів.

Вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову або стягнення отриманої неправомірної вигоди, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою.

Завданням арешту майна є запобігання можливості його приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі, відчуження.

Арешт майна допускається з метою забезпечення:

- збереження речових доказів (арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 цього Кодексу);
- спеціальної конфіскації (арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України. Арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за вищу або нижчу ринкової вартості і знала чи повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій із ознак, зазначених у пунктах 1 - 4 частини першої статті 962 КК);
- конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи (арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна);
- відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чистягнення юридичної особи отриманої неправомірної вигоди (арешт накладається на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову у кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюється провадження).

31.10.2019 Цивільно-процесуальний кодекс було доповнено Главою 12. Розділу III «Особливості позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави».

Такі зміни наділяють Спеціальну антикорупційну прокуратуру та прокурорів Генеральної прокуратури за дорученням Генерального прокурора повноваженнями звертатися до Вищого антикорупційного суду з позовом про визнання необґрунтованих активів та їх стягнення в дохід держави.

Умовами подання такого позову є наступні:

Позов може бути пред'явлено, якщо активи:

1. набуті після 28.11.2019;
2. різниця між їхньою вартістю і законними доходами відповідача у 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб на день набрання чинності цим законом (станом на 28.11.2019 — від 1 003 500 грн), але не перевищує межі, встановленої ст.368-5 КК (незаконне збагачення), а саме 6 292 000 грн);
3. різниця між вартістю активів і законними доходами відповідача у 500 і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а кримінальне провадження за ст.368-5 КК, предметом злочину в якому були ці активи, закрите на підставі пп.3, 4, 5, 8, 10 ч.1 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу і пройшли строки на оскарження постанови про закриття кримінального провадження.

При цьому, кримінальний процес в таких справах може бути завершений за відсутності доказів, якщо особі не вдасться довести законність активів в рамках цивільного процесу.

4.7.2. Особливості використання як доказів документів, які містять банківську таємницю, правовий статус узагальнених матеріалів Держфінмоніторингу

Відповідно до статті 86 КПК України, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення.

Згідно статті 87 КПК України, недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини. Зокрема, суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу.

Слід зважати на те, що докази, отримані шляхом, що не відповідає ЄСПЛ, можуть бути визнані неприйнятними у кримінальних провадженнях або підлягати оскарженню в Європейському суді з можливістю скасування обвинувальних вироків та присудження компенсації.

У фінансових розслідуваннях найбільш затребуваною є інформація, що знаходиться у власності банківських установ.

Вичерпний перелік способів розкриття інформації, що становить банківську таємницю, передбачено статтею 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Отже інформація, яка міститься в узагальненому матеріалі, та становить банківську таємницю, не може бути використана у кримінальному провадженні як доказ.

Така інформація може бути розкрита правоохоронним органам на підставі наступних пунктів статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», зокрема:

- за рішенням суду;
 - органам прокуратури України, Служби безпеки України, Державному бюро розслідувань, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України, Антимонопольного комітету України - на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;
 - органам прокуратури України, Державному бюро розслідувань, Національному антикорупційному бюро України у справах щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості в межах їх компетенції - на їх письмову вимогу щодо операцій за рахунками конкретної юридичної особи, фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності або фізичної особи за конкретний проміжок часу із зазначенням контрагентів;
 - Національному антикорупційному бюро України в межах його компетенції, у тому числі у справах щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості, - на його письмову вимогу щодо рахунків, вкладів, правочинів, операцій за рахунками або без відкриття рахунків конкретної юридичної особи, фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності або фізичної особи за конкретний проміжок часу із зазначенням контрагентів;
 - центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику:
- а.** на його письмову вимогу щодо наявності банківських рахунків.

Вимога відповідного правоохоронного органу на отримання інформації, яка містить банківську таємницю, повинна:

1. бути викладена на бланку встановленої форми або надіслана в електронному вигляді;
2. бути надана за підписом керівника (чи його заступника), скріпленого гербовою печаткою, або бути завіреною кваліфікованим електронним підписом керівника (чи його заступника);
3. містити передбачені цим Законом підстави для отримання цієї інформації;
4. містити посилання на норми закону, відповідно до яких правоохоронний орган має право на отримання такої інформації.

Слід наголосити на тому, що відповідно до статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність» інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається **банками**. Тобто розкриття банківської таємниці не банківською установою, або не за допомогою банківської установи, може бути оцінене судом як отримання правоохоронним органом доказу з порушенням порядку отримання такого доказу. І як наслідок такий доказ може бути визнаним недопустимим.

Так, існують певні особливості перетворення інформації Держфінмоніторингу у докази.

Держфінмоніторинг не наділений повноваженнями щодо встановлення і доказування фактів вчинення злочину або участі певних осіб в будь-якій незаконній діяльності.

Правоохоронні органи та органи прокуратури наділені законодавством обов'язком доказування в рамках відповідного кримінального провадження події злочину та обставин, що є підставою для застосування до суб'єкта розслідування заходів кримінально-правового характеру і повноваженнями щодо прийняття рішення за результатами проведення досудового розслідування про закриття кримінального провадження, або вручення повідомлення про підозру і надіслання до суду обвинувального акту (статті 92, 22 Кримінального процесуального кодексу України). Вирішення питання про наявність події та складу злочину віднесено до виключної підсудності місцевих (районних, міських, районних у містах, міськрайонних) судів (стаття 368 КПК України).

Таким чином, здійснення Держфінмоніторингом аналітичної роботи, зупинення фінансових операцій та підготовка відповідних узагальнених матеріалів передують проведенню правоохоронними органами слідчих дій за якими встановлюється факт вчинення злочину та може бути повідомлено особам підозру.

Згідно з Законом про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, узагальнені матеріали – це відомості про фінансові операції, які були об'єктом фінансового моніторингу і за результатами аналізу яких у Держфінмоніторингу виникли підозри щодо кримінального правопорушення.

Так, узагальнений матеріал базується на інформації, яка містить професійну, банківську таємницю та таємницю фінансового моніторингу, а також інформацію підрозділів фінансової розвідки іноземних країн, обіг якої регулюється міжнародним законодавством. Відомості про фінансові операції та інформація підрозділів фінансової розвідки, відображені в узагальненому матеріалі, містять інформацію з обмеженим доступом, поширення якої здійснюється відповідно до українського та міжнародного законодавства.

Згідно 29 рекомендації Групи з розробки фінансових заходів (FATF), мають бути встановлені правила, що регулюють питання захисту та конфіденційності такої інформації. Підрозділ фінансової розвідки (далі – ПФР) повинен бути функціонально незалежним та автономним, що означає, що ПФР повинен мати повноваження та спроможність вільно здійснювати свої функції, включаючи автономне прийняття рішення щодо передачі конкретної інформації.

Відповідно до пп. 7, 8 ст. 46 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (ратифікована Законом України від 17 листопада 2010 року № 2698-ві), інформація або документи, отримані в межах співробітництва підрозділів фінансових розвідок, використовуються лише у розвідувальних цілях. Інформація, одержана від іншого ПФР, без його попередньої згоди не передається третій стороні, не використовується для цілей інших, ніж аналіз. ПФР, який отримує таку інформацію, повинен дотримуватись

зазначених, а також будь-яких інших обмежень, встановлених щодо використання інформації, яка передається. Згідно п. 10 цієї статті, ПФР уживають усіх необхідних заходів, у тому числі заходів безпеки, для забезпечення недоступності для інших органів, установ або департаментів інформації, переданої відповідно до цієї статті.

Зокрема, у межах Егмонтської групи інформація передається ПФР із такими застереженнями:

інформація надається тільки для проведення кримінального розслідування та не може бути використана у адміністративних, судових або фіскальних цілях;

інформація не може бути використана як доказ у суді або під час висунення обвинувачення;

для подальшого вжиття будь-яких дій з використанням зазначеної інформації необхідно отримати від ПФР письмову згоду;

інформація не може бути розголошена третім особам;

докази можуть бути отримані тільки у межах міжнародно-правової допомоги.

Передача інформації третім особам без дозволу ПФР є порушенням статті 3 відповідної Угоди та статуту Егмонтської групи, членом якої є Україна.

Зважаючи на викладене, узагальнені матеріали Держфінмоніторингу не можуть бути використані в суді як доказ, оскільки використана для формування підозр інформація для набуття статусу допустимого доказу потребує її отримання у встановленому для такої інформації порядку: попередній дозвіл суду для здійснення процесуальних дій, зокрема для розкриття банківської таємниці та отримання дозволу іноземного ПФР для використання наданої ним інформації як доказу у суді.

Для «легалізації» інформації іноземного ПФР з узагальненого матеріалу у якості доказу, необхідно:

- звернутися до Держфінмоніторингу для направлення відповідного запиту до ПФР іноземної держави з проханням надання такого дозволу;
- у випадку надання дозволу, звернутися до Держфінмоніторингу за дозволом щодо виготовлення копії цієї частини узагальненого матеріалу, яка містить інформацію іноземного ПФР;
- у випадку відмови такого ПФР, здобути таку інформацію через канали міжнародної правової допомоги, не посилаючись на інформацію ПФР.

Варто звернути увагу, на те, як Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.12.2019 врегулював питання **використання інформації**, здобутої Держфінмоніторингом – **правоохоронними органами інших держав**. Відповідно до абз. 2 ч.2 ст. 31 Закону у разі отримання спеціально уповноваженим органом (Держфінмоніторингом) запиту відповідного органу іноземної держави на передачу інформації, що містить таємницю фінансового моніторингу, правоохоронним органам іноземної держави така інформація надається лише для проведення розслідування у справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування

тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення або у справах, пов'язаних із вчиненням суспільно небезпечного діяння, внаслідок якого одержаний злочинний дохід. При цьому, така інформація **не може бути надана** спеціально уповноваженим органом (Держфінмоніторингом) відповідному органу іноземної держави для використання як доказ чи для приєднання до матеріалів кримінального провадження.

Таким чином, інформація Держфінмоніторингу, включаючи інформацію правоохоронних органів, не можуть використовуватися як докази в іноземних юрисдикціях.

Поряд з цим, правоохоронні органи вправі звернутися до ПФР України для одержання відповідної інформації та дозволу з-за кордону.

Так, Держфінмоніторинг в праві за ініціативою правоохоронного органу звернутися до іноземного підрозділу фінансової розвідки з проханням дозволити використати їх інформацію як доказ у кримінальному провадженні. У разі якщо іноземний ПФР, керуючись законодавством своєї країни, надасть дозвіл, ця інформація може використовуватись як доказ. В такому випадку слідчий вправі здійснити огляд узагальненого матеріалу склавши при цьому протокол огляду, але тільки тієї частини узагальненого матеріалу, яка містить інформації іноземного ПФР. При цьому, слідчий після одержання відповідного дозволу Держфінмоніторингу вправі виготовити копію частини узагальненого матеріалу, яка містить інформації іноземного ПФР, та долучити її до протоколу огляду.

Зрозуміло, що такий протокол може бути використаний слідчим як доказ при зверненні до суду з клопотаннями, зокрема і з клопотаннями передбаченими ст. 160 КПК України.

Яким же чином слідчий може легалізувати інформацію, яка міститься в узагальненому матеріалі Держфінмоніторингу? Розумною є практика правоохоронних органів, коли слідчий або оперативний співробітник отримавши узагальнений матеріал, проводить його вивчення та складає довідку або рапорт. При цьому, правоохоронець вже може використовуючи інформацію з узагальненого матеріалу як джерело інформації для подальшого збору додаткової інформації з інших джерел (зокрема, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, інші державні реєстри, відкриті інтернетресурси та ін.) та з інформаційних баз правоохоронного органу. Отримана інформація долучається до довідки чи рапорта. Вказана довідка чи рапорт з додатками може використовуватись при реєстрації інформації в ЄРДР, при зверненні з клопотаннями до суду, зокрема і при зверненні до суду про отримання тимчасового доступу до речей і документів, що містять банківську таємницю. Через ухвали судів та розкриття банківської таємниці банками можливо легалізувати інформацію, яка міститься в узагальненому матеріалі і як наслідок отримати допустимі докази.

Узагальнені матеріали або їх копії чи частини не можуть долучатися до клопотань, які подаються в суд, так як це порушує порядок роботи з документами, які мають гриф «Для службового користування».

5. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАННЯХ

Фінансові розслідування часто виходять за межі національних кордонів, тому важливо забезпечити своєчасне використання компетентними органами можливостей формального та неофіційного міжнародного співробітництва під час слідчих дій.

Встановлення контактів на початковому етапі дасть слідчим змогу засвоїти особливості іноземної правової системи, проблематику процесу отримання додаткової інформації та формування загального плану розслідування.

Міжнародне співробітництво постає важливим елементом фінансових розслідувань. Тому застосування наявних механізмів встановлення такого співробітництва має бути максимально ефективним та оперативним з огляду на волатильність, притаманну електронним доказам і слідам злочинної діяльності у віртуальному просторі. Зокрема, йдеться про:

- співробітництво через міжнародні мережі, створені для виявлення злочинних доходів, серед яких: Камденська міжвідомча мережа з повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів (StAR), яка є результатом партнерства між Світовим банком та Управлінням ООН з наркотиків та злочинності, а також спеціалізовані мережі з повернення активів (Глобальна мережа координаторів повернення активів – спільний StAR та Інтерпол);
- використання механізмів співробітництва між органами поліції (контактні центри 24/7, G8 – мережа підрозділів з розслідування інформаційних злочинів та національні бюро Інтерпол) з метою отримання оперативних даних, виконання запитів щодо забезпечення збереження інформації тощо для мінімізації бюрократичного перевантаження в межах стандартної процедури надання взаємної правової допомоги;
- встановлення через Держфінмоніторинг контактів з аналогічними іноземними відомствами з поданням запитів через захищений канал Egmont Secure Web;
- використання формальних процедур обміну інформацією з Центральним органом (прокуратурою) – механізм обміну запитами в межах взаємної правової допомоги.

В преамбулі ратифікованої нашою державою 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони⁶² вказується на бажання просувати процес реформ та адаптації законодавства в Україні, що сприятиме поступовій економічній інтеграції і поглибленню політичної асоціації, а також на зобов'язання вести боротьбу з організованою злочинністю та легалізацією (відмиванням) коштів.

У п. «е» ч. 2 ст. 1 Угоди однією з цілей асоціації визначено посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод. Саме у контексті досягнення цієї мети має відбуватися формування в Україні нової моделі фінансових розслідувань. Фінансові розслідування виступають дієвим фактором протидії таким суспільно-небезпечним явищам, як корупція та організована злочинність, легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом фінансування тероризму тощо.

5.1. Формальні канали співробітництва

Проведення фінансового розслідування є складним і трудомістким процесом, який нерідко виходить за межі кордонів країн, оскільки докази і активи не завжди знаходяться виключно на території держави, яка проводить розслідування, кримінальне переслідування або судовий розгляд. В результаті одна держава, як правило, потребуватиме допомоги інших держав під час розшуку правопорушників, пошуку свідків, доказів і, зокрема, активів. Викрадені активи зазвичай швидко виводяться за кордон для того, щоб спробувати скористатись ними у недоступній для слідчих юрисдикції - звідси і впливає особливе значення міжнародного співробітництва у виявленні, локалізації та арешті викрадених активів, протидії ВК, фінансуванню тероризму тощо.

Державними органами різних країн було розроблено низку процесів для здійснення запитів та отримання інформації, доказів і арешту активів в рамках транскордонних розслідувань та судових переслідувань. Цей процес зазвичай починається із взаємного обміну інформацією між правоохоронними органами або через ПФР, а потім надходить черга того, що називається запитом про міжнародну правову допомогу. Взаємний обмін інформацією неофіційними каналами повинен спершу бути використаний для інформування та направлення подальшого **запиту про МПД**. Запит про МПД направляється однією державою (відправником) до іншої держави (одержувача), яка в свою чергу може також оформити запит про МПД для держави-відправника. Таким чином, в даній сфері існують певні правові та практичні вимоги, які висвітлені в даному розділі.

МПД відіграє важливу роль в цілій низці процедур: наприклад МПД використовується в ході розслідування, кримінального переслідування або на етапі судового розгляду кримінальної справи для виявлення та вилучення активів, пов'язаних з доходами від

62. Про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27 червня 2014 року [Електронний ресурс] / Європейський союз; Україна // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

злочинів з метою їхньої остаточної конфіскації і повернення після засудження. Основна відмінність між формальними і неформальними способами збору інформації полягає в тому, що МПД, надана офіційним шляхом, зазвичай дозволяє використовувати дані, виписки та підтверджувальні документи, отримані у відповідь від країни-одержувача, в якості допустимих доказів в судах країни-відправника і навпаки.

Однією із основних проблем, що стоїть перед країною-відправником стосовно вкрадених активів, які перебувають за межами її юрисдикції, це прив'язка цих активів до злочину, який стався в межах її юрисдикції. Довести, що мав місце предикатний злочин, не достатньо: також повинен існувати зв'язок між предикатним злочином та активами, що знаходяться за кордоном. На цьому початковому етапі встановлювати такий зв'язок за допомогою доказів з метою оформлення запиту про МПД не обов'язково. Гіпотези слідства, підозри чи переконаність з боку держави-відправника, які пов'язують активи зі злочином, як правило, є достатнім для того, щоб держава-отримувач змогла на них відповісти.

Слід також враховувати той факт, що запити про МПД залежать від часу їх подання, і їхня ефективність (зокрема, коли є необхідність діяти швидко, для того щоб заморозити викрадені активи) значною мірою залежить від рівня довіри та співробітництва, які було встановлено в рамках неформального обміну інформацією⁶³.

Цілі і завдання

В рамках МПД держава-відправник прагне, щоб держава-одержувач зробила наступне: (I) задовольнила вимоги про надання доказового матеріалу у зв'язку з розслідуванням, переслідуванням або судовим розглядом, що проводиться державою-відправником; або (II) вжила запобіжних заходів щодо активів, які, як вважається, є доходами від злочинів і знаходяться в державі-одержувачі, і щодо яких може існувати ризик розпорошення. Метою запиту про МПД в кінцевому рахунку є прийняття рішення державою-одержувачем про виконання постанови суду держави-відправника про конфіскацію майна з метою подальшого повернення конфіскованих активів. Таким чином, запити про МПД є необхідними для отримання доказів або для захисту активів (це може бути зроблено в одному або в окремих запитах про МПД, залежно від плану розслідування справи) і прийняття рішення про виконання постанови про конфіскацію.

МПД може бути оформлена державою-відправником на будь-якому етапі провадження, тобто розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду. Запит про МПД ґрунтується на взаємній координації, співробітництві і спілкуванні. Тому запити повинні містити достатню інформацію, отриману в результаті розслідування на території держави-відправника, для того, щоб органи країни-одержувача змогли краще зрозуміти факти і контекст того, що треба знайти, і пов'язати їх з активами, стосовно арешту яких видано запит, тим самим дозволяючи державі-одержувачу діяти від імені держави-відправника.

МПД дозволяє отримати докази або відстежити активи, що були знайдені в іншій

63. Розшук незаконно отриманих активів - практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

країні. Крім цього, такі активи можна визначити, зберегти, кваліфікувати, забезпечити збереження, конфіскувати, або повернути в законний спосіб до держави-відправника. Дії, що виконуються від імені держави-відправника державою-одержувачем шляхом оформлення МПД, є законними, і їхні результати на території держави-одержувача повинні бути використані виключно в судовому розгляді, що провадять органи держави-відправника, зазначені в запиті про МПД.

МПД є необхідною тому, що держава-відправник не може безпосередньо здійснювати свої дії на території держави-одержувача і, таким чином, одна потребує попереднього дозволу від іншої, щоб це зробити. В разі оформлення запиту про МПД держава-відправник повинна також дотримуватися правових та конституційних вимог держави-одержувача. Отже, МПД стає процесом, за допомогою якого здійснюється запит, і способом, в який держава-одержувач дістає повноваження надати докази або вжити примусові заходи від імені держави-відправника. Таким чином, МПД відповідає як вимогам законодавства держави-одержувача, так і підтверджує, що заходи, здійснені за її допомогою, залишаються в силі в судах держави-відправника⁶⁴.

Напрямки взаємодії:

1. Направлення спеціальних запитів для отримання податкової інформації з компетентних органів іноземних країн.

Підрозділи ДПС України можуть отримувати податкову інформацію на підставі Конвенції про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах, підписаної державами – членами Ради Європи та країнами – членами ОЕСР.

У разі потреби в отриманні податкової інформації від іноземних органів в межах перевірки законності діяльності СГД, ДПС України можуть отримувати дані від податкових органів країн світу, з якими Україна має Угоди про уникнення подвійного оподаткування.

Спеціальний запит про одержання або надання інформації з-за кордону - запит про інформацію, яка може бути надана в результаті перевірки або досудового розслідування платника податку щодо ухилення від сплати податків та інших порушень законодавства, віднесених до компетенції Державної податкової служби України, іноземному партнеру або іноземним партнером - Державній податковій службі України.

Спеціальні запити виконуються лише за наявності міжнародних договорів України, якими передбачено обмін податковою інформацією.

Необхідність одержання тієї чи іншої інформації повинна ґрунтуватися на тому, що факти, наведені в описі справи, дають підстави вважати, що платник податку провадив свою діяльність за схемою, яка б дозволила приховувати одержані доходи.

Спеціальний запит робиться у разі, якщо:

- факти свідчать, що необхідна інформація знаходиться за межами України, і в ході

64. Розшук незаконно отриманих активів - практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

перевірки суб'єктів господарювання або проведення досудових розслідувань виникає потреба в підтвердженні достовірності такої інформації, незалежно від наявності кримінальних проваджень стосовно осіб чи за фактом здійснення зовнішньоекономічних операцій, зокрема у разі встановлення простроченої дебіторської заборгованості у нерезидента перед резидентом;

- встановлено невідповідність між кількісними чи іншими показниками митної декларації та фактично оприбуткованими (імпортованими) або відвантаженими (експортованими) товарами;
- факти свідчать про перерахування коштів за межі України для подальшої легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- існує необхідність отримання інформації щодо контролю за ціноутворенням.

Контрольний перелік питань для оформлення запиту про надання міжнародної правової допомоги та зразок такого запиту наведено у додатках 4 та 5 до цього посібника.

5.2. Неформальні канали співробітництва

Для повернення доходів, набутих злочинним шляхом, які знаходяться на території іншої країни або пройшли через неї транзитом, необхідно спочатку мати змогу виявити ці активи або допомогти іншій країні виявити їх.

Першим доступним для іноземної юрисдикції кроком на шляху розпізнання активів у іншій країні може стати запит про неформальну допомогу в розслідуванні.

Попереднє встановлення тісного контакту може допомогти з'ясувати особливості правової системи іноземної держави та проблеми, які можуть виникнути під час опрацювання версій та формування плану. Це також дає іноземній державі можливість підготуватися до співпраці.

Налагодження особистих зв'язків з іноземними колегами – запорука успіху в справі повернення активів. Телефонний дзвінок, лист, відправлений електронною поштою, відеоконференція або особиста зустріч неабияк сприяють просуванню справи.

Таке спілкування є важливим на всіх етапах: під час отримання інформації та даних, прийняття основних рішень, складання запитів про надання взаємної правової допомоги або контролю виконання запитів.

Таким чином, можна звести до мінімуму затримки, особливо завдяки усуненню нерозуміння, спричинених розбіжностями в термінології та правовій традиції. Особисті зв'язки також допомагають продемонструвати серйозність підходу, зацікавленість у робочому процесі, сприяють встановленню довіри між сторонами та стимулюють підвищену увагу до справи.

На ранніх етапах справи особиста зустріч представника органу, який здійснює фінансове розслідування з фахівцем країн, які братимуть участь у розслідуванні,

полегшує обмін інформацією. Такі зустрічі також допомагають побудові довіри між колегами з різних країн, сприяють оцінці планів і вивченню вимог до подачі запиту про надання взаємної правової допомоги.

У межах міжнародного співробітництва можна використовувати особисті контакти:

зв'язок, встановлений під час розслідування попередніх справ, під час зустрічей, конференцій тощо. Для цього можна використовувати особисті контакти, соціальні мережі й міжнародні організації (наприклад, Світовий банк або Управління з наркотиків і злочинності ООН), які можуть дати рекомендації на підставі особистих зв'язків. Для встановлення контакту слід звернути увагу на колег аналогічних структур іноземних держав, серед яких:

- правоохоронні органи (такі як поліція та організації, що займаються питаннями боротьби з корупцією, митного й податкового контролю та застосування законів про протидію незаконному обігу наркотиків);
- підрозділи фінансової розвідки;
- регулюючі органи (у банківській сфері та на ринку цінних паперів);
- прокуратура;
- слідчі судді/слідчі;
- іноземні юристи (деякі держави запрошують юриста, обізнаного з процедурами та вимогами іноземної держави).

Важливе значення має діяльність фахівців зі зв'язків і регіональних аташе з правоохоронних питань. У посольствах або консульствах багатьох держав є консультанти, які займаються питаннями міжнародного співробітництва з іноземними державами. Зазначені консультанти знають закони й процедури як своєї держави, так і держави, де вони працюють. Ці знання можуть допомогти фахівцям-практикам уникнути підводних каменів під час роботи з різними правовими системами. Їх функції можуть відрізнятися, але зазвичай до них належить сприяння встановленню контакту з партнерами, забезпечення інформацією, допомога в підготовці запиту про надання взаємної правової допомоги (розгляд попередньої версії документа) і контроль за його виконанням.

Можна зв'язатися з посольством іноземної держави у себе в країні, консульством або міністерством закордонних справ і дізнатися, чи є в них такий консультант. Запит про надання взаємної правової допомоги направляють відразу ж після того, як встановлять необхідність міжнародного співробітництва. Однак якусь важливу інформацію можна отримати швидше та простіше шляхом прямого контакту з колегами в правоохоронних органах і підрозділах фінансової розвідки або з аташе з правоохоронних питань, які працюють на місцевому чи регіональному рівні. Подібна допомога може сприяти більш швидкому виявленню активів, уточненню того, яка допомога буде потрібна надалі.

Такі контакти також дають можливість дізнатися про процедури й особливості правової системи іноземної держави та визначити найбільш оптимальні плани. Для неофіційних контактів часто необхідний дозвіл центральної влади, щоб не порушувався протокол спілкування з іншою державою, дотримувалися закони й нормативні документи щодо іноземної допомоги.

Кращим варіантом є поетапний процес, у якому інформація або докази, отримані в результаті одного запиту, використовуються для підтримки наступного. Наприклад, за допомогою неофіційної допомоги можна отримати інформацію про банківський рахунок, яка дасть необхідні підстави й інформацію для запиту про надання взаємної правової допомоги та виїмки банківських документів. Діяльність, виявлена за допомогою цих документів, допоможе відстежити активи й визначити додаткові рахунки, на які слід накласти заборону або арешт. Це допоможе в збиранні доказів, необхідних для застосування забезпечувальних заходів, термінових (через неофіційну допомогу, якщо це можливо) або за допомогою запиту про надання взаємної правової допомоги.

Накопичена інформація й докази зрештою забезпечать основу для винесення рішення про конфіскацію всередині держави та його виконання. Неофіційна допомога сприяє більш швидкому одержанню інформації, яка відіграє роль у попередній оцінці фактів і розробленні подальших заходів.

Оскільки неможливо одразу визначити масштаб застосування неофіційних способів співпраці, вони зазвичай включатимуть в себе слідчі заходи не примусового характеру, такі як збір публічно доступної інформації, проведення візуального спостереження та отримання інформації від підрозділів фінансової розвідки. Це може додатково поширюватися на випадки спонтанного розкриття інформації (стаття 46 (4) Конвенції ООН проти корупції)⁶⁵.

Важливим напрямком неформального співробітництва у сфері фінансових розслідувань виступає **міжнародне співробітництво Держфінмоніторингу**, яким на постійній основі забезпечуються взаємодія та інформаційний обмін з компетентними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, передусім щодо складних транснаціональних схем. Зокрема, Держфінмоніторингом на постійній основі здійснюється активне співробітництво з Егмонтською групою підрозділів фінансової розвідки країн світу, яка об'єднує ПФР 161 країн світу у єдину глобальну захищену мережу.

Обмін інформацією з ПФР іноземних країн відбувається через захищений Веб-сайт Егмонтської групи на принципах взаємної довіри; надання найбільш широкої інформації; швидкого реагування; використання найбільш ефективних засобів; захищеності та конфіденційності.

Запити, якими обмінюються ПФР, повинні супроводжуватись коротким викладом відповідних фактів. В запиті має бути зазначено, яким чином буде використано запитувану інформацію.

Інформація, що отримана в результаті обміну між ПФР, використовується виключно для цілей, для яких така інформація запитується, а також за умовами, вказаними тим ПФР, який її надає. Поширення інформації іншим органам або третім особам, або будь-якого використання цієї інформації для адміністративних, слідчих, прокурорських і судових цілей потребує направлення Держфінмоніторингом до іноземного ПФР

65. Розшук незаконно отриманих активів - практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

запиту на отримання відповідного дозволу. ПФР уживають усіх необхідних заходів, у тому числі заходів безпеки, для забезпечення недоступності для третіх осіб переданої інформації.

Зазвичай інформація, одержана від ПФР іноземних держав носить розвідувальних характер, а її використання в рамках офіційних проваджень (кримінальні, цивільні, адміністративні, судові) є неможливою, за відсутності відповідного дозволу такого ПФР.

У разі відсутності такого дозволу, зазначена інформація для використання її у вигляді доказу має витребуватись в рамках міжнародної правової допомоги в кримінальному провадженні, після погодження можливості використання інформації, одержаної від іноземного ПФР для запитів в рамках МПД.

Тому, співробітництво Держфінмоніторингу та іноземних ПФР за міжнародними поняттями відноситься до категорії неформального співробітництва.

Перевагами використання каналів ПФР для одержання розвідувальної інформації з-за кордону є швидкість їх одержання, уникнення розголошення та строга конфіденційність, широкий доступ до інформації, як з-за кордону, так і в Україні.

Вищезазначене, як і збір якомога більшої кількості даних в рамках негласних слідчих дій є ключовим при проведенні фінансових розслідувань особливо у резонансних справах.

Як в Україні, так і за кордоном, діють єдині правила на основі міжнародних стандартів щодо нерозголошення інформації, як суб'єктами первинного фінансового моніторингу, так і державного.

Якщо матеріали Держфінмоніторингу перевіряються правоохоронними органами у межах кримінального провадження, міжнародне співробітництво у фінансових розслідуваннях може здійснюватися через ГПУ, НАБУ та Мін'юст у межах міжнародної правової допомоги, передбаченої КПК України для так званої «легалізації» здобутої раніше розвідувальної інформації та подальшого офіційного використання такої інформації у кримінальних провадженнях.

Також, до міжнародного співробітництва можуть бути залучені Національне центральне бюро Інтерполу у складі МВС України, АРМА через Камденську міжвідомчу мережу з питань повернення активів (CARIN), Ініціатива з повернення викрадених активів Світового Банку (StAR), які також відносяться до неформальних каналів співпраці.

У додатках наведений орієнтовний перелік питань, які необхідно висвітлити правоохоронним органам при зверненні до Держфінмоніторингу для його залучення до проведення фінансового розслідування.

Структура запиту правоохоронного органу до Держфінмоніторингу щодо проведення моніторингу фінансових операцій наведена у додатку 2 до цього посібника.

5.3. Організації, що сприяють у проведенні комплексних фінансових розслідувань

Проведенню комплексних фінансових розслідувань сприяють такі організації як Інтерпол, Європол, Євроюст, ініціатива StAR Світового Банку, Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів (CARIN), Міжнародний центр боротьби з корупцією (IACCC).

1. Інтерпól ([фр.](#) *Organisation Internationale de Police Criminelle, OIPC*, [англ.](#) *International Criminal Police Organization, ICPO*) - організація, що займається пошуком певного об'єкту, людини, сприяє пошукам поліції. Заснована як [англ.](#) *International Criminal Police Commission* в 1923, а з 1956 використовується теперішня назва. До складу входять понад 190 країни світу. За розміром друга міжнародна міжурядова організація після [ООН](#). Штаб-квартира знаходиться у місті [Ліон, Франція](#)⁶⁶.

Самі працівники Інтерполу не можуть безпосередньо виконувати поліцейських функцій (права заарештовувати чи носити та застосовувати свою чи табельну зброю) на будь-якій території країн – членів організації. Вони займаються лише координацією сил, щоб правоохоронці з інших країн набагато легше справлялись з такими речами, як особливості національного правосуддя, законодавства, мовний бар'єр⁶⁷. По суті, головною функцією Інтерполу є створення та підтримка різноманітних баз даних, якими можуть користуватись правоохоронні органи країн-членів організації (наприклад, бази даних фальшивомонетників, членів наркокартелів, викрадених автівок та викрадених витворів мистецтва і т.д).

Відповідно до Положення про Національне центральне бюро Інтерполу, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.1993 № 220, взаємодія правоохоронних органів України з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється лише через Національне центральне бюро Інтерполу. Національна поліція виступає як Національне центральне бюро (НЦБ) Інтерполу. НЦБ забезпечує співробітництво правоохоронних органів України та зарубіжних країн як у цілому, так і в окремих напрямках боротьби із злочинністю і надає можливості для:

1.3.1. Підготовки та надсилання ініціативних запитів за кордон;

1.3.2. Підготовки та надсилання відповідей на запити зарубіжних правоохоронних органів;

1.3.3. Обміну оперативно-розшуковою, оперативно-довідковою та криміналістичною

66. Мультимедійний навчально-методичний посібник «Судові та правоохоронні органи». – Електроний ресурс. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec10.html

67. Мультимедійний навчально-методичний посібник «Судові та правоохоронні органи». – Електроний ресурс. – Режим доступу: https://arm.naiu.kiev.ua/books/spou_2019/info/lec10.html

інформацією про підготовку і вчинення злочинів та причетних до них осіб, а також архівною та, в окремих випадках, процесуальною інформацією;

1.3.4. Обміну досвідом роботи, законодавчими та іншими нормативними актами, учбово-методичною літературою з питань діяльності правоохоронних органів;

1.3.5. Обміну науково-технічною та іншою інформацією з питань боротьби із злочинністю.

Під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій, пов'язаних з розкриттям злочинів у сфері економіки та фінансів, через НЦБ можна одержувати з Генерального секретаріату або НЦБ Інтерполу в зарубіжних країнах таку інформацію:

- офіційні назви комерційних структур (фірм, спільних підприємств тощо) та інших юридичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності, розташованих за кордоном;
- дату їх реєстрації у відповідних державних органах, юридичну адресу, номери телефонів та інших телекомунікаційних засобів;
- прізвища та імена керівників таких структур;
- основні напрямки діяльності;
- розміри статутного капіталу;
- відомості про припинення діяльності;
- відомості кримінального характеру стосовно їх керівників та інших працівників.

З деяких країн можливе отримання інформації про укладені іноземними фірмами угоди з українськими юридичними та фізичними особами або за їх участю та про наслідки їх виконання.

Відомості про відкриття фізичними особами, в тому числі громадянами України, та юридичними особами фінансових рахунків у зарубіжних банках, а також про рух коштів по них, про укладення угод між українськими та закордонними юридичними особами становлять, як правило, банківську чи комерційну таємницю і можуть повідомлятися іноземними правоохоронними органами лише після розгляду офіційного звернення Генеральної прокуратури України верховним органом юстиції (прокуратури) запитуваної держави в порядку надання правової допомоги в кримінальній справі.

2. Європол, Європейське поліцейське управління (англ. *European Police Office, Europol*) – інформаційно-координаційне агентство, покликане забезпечити співробітництво поліцій держав – членів Європейського Союзу (ЄС) у боротьбі зі злочинністю, зокрема, з організованою злочинністю, тероризмом, корупцією, шахрайством, наркобізнесом, незаконним обігом зброї, відмиванням грошей, злочинами проти дітей, нелегальної міграцією тощо. Створення було передбачене Маастрихтським договором 1992 (розд. VI) та Амстердамським договором про Європейський Союз 1997 (розд. VI) з метою обміну інформацією та координації роботи органів поліції і правосуддя країн ЄС у цій галузі. Європол – це єдиний центр з трьома потужними базами даних, в яких містяться відомості про злочини та злочинну діяльність на всьому просторі ЄС. Дані надаються лише компетентним органам, їх офіційним і службовим особам, яким необхідна така інформація за родом служби.

Штаб-квартира— у м. Гаазі (Нідерланди)⁶⁸.

До пріоритетних сфер дослідження Європолу належать злочини проти особи, фінансові та кіберзлочини. Діяльність Європолу обмежена структурами організованої злочинності, в яких задіяні дві чи більше країни ЄС. Європол допомагає державам-членам в обміні інформацією; здійснює оперативний аналіз заходів, до яких вдаються держави-члени; готує стратегічні звіти (зокрема, формулює загрози) та дослідження злочинності; виконує експертизу і надає технічну підтримку в рамках розслідувань і операцій всередині ЄС; а також сприяє гармонізації процедур розслідування у державах-членах.

Відповідно до Угоди між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво Національним контактним пунктом для України, який діє як центральний контактний пункт між іншими компетентними органами України та Європолом визначено відділ по взаємодії з Європолом Національної поліції України.

3. Євроюст — європейське агентство, що співпрацює з судовими та поліцейськими органами країн-членів ЄС.

Євроюст стимулює і координує розслідування і судові переслідування між компетентними органами в державах-членах і покращує співпрацю між компетентними органами держав-членів, зокрема шляхом сприяння виконанню міжнародної взаємної правової допомоги та здійснення прохань про екстрадицію⁶⁹.

Компетенція Євроюсту охоплює такі види злочинів і правопорушень: тероризм, незаконний обіг наркотиків, торгівля приватними даними, підробка, відмивання грошей, комп'ютерні злочини, злочини проти власності або суспільних благ, включаючи шахрайство та корупцію, злочини, що впливають на фінансові інтереси ЄС, екологічні злочини та участь у злочинній організації. Крім того, Євроюст може допомагати державам-членам ЄС у розслідуванні інших злочинів⁷⁰. Євроюст сприяє компетентним органам у забезпеченні координації розслідувань і судових процесів.

Євроюст співпрацює з 24 країнами, що не є членами ЄС: Албанією, Аргентиною, Боснією і Герцеговиною, Єгиптом, Канадою, Північною Македонією, Ісландією, Ізраїлем, Японією, Кореєю, Ліхтенштейном, Молдовою, Монголією, Чорногорією, Норвегією, Російською Федерацією, Сербією, Сінгапуром, Швейцарією, Таїландом, Туреччиною, Україною і США⁷¹.

Україна має свого офіцера зв'язку в Євроюсті, а також може обмінюватися інформацією, в тому числі і персональними даними.

Інформація, що одержується спільними слідчими групами сформованими Євроюстом вважається одержаною офіційно і може використовуватися у кримінальних провадженнях та суді. У пріоритетних важливих та складних справах із залученням

68. Європейське поліцейське бюро // Юридична енциклопедія : [у б т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 2 : Д — Й. — 744 с.

69. (Електронний ресурс) - <https://uk.wikipedia.org/wiki/Євроюст>.

70. Eurojust Decision Art. 4 . – Електроний ресурс. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/>

71. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Євроюст>.

багатьох юрисдикцій доцільно звернутися до організації для координації спільних дій та більш ефективного обміну інформацією на міждержавному рівні.

4. StAR – це партнерська ініціатива Групи Світового банку та Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності, яка підтримує міжнародні зусилля, спрямовані на припинення практики приховування активів, отриманих від корупційних злочинів.

Ініціатива StAR:

- працює з країнами, що розвиваються та фінансовими центрами з метою запобігання відмиванню доходів, отриманих від корупційних злочинів та своєчасного повернення викрадених активів;
- надає допомогу країнам в розробці нормативно-правової бази, формуванні інституційних знань і навичок, необхідних для повернення активів та працює зі своїми партнерами по всьому світу у напрямку розробки ефективних інструментів, пов'язаних із запобіганням розкраданню активів;
- співпрацюючи з усіма відповідними установами, в тому числі фінансовими центрами і антикорупційними агентствами, надає державам технічну і правову допомогу в напрямку виявлення, повернення та конфіскації активів, отриманих злочинним шляхом та сприяє посиленню міжнародної співпраці у цій сфері;
- вносить інновації в глобальну боротьбу з корупцією, розробляючи стратегію і методи виявлення активів, отриманих від корупційних злочинів, співпрацюючи з низкою міжнародних інституцій, зокрема, таких як: Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків і злочинності, G8, G20, Організація економічного співробітництва і розвитку (OECD) і Цільова група з фінансових заходів (FATF)⁷².

5. Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів (CARIN) – це неформальна мережа представників правоохоронних органів і судових практиків, фахівців в області виявлення та розшуку активів, заморожування, арешту та їх конфіскації. Кожна держава-член представлена в мережі співробітником правоохоронних органів і судовим експертом (прокурором, слідчим тощо) в залежності від правової системи держави.

Метою створення CARIN є підвищення ефективності зусиль держав-членів у їхній діяльності, спрямованій на позбавлення злочинців незаконних доходів.

На сьогодні CARIN має 54 зареєстрованих держав-членів в іноземних юрисдикціях, у тому числі 28 держав-членів ЄС та дев'ять міжнародних організацій.

Ключові завдання:

- створити мережу контактних пунктів;
- стати центром кращих практик в усіх аспектах боротьби з доходами, отриманими злочинним шляхом;
- сприяти обміну інформацією та передовим досвідом;
- надавати поради органам, таким як Європейська Комісія та Рада Європейського Союзу щодо усіх аспектів боротьби з доходами, отриманими злочинним шляхом;

72. Ініціатива з повернення викрадених активів (Stolen Asset Recovery Initiative - StAR). Електронний ресурс. Режим доступу: <https://arma.gov.ua/star>.

- виступати в якості консультативної групи з іншими профільними органами;
- сприяти організації навчань з питань боротьби з доходами, отриманими злочинним шляхом;
- заохочувати членів мережі до створення національних установ з повернення активів⁷³.

6. Міжнародний центр боротьби з корупцією (ІАССС) об'єднує спеціалістів з правоохоронних органів з різних установ по всьому світу для вирішення звинувачень у великій корупції.

Велика корупція збільшує бідність та нерівність, підриває хороший бізнес та загрожує цілісності фінансових ринків. Вона може включати корупційні дії з боку політично значущих осіб, які можуть залучати величезну кількість активів та загрозувати політичній стабільності та сталому розвитку.

Дії, які можуть потрапити до цієї категорії, включають: хабарництво державних службовців; розтрата; зловживання владою; відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом.

Передумови для створення ІАССС.

Під час саміту про боротьбу з корупцією у 2016 році Великобританія зобов'язалася створити та розмістити ІАССС. ІАССС був офіційно запущений у липні 2017 року, і він буде розміщений Національним агентством з питань злочинності в Лондоні до 2021 року, коли передбачається, що хостинг перенесеться в іншу країну-учасницю.

Правоохоронні органи, які є учасниками ІАССС:

- Федеральна поліція Австралії
- Служба серйозних шахрайств у Новій Зеландії
- Поліція Нової Зеландії
- Королівська канадська кінна поліція
- Бюро розслідування корупційних практик Республіки Сінгапур
- Національне агентство з питань злочинності Великобританії
- Федеральне бюро розслідувань США
- Міністерство внутрішньої безпеки США (DHS), імміграції та митного забезпечення (DVC), розслідування внутрішньої безпеки (HSI)

У 2019 році Інтерпол направить представника до ІАССС для надання регулярної підтримки.

Швейцарія та Німеччина брали участь у розробці та створенні ІАССС і залишатимуться спостерігачами, беручи участь у засіданнях Ради управління ІАССС за потребою.

Правоохоронні органи, які не беруть участі в самій організації, можуть направити справи про велику корупцію до ІАССС⁷⁴.

73. Камденська міжвідомча мережа з питань повернення активів Електроний ресурс. Режим доступу: <https://arma.gov.ua/carin>

74. International Anti-Corruption Coordination Centre. Електроний ресурс. Режим доступу: <https://www.nationalcrimeagency.gov.uk/what-we-do/crime-threats/bribery-corruption-and-sanctions-evasion/international-anti-corruption-centre>.

6. СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ТА ОСНОВНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДОКУМЕНТИ З ФІНАНСОВИХ РОЗСЛІДУВАНЬ

6.1. Загальні положення

Відокремлення грошових коштів або іншого майна від злочинних джерел і надання їм видимості законного походження з криміналістичної точки зору може розглядатися як ознака завершеності механізму легалізації. З цієї позиції доцільно виділяти такі слідчі ситуації в залежності від ступеня завершеності легалізації:

- легалізація має завершену форму;
- легалізацію виявлено на одному із етапів її реалізації.

Слідчі ситуації в залежності від ступеня завершеності легалізації

1. *Легалізація має завершену форму*

Складний, заплутаний, а в деяких випадках навіть не доступний перевірці механізм утворення кримінальних коштів (майна), що легалізується.

Відсутність первинних документів, наприклад, тих, що підтверджують укладання тієї чи іншої угоди.

Наявність підроблених документів чи заплутаний характер ведення бухгалтерського обліку.

2. *Легалізацію виявлено на одному з етапів її реалізації*

Наявність значно меншої кількості ознак щодо її приховування

Така ситуація дозволяє документально підтвердити механізм легалізації, встановити джерела походження кримінальних доходів, висунути версії щодо способу та суб'єкта легалізації

Характерною ознакою завершеної форми легалізації є складний, заплутаний, а в деяких випадках навіть не доступний перевірці механізм утворення кримінальних коштів (майна), що легалізується. Цій ситуації притаманні такі сліди приховування легалізації, як відсутність первинних документів, наприклад, тих, що підтверджують укладання тієї чи іншої угоди, або навпаки, наявність підроблених документів чи заплутаного характеру ведення бухгалтерського обліку. Взагалі, сучасний бухгалтерський облік на підприємствах, що мають доходи від незаконної діяльності, характеризується

суперечливістю, фрагментарністю, веденням обліку в синтетичній, а не в аналітичній формі, що ускладнює аналіз основних і оборотних фондів. У таких випадках виникає потреба в повному або частковому відновленні господарської діяльності підприємства і супроводжуючого її бухгалтерського обліку із залученням кваліфікованих спеціалістів - бухгалтерів чи економістів. При цьому головну увагу слід приділяти встановленню контрагентів підприємства шляхом організації виїмки документів із банківських установ, проведення зустрічних перевірок, оскільки високою є вірогідність того, що легалізацію було здійснено з використанням фіктивних підприємств або підставних фізичних осіб.

Якщо ж легалізацію виявлено на одному з етапів її реалізації, то характерним для неї є наявність значно меншої кількості ознак щодо її приховування, що дозволяє документально підтвердити механізм легалізації, встановити джерела походження кримінальних доходів, висунути версії щодо способу та суб'єкта легалізації⁷⁵.

Доцільно виділити типові ситуації, кожній з яких відповідає певна кількість та зміст інформації, яку містять матеріали перевірки на стадії відкриття правоохоронним органом кримінального провадження:

- матеріали перевірки містять усі необхідні дані про факт і спосіб легалізації, а також особу (осіб), що її вчинила;
- факт легалізації встановлено, є відомості про особу, яка її здійснила, але не встановлено спосіб легалізації;
- факт і спосіб легалізації встановлено, але відсутня інформація щодо особи (осіб), яка є безпосереднім виконавцем злочину (легалізатором).

Нижче наведені типові слідчі ситуації в контексті кількості та змісту інформації та програми дій відповідно кожній з них.

За наслідками визначення слідчої ситуації правоохоронними та судовими органами готуються та приймаються відповідні документи, що надають можливість з'ясування обставин злочину та збирання доказів у кримінальному провадженні.

До числа основних кримінально-процесуальних документів можуть бути віднесені:

Постанова – процесуальний документ, в якому мотивуються і формулюються рішення слідчого, прокурора, прийняті під час кримінального провадження (ст. 110 КПК). Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК, а також коли слідчий, прокурор визнає це необхідним. Постанова слідчого, прокурора, прийнята в межах їх компетенції згідно з законом, є обов'язковою для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вона стосується.

Протокол - процесуальний документ, в якому закріплюються відомості про проведення процесуальних дій, їх зміст і наслідки (статті 104-106 КПК). Протокол є одним із способів фіксації процесуальних дій під час кримінального провадження (наряду із журналом судового засідання та носіями інформації, на яких за допомогою технічних

75. Методичні рекомендації для правоохоронних органів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму http://www.sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2012/25.07.2012/pravoohr_met_rekom.pdf

засобів зафіксовані процесуальні дії). Складання протоколу відбувається у випадках, передбачених КПК. У необхідних випадках особою, яка проводила процесуальну дію, до протоколу долучаються додатки.

Клопотання - процесуальний документ, в якому сторони кримінального провадження звертаються з офіційним проханням про проведення процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень.

У КПК визначені обов'язкові вимоги щодо змісту таких клопотань:

- клопотання про здійснення приводу;
- клопотання про накладення грошового стягнення;
- клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- клопотання про відсторонення від посади;
- клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів;
- клопотання про арешт майна;
- клопотання про застосування запобіжних заходів;
- клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу;
- клопотання слідчого, прокурора про зміну запобіжного заходу;
- клопотання підозрюваного, обвинуваченого про зміну запобіжного заходу;
- клопотання про проведення обшуку;
- клопотання сторони захисту про залучення експерта;
- клопотання про надання дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії;
- клопотання прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності;
- клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Ухвала - процесуальний документ, в якому мотивуються і формулюються судові рішення, окрім тих, що формулюються у вирокі. У досудовому провадженні ухвали виносить слідчий суддя в межах здійснення ним функції судового контролю. Ухвала суду, що набрала законної сили, є обов'язковою і підлягає безумовному виконанню на всій території України.

У КПК конкретизовані **вимоги** щодо змісту таких ухвал слідчого судді:

- про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- про відсторонення від посади;
- про тимчасовий доступ до речей і документів;
- про арешт майна;
- про дозвіл на затримання з метою приводу;
- про застосування запобіжних заходів;
- про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи;
- про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії.

Обвинувальний акт - один із підсумкових процесуальних документів досудового розслідування, в якому викладаються і мотивуються висновки слідчого, прокурора у кримінальному провадженні, розкривається суть і зміст обвинувачення, а також

зазначаються інші дані, встановлені КПК (ст. 291 КПК). Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором (також може бути складений самим прокурором). Отримання обвинувального акту судом є підставою для призначення підготовчого судового засідання.

Вирок - підсумковий процесуальний документ стадії судового розгляду, в якому суд вирішує обвинувачення по суті, тобто вирішує питання про наявність чи відсутність діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа, складу кримінального правопорушення у цьому діянні, винності особи у вчиненні цього діяння та інші питання, визначені ст. 368 КПК. Суд ухвалює вирок іменем України безпосередньо після закінчення судового розгляду (ч. 1 ст. 371 КПК). Як і ухвала суду, вирок, що набрав законної сили, є обов'язковим і підлягає безумовному виконанню на всій території України.

До числа інших кримінально-процесуальних документів належать повідомлення, заяви, доручення, вказівки, зобов'язання та інші.

При складанні висновка аналітичного дослідження про результати дослідження фінансово-господарської діяльності щодо наявності ознак правопорушень, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванням тероризму або фінансуванням розповсюдження зброї масового знищення, та/або інших правопорушень використовуються наступні процесуальні документи:

- постанова про залучення спеціаліста у кримінальному провадженні;
- ухвала про тимчасовий доступ до речей і документів;
- протоколи допитів, протоколи обшуків.

6.2. Типові слідчі ситуації в залежності від ступеня обґрунтованості та обсягу зібраних доказів щодо предикатного злочину та відмивання коштів

- розслідування предикатного злочину знаходиться тільки на початковому етапі;
 - » Важливо! Отримання пояснень від уповноважених осіб суб'єктів первинного та державного фінансового моніторингу, здійснення координації діяльності оперативних та слідчих підрозділів.
- кримінальну справу за ознаками легалізації порушено у той час, коли розслідування предикатного злочину знаходиться на завершальному етапі;
 - » Доцільним є об'єднання кримінальних справ і їх спільне впровадження.
- кримінальну справу за ознаками легалізації порушено тоді, коли набув сили вирок по предикатному злочину.
 - » Складова відомостей щодо предикатного злочину, винних осіб, доходів,

що отримані в результаті його вчинення, має найбільш повну форму і визначається вироком суду, який набрав законної сили.

- Кримінальну справу за ознаками легалізації порушено, щодо осіб, які можуть бути причетні до відмивання коштів, за відсутності провадження щодо предикатного злочину (автономне відмивання).

6.3. Легалізація (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом. Питання практичного розслідування

При розслідуванні легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, в ідеалі, по кожній кримінальній справі повинні бути з'ясовані такі обставини:

1. Факт легалізації, тобто вчинення хоча б одного з діянь, передбачених диспозицією ст. 209 КК України.

2. Предмет легалізації.

- Характер (фізична природа) предмета легалізації (грошові коши, цінні папери, майнові права, інше майно)
- Розмір, вартість, час одержання, місцезнаходження майна або коштів, що легалізуються

3. Джерело походження коштів або іншого майна, що легалізуються.

- Характер кримінального правопорушення, в результаті вчинення якого були одержані злочинні доходи, що легалізуються
- Наявність (відсутність) по **кримінальному правопорушенню, в результаті вчинення якого були одержані злочинні доходи**, порушеної кримінальної справи, обвинувального вироку, постанов чи ухвал суду про звільнення від кримінальної відповідальності (у зв'язку із закінчення строків давності, застосування амністії), про закриття кримінальної справи з nereабілітуючих підстав
- Наявність причинно-наслідкових зв'язків між первинним (основним, предикатним) злочином і легалізацією
- Канали надходження кримінальних капіталів

4. Спосіб (технологічна схема) легалізації.

- Розмір, частота, періодичність здійснення кожної фінансової операції окремо і всіх у сукупності

- Характер правочинів, що було укладено, де, коли, хто приймав участь в якості сторін і на яких умовах
- Де, коли, ким і які конкретні фінансові операції з легалізації було здійснено, які для цього застосовувались банківські рахунки, чи мало місце перерахування грошових коштів за кордон
- Де, коли, у який спосіб і на яких умовах здійснювалось переміщення активів для легалізації
- Порядок оформлення фінансових операцій та їхнє відображення у первісних облікових документах та в документах бухгалтерського обліку
- «Сліди», що залишилися в документах щодо конкретних дій суб'єктів легалізації

5. Обстановка (час, місце) здійснення легалізації.

- Час здійснення кожної фінансової операції чи укладення правочину з легалізації злочинних доходів, упродовж якого терміну здійснювались такого роду злочинні дії
- Час виникнення майнових прав на рухоме і нерухоме майно, набуття корпоративних прав та інших прав власності що виступало предметом легалізації
- Місцезнаходження суб'єкта, що залучався до легалізації

6. Суб'єкт легалізації.

- Перелік осіб, які залучались для здійснення легалізації, роль кожного із суб'єктів, мотив їх поведінки, причетність **до кримінального правопорушення, в результаті вчинення якого були одержані злочинні доходи**
- Вік, стать, рівень освіти, фахові, професійні, ділові та моральні властивості осіб, що безпосередньо здійснювали легалізацію
- Джерела і ступінь обізнаності (поінформованості) особи, якою укладені будь-які правочини або здійснені фінансові операції, про обставини злочинного шляху отримання коштів чи майна, що легалізується, час отримання такої інформації (до або після легалізації)
- Відомості про власника майна, коштів чи інших прав власності, що легалізуються, характер його стосунків з безпосереднім легалізатором
- Наявність у діяч суб'єкта специфічної мети – надання коштам або іншому майну, одержаних злочинним шляхом, правомірного вигляду (легального походження)
- Обсяг повноважень службових осіб щодо можливостей здійснення фінансових операцій чи укладення правочинів
- Дієздатність особи, якою укладено правочини або здійснено фінансові операції з грошовими коштами, що мають злочинне джерело походження
- Коло знайомств осіб, щодо яких є підстави вважати, що вони вчинили

легалізацію, наявність зв'язку «легалізатор-корупціонер»

- Обставини, що впливають на ступінь та характер відповідальності кожного із співучасників

7. Обставини здійснення легалізації.

- Ситуація, що склалася на конкретному підприємстві (фірмі, установі, закладі), в діяльності ФОП, фізичної особи, які залучалися до легалізації
- Зміст нормативно-правових актів, що регулюють діяльність як підприємства в цілому, та і окремих його службових осіб
- Стан контролю за здійсненням сумнівних фінансових операцій, проведенням первинного фінансовому моніторингу
- Правовий статус особи, яка залучалася до легалізації, якщо це фіктивне підприємництво, то на чие ім'я вона зареєстрована
- Дотримання фінансовими установами правил внутрішньої безпеки та контролю
- Документообіг, порядок його оформлення та відповідність вимогам чинного законодавства
- Перелік суб'єктів господарювання, з якими підприємство (установа), що залучалося до легалізації, мало договірні стосунки

8. Наслідки легалізації.

- Заподіяні збитки-насамперед розмір легалізованих коштів чи вартість легалізованого іншого майна
- Сфера (напрямок) використання легалізованих коштів чи іншого майна, тобто-кінцевий результат легалізації
- Місцезнаходження легалізованих коштів або майна (у разі знаходження за кордоном, можливість їх повернення на територію України)

9. Обставини, що виключають злочинність і карність.

- Наявність фізичного або психічного примусу з боку власника злочинно здобутого майна чи коштів до особи легалізатора, тобто відсутності ознаки (ст. 40 ККУ)
- Виконання законного наказу або розпорядження (ст. 41 ККУ)

10. Обставини, що пом'якшують або обтяжують відповідальність.

11. Причини та умови, що сприяли вчиненню легалізації.

При розслідуванні справ, пов'язаних з відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом, виникають певні труднощі, оскільки треба довести такі положення:

відмивання грошей здійснювалось з певною метою, тобто з метою приховування чи

маскування незаконного походження доходів або їх використання;

підозрюваний знав і не міг не знати про злочинний характер походження власності.

Для вирішення поставлених завдань особливе значення має вмiле та правильне застосування оперативно-розшукових засобів і методів. Слідчі та оперативні працівники мають працювати у тісній співпраці вже на стадії порушення кримінальної справи, для цього доцільним є використання таких заходів:

1. спільний аналіз матеріалів, отриманих у ході оперативно-розшукової діяльності, та визначення порядку їх використання в розслідуванні;
2. виявлення джерел доказів, необхідних для розслідування справи;
3. визначення питань, що підлягають з'ясуванню заходами оперативно-розшукового характеру, у числі яких можуть бути:
 - розшук підозрюваних, які переходять від слідства;
 - розшук свідків та збір необхідних свідчень;
 - вивчення особистостей підозрюваного та інших учасників кримінально-процесуальної діяльності;
 - подолання протидії слідству з боку зацікавлених осіб.

1. Матеріали містять усі необхідні дані про факт і спосіб легалізації, а також особу (осіб), що її вчинила. Найбільш сприятлива в інформаційному та організаційному плані.

- 1.1 Затримання підозрюваного
- 1.2 Проведення обшуку за місцем проживання і роботи підозрюваного
- 1.3 Проведення виїмки всіх документів, що містять сліди легалізації
- 1.4 Призначення документальних ревізій
- 1.5 Допит свідків
- 1.6 Здійснення експертних досліджень

2. Відсутні дані про спосіб легалізації. Головні зусилля в цьому випадку – здобуття інформації саме про спосіб легалізації

- 2.1 Дослідження руху грошових коштів чи іншого майна з моменту їх злочинного отримання до здійснення операцій по легалізації
 - 2.1.1 Встановлення джерела походження злочинних доходів і місця їх знаходження після легалізації
 - 2.1.2 Встановлення осіб, що брали участь у операціях по легалізації
 - 2.1.3 Вилучення первинних документів пов'язаних з легалізацією

3. Факт і спосіб легалізації встановлено, але відсутня інформація щодо особи (осіб), яка є безпосереднім виконавцем злочину (легалізатором). Головне завдання – встановлення особи, яка безпосередньо здійснила легалізацію

(відмивання) злочинних доходів. Кримінальну справу порушують за фактом виявлення ознак легалізації, а не по відношенню до конкретного суб'єкта

Розпочинати розшукові дії слідчому доцільно з докладного вивчення матеріалів кримінальної справи **про кримінальне правопорушення, в результаті вчинення якого були одержані злочинні доходи**, на предмет виявлення суб'єктів цього злочину, кола їх знайомих з тим, щоб через встановлені зв'язки вийти на осіб, які б могли здійснити операції вже безпосередньо по легалізації «брудних» коштів чи майна. Для цього слідчий в першу чергу повинен допитати з цією ж метою осіб, які причетні до вчинення предикатного злочину, а також свідків, дати доручення на проведення відповідних оперативно-розшукових заходів щодо встановлення осіб, які можуть бути потенційними легалізаторами.

Розглянуті слідчі ситуації є найбільш узагальненими за своєю сутністю. Водночас, кожна з них може набувати значно диференційований вигляд в залежності від обсягу інформації стосовно виділених структурних складових. Так на зміст типових слідчих ситуацій впливає характер і специфіка вихідної інформації щодо особи суб'єкта легалізації і в залежності від цього критерію вони можуть бути розподілені на декілька різновидів:

Типові слідчі ситуації в контексті характеру і специфіки вихідної інформації щодо особи суб'єкта легалізації:

В залежності від відношення суб'єкта легалізації до предикатного злочину

- Легалізацію доходів злочинного походження здійснила особа, яка вчинила **кримінальне правопорушення, в результаті вчинення якого були одержані злочинні доходи** (самовідмивання)
- Легалізацію доходів злочинного походження здійснила особа, яка була співучасником **кримінального правопорушення, в результаті вчинення якого були одержані злочинні доходи**
- Легалізацію доходів злочинного походження здійснила особа, яка не була співучасником **кримінального правопорушення, в результаті вчинення якого були одержані злочинні доходи**

В залежності від ролі особи в механізмі легалізації

- У механізмі легалізації використовується підприємство, де суб'єкт легалізації є посадовою особою (директор, головний бухгалтер)
- У механізмі легалізації використовується фіктивне підприємство або підставна фізична особа
- У механізмі легалізації використовується особи, для яких легалізація є професійним видом діяльності (адвокати, брокери, бухгалтери)

В залежності від обізнаності суб'єкта легалізації

- Суб'єкт легалізації має фахові знання та навички у галузі економіки та менеджменту
- Суб'єкт легалізації використовує в якості консультанта (співучасника) особу, яка має обізнаність у галузі економіки та менеджменту

Залежно від процесуальних наслідків на етапі реалізації матеріалів перевірки за фактом легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом

- Матеріали містять необхідні дані про обставини вчинення злочину, але їх недостатнього для порушення кримінальної справи, що вимагає подальшої перевірки
- Матеріали не містять необхідних даних про обставини вчинення злочину. І вони не можуть бути доповнені під час проведення додаткових перевірочних заходів або досудових слідства
- Матеріали свідчать про відсутність складу злочину

7. ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ У СПРАВАХ ЩОДО ВІДМИВАННЯ ГРОШЕЙ

Сьогодні практика ЄСПЛ має велике значення у сфері фінансових розслідувань та матиме ще більше значення для правових систем, які зустрічаються із складнощами у правовому регулюванні та правозастосуванні на національному рівні. Беручи до уваги положення ст. 17 Закону «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якого суди застосовують практику ЄСПЛ як джерело права, вона сприятиме вирішенню проблемних і колізійних питань, які, на жаль, характерні для результатів правотворчості в нашій країні. Як резюмує С.В. Прилуцький про загальні властивості правосуддя, воно «добудовує право шляхом уточнення, доповнення або виправлення закону: воно уточнює закон, визначаючи та опрацьовуючи можливі альтернативи його тлумачення й обирає найбільш вдалу з них»⁷⁶.

Рішення	«Бальсамо проти Сан—Марино» (№ 20319/17 та № 21414/17), рішення від 8 жовтня 2019
Електронне посилання	http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-186745
Коментар	<p>Особа та дві його дочки, що стали заявниками були засуджені національним судом за відмивання грошей (близько 2 млн євро). Пізніше апеляційна інстанція виправдала дочок у зв'язку із їх віком та сумнівом у розумінні заявниками на час розгляду справи деталей кримінальної діяльності батька. Тим не менше кошти у сумі близько 1.9 млн. євро, які знаходилися у володінні дочок були конфісковані.</p> <p>Заявниці звернулись до ЄСПЛ у зв'язку із порушенням права власності згідно ст. 1 першого протоколу (захист власності) до</p>

76. Прилуцький С. В. Політика судової влади та судова політика: теоретико-правові проблеми співвідношення / С. В. Прилуцький // Вісник Академії адвокатури України. - 2015. - Т. 12, № 2. - С. 17-25.

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. ЄСПЛ відхилив твердження про порушення права власності у зв'язку із: незаконним походженням коштів, обвинувальним вироком щодо їх батька та нездатністю заявниць довести законне походження грошей. ЄСПЛ погодився із превентивним характером конфіскації, яка виконала запобіжні функції щодо використання зазначених коштів у злочинній діяльності. Крім того ЄСПЛ зазначив, що у випадку використання зазначених коштів заявницями – їх самих можна було б звинуватити у відмиванні грошей.

Таким чином, Європейський суд зазначив, що у цій справі не застосовуються ст. 6 § 2 (презумпція невинуватості), ст. 7 § 1 (покарання без закону) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також не була порушеною ст.1 (право на мирне володіння майном) Протоколу №1 до Конвенції.

Рішення	«Тіммерманс проти Бельгії» (12162/07), рішення від 2 травня 2017
Електронне посилання	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174208 (рішення французькою мовою)
Коментар	<p>В період з 13 лютого 1995 року по 6 листопада 1996 року заявник працював біржовим маклером, не отримавши попередньо дозволів, необхідних для цієї діяльності. За цей період він провів валютні операції на загальну суму понад 500 мільйонів бельгійських франків (BEF), що еквівалентно понад 12 мільйонам євро (EUR). Органи влади Бельгії заявили, що заявник міг знати, що він здійснював обмінні операції від імені М.Х., який повинен був відповідати перед бельгійським судом за відмивання грошей від незаконного обігу наркотиків.</p> <p>17 червня 2004 р. національний суд виніс обвинувальний вирок заявнику за укладення угод щодо майна, яке було отримано злочинним шляхом.</p> <p>Європейський суд зазначив, що у справах про відмивання грошей складно доводити розуміння обвинуваченим незаконного походження грошей разом з цим відповідно до Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів,</p>

одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, криміналізованим є недбале ставлення обвинуваченим до походження майна, що отримане у результаті злочину. Крім того ЄСПЛ зазначив, що засудження за відмивання грошей – є можливим без точної кваліфікації предикатних діянь від яких кошти були отриманими.

ЄСПЛ вирішив, що скарга є явно необґрунтованою та має бути визнана неприйнятною.

Рішення	«Мішо проти Франції», (12323/11), рішення від 6 грудня 2012
Електронне посилання	https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-126862&filename=CASE%20OF%20MICHAUD%20v.%20FRANCE%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20the%20COE%20Human%20Rights%20Trust%20Fund.pdf&logEvent=False
Коментар	<p>Французьким юристом, оскаржувалося його зобов’язання відповідно до законодавства Франції повідомляти про підозри щодо імовірного відмивання грошей його клієнтами до підрозділу фінансової розвідки «Tracfin». ЄСПЛ зазначив, що вимога до адвоката повідомляти державним органам інформацію відносно інших осіб, що стала відома у процесі спілкування з ними, мала ознаки втручання у право адвокатів на повагу до кореспонденції і приватного життя, передбачену ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, так як вона включає захист професійної таємниці адвокатів.</p> <p>Водночас, Європейський Суд вважає, що обов’язок повідомляти про свої підозри, у застосованому у Франції вигляді і з огляду на переслідувану законну мету і на її особливу важливість у демократичному суспільстві, не становить непропорційне втручання у професійну таємницю адвокатів.</p> <p>У підсумку суд постановив, що не було порушення статті 8 Конвенції у зв’язку із законністю переслідуваної мети та загальним інтересом.</p>

Рішення	«Зсюсхен проти Бельгії» (23572/07) Рішення від 2 травня 2017
Електронне посилання	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-174209 (рішення французькою мовою)
Коментар	<p>Заявник був засуджений за відмивання грошей національним судом. Він не надав переконливих пояснень щодо походження окремих платежів на його банківському рахунку. Відповідно до національної практики злочинне відмивання коштів є доведеним, коли виключається будь-яке законне походження коштів, при цьому необхідність доводити предикатне діяння – відсутня.</p> <p>Європейський суд не побачив у цьому порушення п.1 та п.2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на справедливий судовий розгляд та презумпцію невинуватості). ЄСПЛ послався на Конвенцію Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, відповідно до якої є достатнім щоб відмивач підозрював або мав усвідомлювати, що кошти є доходом від злочинів. Конвенція прямо передбачає можливість засудження за відмивання без доведення предикатного діяння.</p> <p>Для національного суду вина особи у значній мірі обґрунтовувалася непрямыми доказами, а також відмовою давати пояснення щодо відповідних коштів.</p>

Рішення	Адамов проти Швейцарії (3052/06) Рішення від 21 червня 2011
Електронне посилання	http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-105336
Коментар	У США російський міністр (Адамов) був обвинувачений у розкраданні коштів, що були надані американською стороною для РФ. Його дочка, що проживала у Швейцарії була звинувачена у відмиванні грошей, отриманих від нього. Заявник приїхав у Швейцарію для того щоб відвідати дочку, однак судовий слідчий Швейцарії направив йому повістку для отримання показань.

У підсумку заявник був затриманий. Сторона захисту посилалася на порушення гарантій недоторканості, адже Адамов мав дати показання слідчому, та мав би користуватися імунітетом від затримання відповідно до норм, що регулюють екстрадицію та міжнародну правову допомогу.

ЄСПЛ погодився з тим, що заявник вільно прибув у Швейцарію у приватних справах, та зовсім не для дачі показань відповідно до норм про міжнародну правову допомогу. На думку ЄСПЛ заявник мав враховувати ризики такого переміщення, а Швейцарія не порушила засади добросовісності та ст. 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканість).

Рішення	Абуфадда проти Франції (28457/10), рішення від 4 листопада 2014
Електронне посилання	https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-148499%22]} (рішення французькою мовою)
Коментар	<p>У березня 2005 року заявники (громадяни Марокко) придбали за ціною 246 120 євро будинок. Жандармерія розслідуючи торгівлю канабісом, виявила значні обсяги його продажу із Нідерландів, що було організовано сином заявників, А. Було проведено фінансові розслідування за активами А. та його оточення, щоб визначити серед іншого чи було відмивання грошей. Національний суд визнав заявників винними у неможливості підтвердження своїх статків та способу життя, засудив їх до умовного терміну та конфіскації майна.</p> <p>Заявники повідомили, що їх заробітки відповідають способу життя, зокрема через заощадження, продаж землі в Марокко, спадщину, надбавки, гроші, виплачені дочкою та ін.</p> <p>Представники держави повідомили, про значне перевищення доходів заявниками, про що свідчать численні готівкові витрати (підтверджені чеками), автопарк у 9 авто, ремонт будинку на суму 59 897,47 євро. Також представники уряду послалися на матеріали прослуховування, що свідчать про інформованість заявників, стосовно торгівлі наркотиками їх сином, що проживав з ними у будинку.</p>

Заявники скаржились на порушення ст.1 Протоколу №1 (право на мирне користування майном) та ст. 8 конвенції (Право на повагу до приватного і сімейного життя), що пов'язано з конфіскацією їх будинку.

ЄСПЛ зазначив, що будь-яке порушення права на мирне володіння майном має привести до «справедливого балансу» між вимогами загальних інтересів суспільства та вимогами захисту основних прав людини. Також ЄСПЛ підкреслено, що цей захід (конфіскація) спрямований на боротьбу з наркоторгівлею і її попередження шляхом стримування приховування і відмивання грошей; зазначено, що це, безсумнівно, мета загального інтересу. Суд відмітив превентивний характер обізнаності в тому, що зацікавлені особи отримують вигоду від злочинного майна, коли вони не можуть підтвердити законність його походження. Суд вказав, що Конвенція не виключає презумпції факту або права. Він також зазначив, що конфіскація злочинних активів займає важливе місце як в правовому порядку декількох договірних держав, так і на міжнародному рівні. ЄСПЛ визнав скаргу на порушення ст.1 Протоколу №1 Конвенції не обґрунтованою.

Щодо порушення права на повагу до приватного і сімейного життя, ЄСПЛ нагадав, що втручання вважається «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення легітимної мети, якщо воно задовольняє «нагальну соціальну потребу», залишається пропорційним, переслідує законну мету, і якщо причини, наведені національною владою для його обґрунтування є «актуальними і достатніми». В підсумку ця частина скарги заявників визнана необґрунтованою, а вся вона – неприйнятною.

Додаток 1. Які відомості можна одержати від тих чи інших компетентних органів

1.1. Відомості, які має в своєму розпорядженні виконавча служба

Де шукати	Що можна знайти
Офіційні (відкриті) дані	Суми заборгованостей фізичних та і юридичних осіб та імена боржників
Організація продажів виконавчою службою	Дані стосовно продажу дорогих предметів майна у рамках примусового виконання судових рішень (на покриття накладених судом стягнень, як наприклад автомобілів, човнів, об'єктів нерухомості)
Майнові розслідування	Інформація про майно та активи, а також дані, зібрані через контакти з боржниками. Потрібна інформація може бути надана після перевірки на предмет дотримання конфіденційності. Історія попередніх заборгованостей та їх виплат (в обмежених обсягах) Нагляд за дотриманням заборони на ведення підприємницької діяльності. Санація боргів та нагляд за керуючим конкурсною масою. Містить інформацію про ініціатора санації, про юридичну особу, піддану процедурі банкрутства, та про роботу й повноваження конкурсного керуючого.

1.2. Відомості, які має в своєму розпорядженні фіскальна служба у сфері нарахування податків

Податкова (фіскальна) служба зберігає інформацію, необхідну їй для оподаткування (нарахування податків) компаній / підприємств і приватних осіб, а також на підтримку слідчої діяльності органів, що займаються боротьбою з злочинами та правопорушеннями у податковій сфері. Запитані дані можуть бути надані після

перевірки на предмет дотримання положень про конфіденційність:

Дані щодо оподаткування	
Володіння нерухомим майном	
Дані про сплату та зворотні виплати податків, історія платежів, а також можливі податкові заборгованості та/або переплати	
Форма оподаткування	
ПДВ, податкова заборгованість	
Реєстраційні дані щодо роботодавців	
Дані (стосовно) ревізій і перевірок	
(судові) рішення стосовно сплати податків	
Конкурсні процеси, поточні та завершені, керуючі конкурсною масою	Поточні та завершені
Дані щодо планованих і вже проведених аудитів, ревізій та перевірок	
Інші розслідування, проведені Податковою службою	Може містити інформацію стосовно (економічної ситуації) товариств, компаній / підприємств і приватних осіб, які не зазначені в інших реєстрах

1.3. Які відомості можна одержати від Митної служби

Головна діяльність Митної служби відбувається у двох секторах – Ефективної торгівлі та Боротьби зі злочинністю. У секторі «Ефективної торгівлі» накопичується інформація про експортно-імпорتنі операції компаній та приватних осіб. Бази даних містять відомості щодо відправників, одержувачів, експедиторів-перевізників, вартість товарів, їх вагу, артикул, країну походження / відправлення / призначення, місця зберігання тощо. Додаток. Запитання, які слід ставити у зв'язку з розслідуваннями, запровадженими лише з метою встановлення фінансових активів⁷⁷.

77. Методичний посібник з фінансових розслідувань. Спільний міжвідомчий проект у сфері боротьби з вигодами від протиправної діяльності. – 2017.

1.4. Відомості, які можна отримати від Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА).

Національне агентство має доступ до Єдиного реєстру досудових розслідувань (в порядку та обсязі, визначених спільним наказом Генеральної прокуратури України та Національного агентства), автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, користується державними, у тому числі урядовими, засобами зв'язку і комунікацій, мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами.

Національне агентство взаємодіє з органами досудового розслідування, прокуратури та суду шляхом:

1. виконання звернень слідчого, детектива, прокурора, слідчого судді, суду з питань виявлення, розшуку, проведення оцінки та управління активами, а також щодо виконання рішень іноземних компетентних органів про накладення арешту та конфіскацію активів;
2. сприяння у розшуку належних приміщень, майданчиків для зберігання активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні і щодо яких управління не здійснюється Національним агентством;
3. надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки та управлінням активами.

Національне агентство також взаємодіє з Національним банком України, Фондом державного майна України, Міністерством юстиції України, Національним агентством з питань запобігання корупції, органами державної фіскальної служби, Держфінмоніторингом та іншими державними органами.

Національне агентство забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів та надає відповідь у найкоротший можливий строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня надходження звернення, або в інший більш тривалий строк, зазначений у ньому. Цей строк може бути продовжений за погодженням з органом досудового розслідування, прокуратури та судом.

Додаток 2. Форма запиту правоохоронного органу до Держфінмоніторингу щодо проведення моніторингу фінансових операцій та звернення до підрозділу фінансової розвідки іноземної держави (ПФР іноземної держави)

№	Зміст
1	Вид запиту (1-первинний, 2-додатковий)
2	Номер і дата первинного запиту (за наявності)
3	Номер кримінального провадження або оперативно-розшукової (контррозвідувальної) справи
4	Дата реєстрації у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (за наявності)
5	Правова кваліфікація кримінального (-их) правопорушення (-нь)
6	Орган досудового розслідування (оперативний підрозділ).
7	Вид підозр: (1-відмивання коштів, 2-фінансування тероризму, 3-фінансові операції за участю особи, щодо якої застосовано санкції (міжнародні або внутрішні), 4-розповсюдження зброї масового знищення, 5-інше кримінальне правопорушення)
8	Короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (дата, час, місце, спосіб, знаряддя, засоби, дані підозрюваних тощо)
9	Учасники підозрілих фінансових операцій (мінімальна кількість - 2 особи)
9.1	Вид учасника підозрілої фінансової операції (1-основний учасник, 2-контрагент, 3-представник основного учасника)
9.1.1	Учасник 1
9.1.2	Учасник 2
9.2	Для фізичної особи - ПІБ (за наявності) українською та/або англійською мовою, для юридичної особи - повне найменування
9.2.1	Учасник 1

9.2.2	Учасник 2
9.3.	Для фізичної особи резидента - реєстраційний номер облікової картки платника податків (або серія та номер паспорта для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної влади). Для фізичної особи нерезидента - серія та номер паспорта. Для юридичної особи резидента - код за ЄДРПОУ. Для юридичної особи нерезидента - країна реєстрації та ідентифікаційні дані.
9.3.1	Учасник 1
9.3.2	Учасник 2
10	Дата проведення фінансової операції
11	Сума фінансової операції
12	Вид валюти фінансової операції
13	Еквівалент суми фінансової операції (млн грн) на момент її проведення
14	Зміст фінансової операції (1-зарахування, 2-перерахування, 3-внесення, 4-зняття)
15	Призначення підозрілої фінансової операції
16	Найменування фінансової установи (банку)
17	Код банку (МФО - BIC), SWIFT - код
18	Країна реєстрації фінансової установи (банку)
19	Номер банківського рахунку, з використанням якого здійснювалася фінансова операція
20	Обґрунтування необхідності прийняття рішення про зупинення (подальше зупинення) фінансових операцій
21	Інформація для звернення до підрозділу фінансової розвідки іншої держави (надається додатково до вищенаведеної):
21.1	Назва країни до ПФР якої необхідно звернутись
21.2	Опис необхідної інформації (запитання)
21.3	Мета використання інформації, що запитується
21.4	Застосування арешту, вилучення або конфіскації майна
21.5	Країни, які задіяні у розслідуванні
21.6	Дозвіл на передачу інформації до ПФР іноземної країни
21.7	Зв'язок з іноземною країною (місце реєстрації, місце розташування банку, в якому відкрито рахунок, місцезнаходження активів тощо)

Додаток 3. Приклад звернення правоохоронного органу до Держфінмоніторингу з метою здійснення фінансового моніторингу та звернення до ПФР іноземної держави

Правоохоронним органом (назва правоохоронного органу, територіального управління, відділу), розслідується кримінальне провадження №00000000000000000000 від 00.00.2020 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 191, ч. 3 ст. 209 КК України.

У 2018 та 2019 державним підприємством проведено процедури відкритих торгів із закупки за предметом: ДК 000:2000:00000000-0 – «Послуги з доступу до використання підручників, навчально – методичних посібників» учням закладів освіти, за результатами яких з переможцем торгів ПП «А» укладено договори №00 від 00.00.2020 на суму 12 000 000 грн (додатковою угодою №0 суму договору зменшено до 6 000 000 грн, з урахуванням фактичного обсягу видатків) та №00 від 00.00.2019 на суму 10 000 000 гривень.

Дослідною перевіркою встановлено, що 00.00.2010 на рахунок ПП «С» № 26000000000000000000 у ПАТ КБ «Б1» від ТОВ «А» за договором №44 від 12.04.2018 надійшли кошти в сумі _____ грн (без ПДВ), які цього ж дня були перераховані на рахунок ПП «С» № UA26000000000000 в ПАТ «Б2». В подальшому 00.00.2019 кошти в сумі 6000 000 грн були перераховані на рахунок ПП «С» № 26000000000000 у ПАТ КБ «Б1» та:

- 00.00.2019 в сумі 600 000 грн (без ПДВ) перераховані на рахунок ТОВ «В» №260000000000000000 у ПАТ КБ «Б1», в якості повернення безвідсоткової фінансової допомоги
- 26.05.2018 в сумі 5 000 0000 грн (без ПДВ) перераховані на рахунок ТОВ «Г» № 2600000000 у ПАТ КБ «Б1» в якості сплати за послуги програмування.

В свою чергу, грошові кошти в сумі 5 000 000 грн ТОВ «Г» перераховані 00.00. 2018 на рахунок № 29000000 в ПАТ КБ «Б1» для здійснення валюто обмінної операції (придбання доларів США), згідно заявки №ВАТВІАИФУИМ, а 28.05.2018 придбана валюта в сумі 200 000 дол США з рахунку ТОВ «Г» № 26000000000000 у ПАТ КБ

«Б1» перерахована на рахунок «К INK.» № 15000000 в _____ назва іноземного банку _____ (країна обслуговування: _____), в якості оплати за договором поставки програмної продукції № 00/00 від 00.00.2018.

Окрім того, 00.00.2019 на рахунок ПП «С» № 2600000000000000 у ПАТ «КБ «Б1» від ТОВ «Д» за договором № 0000 від 00.00.2019 надійшли кошти в сумі 10 000 000 грн (без ПДВ) та:

- 11.07.2019 в сумі 168 000 грн (без ПДВ) перераховані на рахунок ТОВ «В» № 260000000 у ПАТ КБ «Б1», в якості надання поворотної безвідсоткової фінансової допомоги за договором № _____ -- від _____ ---;
- 11.07.2019 в сумі _____ грн (без ПДВ) перераховані на рахунок ТОВ «В» № 2600-_____ - у ПАТ «КБ «Б1», в якості надання поворотної безвідсоткової допомоги за договором № _____ - від _____ --;
- 11.07.2019 в сумі - _____ грн (без ПДВ) перераховані на рахунок ТОВ «Г» № 2600 _____ - у ПАТ КБ «Б1», в якості сплати за послуги згідно договору № _____ від _____;
- 11.07.2019 в сумі _____ грн (без ПДВ) перераховані на рахунок ТОВ «Г» № 26009000013 у ПАТ КБ «Б1», в якості сплати згідно договору № 018 від 15.02.2018;
- 11.07.2019 в сумі _____ грн (без ПДВ) перераховані на рахунок ТОВ «Г» № 2600 _____ у ПАТ КБ «Б1», в якості сплати згідно дилерського договору № 00 від 00.00.2019.

В свою чергу, грошові кошти в сумі 0 000 000 грн та 1 000 000 грн перераховані _____ 2019, відповідно, ТОВ «Г» на рахунок № 290000000 в ПАТ КБ «Б1» для здійснення валюто обмінних операцій (придбання доларів США), згідно заявок №1 та №2, а 00.00.2019 та 00.00.2019 грошові кошти в сумі 000 000 дол США та 00 000 дол США, відповідно, перераховані на рахунок «К INK.» № 15000000 в _____ назва іноземного банку _____ (країна обслуговування: _____), в якості оплати за договором поставки програмної продукції № 0000 від 00.00.2018. Інші грошові кошти були витрачені на поточні потреби, в т. ч. на надання ТОВ «В» безвідсоткової фінансової допомоги.

Наведені пов'язані між собою фінансові операції між ТОВ «Г», ПП «С», ТОВ «В» та «К INK.» дають достатньо підстав підозрювати, що ці операції, а також причетні до діяльності вказаних суб'єктів підприємницької діяльності особи, пов'язані із вчиненням розслідуваного злочину, передбаченого ч. 3 ст. 191 КК України, а також пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом (внаслідок вчинення розслідуваного злочину).

Проведеним на даний час досудовим розслідуванням (результати обшуків; результати негласних слідчих (розшукових) дій; витребувані з ДП «4444» дані; рух коштів на рахунках ТОВ «Г», ПП «С» тощо) встановлено пов'язаність фізична особа 1, фізична особа 2, фізична особа 3, фізична особа 4, фізична особа 5, ТОВ «Г», ПП «С», ТОВ «В» та «К INK.». Зібрані на даному етапі розслідування

докази дають достатньо підстав вважати, що упродовж 2018-2019 років посадові особи державного підприємства «К», зловживаючи владою та своїм службовим становищем, діючи за попередньою змовою між собою та посадовими особами правоохоронних органів, забезпечили залучення до участі у проведенні тендерів заздалегідь узгодженого учасника – ПП «С», основним постачальником якого являється ТОВ «Г», а також так званих «технічних учасників» - ТОВ «Д» та ТОВ «Е».

Вказане дало учасникам злочину можливість завищити вартість предметів закупівлі на заздалегідь визначену суму, привласнення якої відбулось шляхом перерахування на рахунки підконтрольних суб'єктів господарювання, із подальшим переведенням їх у неконтрольовану готівку та розподілом між всіма учасниками протиправної схеми.

Ураховуючи вищевикладене, відповідно до ч. 3 ст. 16 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», керуючись п. 6 розділу II Порядку надання Держфінмониторингом Правоохоронному органу (назва правоохоронного органу, територіального управління, відділу) узагальнених (додаткових узагальнених) матеріалів та отримання Держфінмониторингом інформації про хід їх розгляду, затвердженого спільним наказом _____ і Міністерством фінансів України № _____ -- від _____ та зареєстрованого в Міністерстві юстиції _____ за № _____ (далі - Наказ) прошу провести моніторинг фінансових операцій щодо подальшого використання коштів ТОВ «Г» (ЄДРПОУ), ПП «С» (ЄДРПОУ), ТОВ «В» (ЄДРПОУ) та «К INK.» (адреса засновника, кінцевий бенефіціарний власник, адреса бенефіціарного власника, інформація про опосередковане володіння).

Також, просимо здійснити фінансовий моніторинг фінансових операцій, проведених фізична особа 1 (рік народження, РНОКППФО), фізична особа 2 (рік народження, РНОКППФО), фізична особа 3 (рік народження, РНОКППФО), фізична особа 4 (рік народження, РНОКППФО), фізична особа 5 (рік народження, РНОКППФО), та за наявності достатніх підстав підготувати та направити узагальнений матеріал до ПО.

Окрім цього, за наявності підстав, просимо звернутися до підрозділу фінансової розвідки (назва країни) для отримання відомостей стосовно компанії «К INK.»:

реєстраційні дані у (назва країни) (за фактом реєстрації);

фактичне місцезнаходження компанії за вказаною адресою у (назва країни);

дата реєстрації компанії;

розмір статутного фонду компанії;

інформація щодо директора, засновників компанії та осіб, уповноважених діяти від імені компанії або управляти рахунками;

інформація щодо основної діяльності компанії;

відомості стосовно зв'язків (комерційних, засновницьких тощо) цієї компанії з

фізичними та юридичними особами в Україні;

фінансова репутація компанії (у тому числі причетність до відмивання грошей, отриманих злочинним шляхом, та фінансування тероризму);

інформація щодо підозрілих фінансових операцій компанії;

чи відома ця компанія правоохоронним органам та/або підрозділу фінансової розвідки (далі – ПФР) (назва країни);

чи наявна у правоохоронних органах та/або ПФР (назва країни) інформація стосовно підозрілих фінансових операцій, проведених компанією (якщо так, то просимо її надати);

будь-яка інша інформація, яка може бути корисною у розслідуванні.

Надаємо дозвіл на передачу інформації, викладеної у цьому листі, до іноземного ПФР.

Інформація, одержана від ПФР іноземної держави буде використана виключно з метою проведення розслідування у справах про легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму чи фінансування розповсюдження зброї масового знищення або у справах, пов'язаних із вчиненням суспільно небезпечного діяння, внаслідок якого одержаний злочинний дохід, із дотриманням обмежень, обумовлених ПФР іноземної держави.

Додаток 4. Контрольний перелік питань для оформлення запиту про надання міжнародної правової допомоги⁷⁸

І. Підготовка до направлення запиту про МПД

1. Чи було створено компетентний орган для здійснення запиту?
2. Чи було організовано взаємний обмін відповідними оперативними даними?
3. Чи було встановлено перший контакт з державою-одержувачем стосовно вашої справи?
4. Чи було встановлено, які саме кримінальні правопорушення фігурують в розслідуванні?
5. Чи була організована перевірка вашою організацією (або центральним органом влади) на предмет відповідності злочинів, що фігурують в розслідуванні, вимогам держави-одержувача щодо подвійної підсудності?
6. Чи визначили ви, яку саме допомогу вам потрібно одержати від держави-одержувача?
7. Чи можна отримати таку допомогу з відкритих джерел?
8. Якщо так, подумайте про можливість використання оперативних каналів або неформальних каналів зв'язку.
9. Яким чином ви повинні отримати інформацію - офіційно чи неофіційно?
10. Якщо інформацію можна отримати неофіційно, подумайте про можливість використання оперативних каналів або неформальних каналів зв'язку.
11. Чи було встановлено вашою організацією (або центральним органом влади) правове підґрунтя для направлення запиту про МПД?

78. Розшук незаконно отриманих активів - практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

II. Створення запиту про МПД

1. Чи провели ви повну та чітку ідентифікацію особи-фігуранта слідства?
2. Чи вказали ви всі провадження, що стосуються запиту про МПД, та їхній поточний стан?
3. Чи визначили ви всі відповідні кримінальні правопорушення з метою їх перевірки на предмет дотримання вимог подвійної підсудності в країні-одержувачі?
4. Чи вказали ви всі важливі кримінальні правопорушення в запиті про МПД?
5. Чи включили ви в запит про МПД детальний опис всіх відповідних злочинів?
6. Чи визначили ви об'єкт запиту про МПД?
7. Чи було проведено вашою організацією (або центральним органом влади) обговорення об'єкту запиту про МПД з державою-одержувачем та здійснено перевірку на предмет наявних вимог? Дізнайтеся, якими є стандарти доведення в державі-отримувачі щодо зазначених злочинів. Також переконайтеся, що описова частина запиту містить всі складові злочину відповідно до законодавства держави-одержувача.
8. Чи представили ви у своєму запиті всі важливі факти для держави-одержувача?
9. Чи маєте ви чітку, зрозумілу та прямолінійну описову частину, де ви вказали на зв'язок між особами, проти яких проводиться розслідування, та відповідними фактами, які ви представили?
10. Чи підготували ви чіткий, прямий і простий текст описової частини і вказали на зв'язок між відповідними фактами та кримінальними правопорушеннями?
11. Чи підготували ви чіткий, прямий і простий текст описової частини і вказали на зв'язок між фактами і об'єктом запиту про МПД?
12. В запиті про МПД об'єкт запиту повинен бути наданий в контексті. Він може варіюватися в межах цілей, визначених у пункті 2.5. Наприклад, якщо об'єктом запиту є арешт банківського рахунку, в описовій частині запиту потрібно показати, як цей банківський рахунок пов'язаний із фактами справи, а також особою (особами), яка, як стверджується, вчинила злочин.
13. Чи надали ви роз'яснення для держави-одержувача щодо важливості об'єкта запиту про МПД?

III. Відправка запиту про МПД

- 1.** Чи перевірили ви правові засади для направлення запиту про МПД?
- 2.** Чи визначили ви спосіб передачі запиту про МПД?
- 3.** Чи зроблено переклад (в разі необхідності) запиту про МПД (вашою організацією або центральним органом влади) офіційною мовою країни-одержувача?
- 4.** У разі, якщо запит носить конфіденційний характер, чи вказали ви чітко про це в запиті про МПД і пояснили причини такої конфіденційності?
- 5.** У разі, якщо запит носить терміновий характер, чи було вашою організацією або центральним органом влади встановлено контакт з країною-одержувачем стосовно даного питання до відправлення запиту?
- 6.** У разі, якщо запит носить терміновий характер та якщо існує відповідна домовленість, чи було направлено вашою організацією або центральним органом влади копію запиту про МПД заздалегідь?

Додаток 5. Зразок запиту про надання міжнародної правової допомоги⁷⁹

<p>Правове підґрунтя для оформлення запиту:</p>	<p>вказіть всі юридичні підстави, за якими формується запит, наприклад конвенція ООН проти корупції, двосторонній договір, внутрішнє законодавство країни-відправника, угода про взаємний обмін даними. <i>Наприклад: цей запит оформлено відповідно до Конвенції ООН проти корупції, ратифікованої (вказати назву держави-відправника) згідно закону/постанови/підзаконного акту №...</i></p>
<p>Орган, що здійснює запит:</p>	<p>вказіть реквізити органу-відправника. орган-відправник має вказати свою назву та контактну інформацію: адресу електронної пошти та номер телефону. вкажіть також дані щодо ролі та завдань органу-відправника таким чином, щоб представникам держави-одержувача було зрозуміло, що він має повноваження направляти запити про МПД. повинно бути чітко визначено, що орган-відправник в державі, що здійснює запит, має право проводити розслідування або кримінальне переслідування, або те і інше, з точки зору внутрішнього законодавства.</p>
<p>Одержувач (державний орган):</p>	<p>вказіть назву центрального органу влади в державі, що здійснює запит. якщо з відповідним органом вже відбувся попередній контакт, бажано вказати назву та контактні дані цього органу. Наприклад: Федеральне міністерство юстиції Швейцарії – центральний орган з питань МПД.</p>
<p>Реквізити (справи):</p>	<p>вказіть реквізити справи в номенклатурі органу-відправника, наприклад, номер справи, або назва операції/ПІП головного підозрюваного. Наприклад: запит про МПД у справі XYZ</p>

79. Розшук незаконно отриманих активів - практичний посібник. Міжнародний центр з повернення активів Базельський інститут управління, Міжнародний центр з повернення активів, 2015 (оригінал, англійська мова) / 2016 (переклад українською мовою).

<p>Провадження:</p>	<p>зробіть короткий опис запиту про МПД. резюме повинно мати вигляд короткої анотації, яка дозволить читачеві швидко визначити мету запиту і розставити пріоритети. це резюме повинно включати в себе наступне: вкажіть (i) номер справи; (ii) на якому етапі відбуваються провадження у справі (розслідування, кримінальне переслідування або судовий розгляд); (iii) дані про особу, проти якої відкрито справу; та (iv) щодо яких саме кримінальних правопорушень. Наприклад: кримінальне розслідування № 123, відкрите (вказати назву органу), проти (вказати ПІБ особи(осіб)) щодо можливого вчинення ним(и) злочинної діяльності (назви злочинів).</p>
<p>Кримінальні правопорушення:</p>	<p>вказіть всі кримінальні правопорушення, щодо яких проводиться розслідування або кримінальне переслідування, і які безпосередньо відносяться до запиту про МПД. Повний опис кримінального правопорушення повинен бути поміщений в кінці запиту про МПД, або в додатку до нього.</p>
<p>Особи, щодо яких проводиться розслідування:</p>	<p>зазначте (i) ПІБ та псевдоніми особи (осіб) стосовно якої проводиться розслідування або переслідування, а також дані міжнародної ідентифікації; (ii) дату народження; (iii) ПІБ батьків; (iv) номер паспорта (паспортів) і термін дії; та (v) будь-яку відому адреса (адреси).</p>

<p>Факти:</p>	<p>це найбільш важлива частина запиту про МПД. В запиті про МПД повинні бути представлені відповідні обставини справи, і як вони пов'язані з державою-одержувачем.</p> <p>Факти повинні включати в себе дані про зв'язок між особою (особами), щодо яких проводиться розслідування, кримінальне переслідування або судовий розгляд, і фактами справи та представленими доказами; кримінальним правопорушенням, за скоєння якого особі (особам) було пред'явлено звинувачення, активами, які були виявлені в ході розслідування чи кримінального переслідування, зв'язок між цими активами та фактами справи, а також інформація про допомогу, для отримання якої подається запит про МПД.</p> <p>Факти повинні бути представлені короткими, прямими, чіткими і простими реченнями. Пам'ятайте: країна-одержувач може мати власну державну мову (необхідно зробити переклад запиту), і її представники не є експертами з національного законодавства вашої країни.</p> <p>Наприклад: ХХХХ (дата), ХХХХ (дані про орган, який відкрив кримінальне розслідування) було порушено розслідування у справі підприємства Х, далі, крім всього іншого, має бути чітке посилання на діяльність осіб А і В. Очевидно, що на перший погляд, в справі йдеться про скоєння наступних злочинів, а саме:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ХХХХ 2. ХХХХ <p>Кримінальну справу було відкрито проти посадових осіб та/або акціонерів компанії, а саме:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ХХХХ 2. ХХХХ
<p>Опис кримінальних справ:</p>	<p>наведіть назви усіх статей закону, згаданих вище у пунктах «кримінальні правопорушення» і «Факти». Щодо «кримінальних правопорушень», інформація повинна включати назву злочину, опис злочину і відповідне покарання. Описання злочинів може також знаходитись в додатку до запиту про МПД.</p>
<p>Опис необхідної допомоги:</p>	<p>вказуйте, що саме необхідно отримати від органу-одержувача, і як би ви хотіли це зробити. Спробуйте надати якомога більше деталей. Цей пункт повинен бути добре узгодженим з державою-одержувачем до направлення запиту.</p>
<p>Цілі запиту:</p>	<p>вказуйте, як саме допомога, що надається, стане корисною в проведенні розслідування або кримінального переслідування на території держави-відправника.</p>

<p>Необхідні процедури:</p>	<p>вказіть, чи існують які-небудь процедури, яких необхідно дотримуватися, такі як конфіденційність або терміновість.</p> <p>Наприклад, Угода про взаємний обмін даними: уряд ХХХ (назва держави-відправника) підтверджує, що в разі, якщо уряд ХХХХ (назва держави-одержувача) відповідь на цей запит, то ХХХХ (назва держави-відправника) відповідатиме на майбутні запити від уряду ХХХХ (назва держави-одержувача) про надання правової допомоги у кримінальних справах.</p> <p>Спеціалізація: уряд ХХХХ (назва держави-відправника) бере на себе зобов'язання в тому, що будь-які докази та/або інформація, надана урядом ХХХХ (назва держави-одержувача) і передана ХХХХ (назва держави-відправника), не використовуватиметься для розслідування та кримінального переслідування будь-яких злочинів крім тих, що зазначені в цьому запиті, без попереднього дозволу.</p> <p>Конфіденційність: якщо дані запиту мають конфіденційний характер, це має бути зазначено в запиті, наприклад, якщо є побоювання, що підозрюваний може знищити докази або «розпорошити» активи, то це повинно бути доведено до відома держави-одержувача.</p>
	<p>Підпис представника органу, що здійснює запит.</p>
	<p>Місце і дата оформлення</p>

Додаток 6. Зразки документації стосовно фінансових розслідувань (на основі міжнародного досвіду)⁸⁰

Фінансове розслідування

№XXXX-XXXX-XX,

Ім'я, прізвище, по-батькові

Індивідуальний податковий номер

Вступ

Обставини

У рамках попереднього розслідування за підозрою в у справі №XXXX-XXXX-XX.

Керівник слідства зажадав проведення розслідування стосовно майна (відповідно до закордонної практики, дане розслідування спрямоване на дослідження майна та його походження) щодо NN, 19XX-xx-xx-xxxx.

На предмет встановлення активів і з'ясування фінансового стану NN з метою визначення платоспроможності підозрюваного у світлі можливої в майбутньому конфіскації та стягнень на покриття вимог про відшкодування / компенсацію збитків.

Примітка: Тут слід дати стислий опис, з яких підстав запроваджено фінансове розслідування. Мета може бути й іншою, ніж наведено вище. Якщо головною метою розслідування стосовно майна (пошук і аналіз активів), можна додати такий текст:

Головною метою розслідування стосовно майна є, наскільки це можливо, яка ймовірність того, що виявлене у підозрюваного майно має своїм походженням протиправну діяльність (тобто, доведення очевидно більшої ймовірності незаконного походження виявленого майна).

Результати розслідування

Примітка: Тут слід дати стислий опис результатів розслідування. Приклад: у ході слідства виявлено що активи на суму XX з очевидно більшою ймовірністю мають своїм походженням протиправну діяльність.

Нижче наведено добірку даних, які вдалось зібрати в процесі слідства стосовно NN.

80. Методичний посібник з фінансових розслідувань. Спільний міжвідомчий проект у сфері боротьби з вигодами від протиправної діяльності. – 2017.

Фінансове розслідування проведено за 20XX податковий рік, включаючи / включно до 20XX.

Зібрана інформація:

Дані стосовно рахунків і проведених за ними операцій за період з хх-хх по хх-хх, кредитні картки, участь у корпоративній діяльності (у складі керівництва юр. осіб) та можливі повноваження / посади одержані від значущих банків та фінансових установ, що займаються кредитуванням бізнесу;

Відомості щодо оподаткування за останні 10 років і копії податкових декларацій , а також даних ревізій і перевірок, проведених Податковою службою за останні 3 роки;

Інформація про поточні та попередні повноваження (займані посади) у керівництві юридичних осіб, одержана з Реєстру компаній і підприємств;

Сальдо заборгованостей / з боргових вимог, переданих на примусове виконання до Служби судових приставів;

Дані про володіння нерухомим майном;

Дані про володіння транспортними засобами.

Примітка: Вище наведено стандартний набір даних, які за правилом зазначені у переліках зібраної інформації. Якщо зібрано більше відомостей, слід також включити їх у перелік.

Дані з Реєстру запису населення;

NN зареєстрований за адресою:

Попередні адреси за Реєстром запису населення;

NN одружений і має двох дітей;

Батьки, брати/сестри:

Активи;

Банківські рахунки;

NN має такі рахунки у банках:

Виписку одержано за період з хх-хх-ххх по хх-хх-хххх.

Залишок на рахунку станом на хх-хх-хххх становить ххх.

Примітка: Тут слід зазначити, який саме рахунок використовувався і для чого, наприклад, ощадний, зарплатний тощо;

Також бажано виділити особливі операції / транзакції, проведені через рахунок, які можуть бути цікавими для розслідування.

Нерухомість у власності

За даними Державного реєстру речових прав на нерухоме майно / земельного

кадастру / інших баз NN володіє такими об'єктами нерухомості:

Примітка: Тут також слід зазначити, коли було придбано майно, за якою ціною, наявність іпотечних договорів тощо.

Володіння нерухомим майном у минулому

Примітка: Може бути цікавим дізнатись, якими об'єктам нерухомості підозрювана особа володіла раніше, наприклад, за підозрою в оформленні їх на підставних осіб (тобто, коли хтось мешкає у житлі, яке раніше йому й належало, але зараз має іншого власника).

Транспортні засоби у власності;

Згідно з Реєстром автотранспортних засобів NN володіє такими автомобілями:

Примітка:

Тут слід зазначити, коли було придбано транспортний засіб і чи придбавався він у кредит.

Володіння транспортними засобами у минулому;

Примітка: Так саме, як і у наведеному вище випадку з нерухомістю, інформація про володіння транспортними засобами може прояснити можливе приховування прав власності через оформлення майна на підставних осіб (фіктивних власників).

Участь у керуванні компаніями;

NN є членом правління у таких товариствах:

Примітка: Тут бажано зазначити, коли підозрювана особа прийняла повноваження і якою діяльністю займається товариство.

Історія участі у керівництві компаніями/підприємствами:

Примітка: Іноді буває важливо дізнатися, чи брала підозрювана особа участь у керуванні компаніями раніше, і яку саме.

Інші активи;

Грошові кошти під арештом;

Інші активи під арештом;

Останні активи;

Борги;

Виконавча служба;

NN станом хх-хх-хххх не має заборгованостей / боргових вимог, переданих на примусове виконання до виконавчої служби.

Банки та фінансові установи;

NN має такі заборгованості / непогашені кредити у банку;

Дані податкової декларації;

20xx податковий рік.

Доходи від заробітків та інші, пов'язані з трудовою діяльністю надходження за xxxx податковий рік становили xxx. Гроші надійшли від компанії АВ (xxx) та з Фонду соціального страхування (xxx). Рентні витрати (на сплату відсотків) становили xxx, надходження від ренти – xxx. Підсумковий податок нарахований у розмірі xxxx.

20xx податковий рік.

Доходи від заробітків та інші, пов'язані з трудовою діяльністю надходження за xxxx податковий рік становили xxx. Гроші надійшли від компанії АВ (xxx) та з Фонду соціального страхування (xxx). Рентні витрати (на сплату відсотків) становили xxx, доходи від ренти – xxx. Підсумковий податок нарахований у розмірі xxxx.

20xx податковий рік.

Доходи від заробітків та інші, пов'язані з трудовою діяльністю надходження за xxxx податковий рік становили xxx. Гроші надійшли від компанії АВ (xxx) та з Фонду соціального страхування (xxx). Рентні витрати (на сплату відсотків) становили xxx, доходи від ренти – xxx. Підсумковий податок нарахований у розмірі xxxx.

Податковий рік	Встановлений трудовий дохід	Доходи з підприємницької діяльності	Прибутки з капіталовкладень	Збитки з капіталовкладень	Підсумковий податок
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					
20XX					

У більшості випадків фінансове розслідування по досягненні цього етапу вважається завершеним. Але якщо в ході слідства з'ясується, що особа, обвинувачена у протиправному діянні, за яке передбачено покарання зокрема у вигляді конфіскації, володіє активами, яких він/вона за всіма розумними підрахунками не міг/могла

собі дозволити, стає необхідною перевірка фінансової спроможності підозрюваного придбати такі активи. Якщо підозрюваний має незначні легальні доходи або не має їх взагалі, то фінансова неспроможність у більшості випадків є досить очевидною, отже подальше розслідування не потребується. Проте, якщо підозрюваний має легальні доходи, які самі по собі є достатніми для придбання активів, про які йдеться, то знадобиться ретельніший аналіз фінансової спроможності підозрюваного. Такий аналіз можна провести, використовуючи **метод калькуляції поточних грошових коштів**. Він полягає у перевірці наявності надлишку або дефіциту в господарчому житті людини, виходячи з її відомого легального доходу та відомих витрат. Фінансова спроможність (можливість придбання додаткових активів) виникає лише за наявності надлишку, тобто, коли після сплати рахунків та інших поточних витрат залишаються вільні гроші. Якщо ж замість того в результаті виплат виникає дефіцит, то зрозуміло, що придбання активів повинне було фінансуватися за рахунок інших коштів, ніж законні доходи.

Висновок.

Примітка: Виходячи з результатів згаданого вище розслідування тут потрібно надати опис висновків, яких дійшло слідство. Наприклад:

Приклад тексту доповіді за результатами конфіскації:

За результатами розслідування, NN за 20XX рік не мав жодних оподатковуваних доходів.

Під час допиту NN заявив наступне: ...

Як показує розслідування, за таких фінансово-економічних умов NN не був у змозі профінансувати покупку xxxx за рахунок своїх легальних доходів.

Таким чином, розслідування виявило, що майно xxxx скоріше за все (*з очевидно більшою імовірністю*) має своїм походженням протиправну діяльність.

Приклад тексту доповіді за результатами конфіскації вигод від протиправної діяльності (розширити текст і дати пояснення, чому і як були зроблені такі висновки):

Як показало розслідування, NN одержав дохід у розмірі щонайменше xxx xxx від продажу.

Вигоду від злочину можна оцінити у розмірі xxx xxx.

Додатки.

Примітка: Тут слід зазначити всі додатки до доповіді за результатами проведеного розслідування.

Додаток 7. Допоміжний формуляр калькуляції поточних грошових КОШТІВ

Калькуляція поточних грошових коштів є підрахунком усіх доходів, витрат і змін у фінансово-економічному становищі підозрюваного, який дозволяє побачити, скільки грошей той мав у розпорядженні для покриття звичайних витрат на життя.

Формуляр калькуляції поточних грошових коштів

Доходи	Сума	Стандартний дохід на рік	Сума
Місце роботи 1		Особистий автомобіль, 1 шт.	
Пасивний інвестиційний дохід (з процентів/дивідендів)		Допомога на 1 дитину	
Соціальна допомога		Допомога на 2 дітей	
Допомога на дітей		Допомога на 3 дітей	
Допомога на житло		Допомога на 4 дітей	
Зростання заборгованостей / зменшення активів		Квартира на 1 дорослого	
Виплати з податкового рахунку		Квартира на 2 дорослих	
Інші доходи й надходження		Власна нерухомість	
Усього доходів		Витрати на життя, на 1 дорослого	
		Витрати на життя, на 2 дорослих	
ВИТРАТИ		Витрати на життя, 1 дитина віком до 6 років включно	
Утримані податки		Витрати на життя, 1 дитина віком від 7 років включно	
Виплати у рахунок пенсійного страхування			
Виплати на податковий рахунок / до виконавчої служби			
Витрати на автомобіль			
Витрати на житло			
Поточні витрати на життя, дорослі			
Поточні витрати на життя, діти			
Зростання активів / зменшення заборгованостей			
Інші витрати			
Усього витрат			
Надлишок / дефіцит			
Баланс доходів і витрат чоловіка / дружини / партнера			
РАЗОМ надлишків / дефіциту			

Додаток 8. Приклад звернення до АРМА

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

Вул. Бориса Грінченка, 1, м. Київ, 01001

ЗВЕРНЕННЯ

- 1.** Найменування або прізвище, ім'я та по батькові суб'єкта звернення із зазначенням його актуальних контактних даних (телефонний та електронний зв'язок), адреси для листування.
- 2.** Найменування органу досудового розслідування, органу прокуратури, в якому працює суб'єкт звернення (для суб'єктів звернення - слідчих, детективів, прокурорів).
- 3.** Прізвище, ім'я та по батькові слідчого (слідчих), детектива (детективів) або прокурора (прокурорів), що здійснює(ють) досудове розслідування або процесуальне керівництво, із зазначенням його (їх) актуальних контактних даних (телефонний та електронний зв'язок) (для суб'єктів звернення - органів досудового розслідування, органів прокуратури).
- 4.** Номер кримінального провадження у Єдиному реєстрі досудових розслідувань, з метою забезпечення якого суб'єктом звернення у порядку статті 170 Кримінального процесуального кодексу України вживаються заходи з виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, шляхом складання звернення.
- 5.** Наявні у кримінальному провадженні станом на дату складання звернення відомості про осіб, яким прямо чи опосередковано можуть належати активи, що можуть бути арештовані з метою забезпечення цього кримінального провадження, а також близьких осіб таких осіб та/або третіх осіб, що можуть бути пов'язані з такими особами.
- 6.** Стислий опис фабули кримінального провадження та правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України.
- 7.** Постановка завдання Національному агентству щодо виявлення та розшуку активів, які можуть бути арештовані в кримінальному провадженні, та його

взаємозв'язок з фактичними обставинами кримінального провадження, що можуть свідчити про вчинення злочину.

- 8.** Заходи щодо накладення арешту на майно, вжиті у кримінальному провадженні (на дату звернення) як захід забезпечення цього провадження, включаючи повний перелік та опис (ідентифікаційні ознаки) арештованого майна, наявні відомості про існування та місцезнаходження майна, що може бути арештоване у такому кримінальному провадженні, з обґрунтуванням таких відомостей (припущень), перелік автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, у яких здійснено пошук відомостей про активи, на дату направлення звернення.

Необхідно отримати відомості з відповідних автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних тощо, що містять інформацію про зазначених фізичних або юридичних осіб – власника майна та активів (рухоме, нерухоме майно, земельні ділянки, транспортні засоби, корпоративні права, банківські рахунки та інше).

- 9.** Об'єктивно обґрунтований строк, впродовж якого Національне агентство має забезпечити виконання звернення та надати відповідь, враховуючи статтю 17 Закону.

У найкоротший можливий термін, але не пізніше ніж протягом десяти робочих днів з дня його надходження.

- 10.** Інші відомості, які можуть сприяти Національному агентству в ході виконання звернення (за наявності).

Додаток: витяг з ЄРДР

(Footnotes)

1. Хелена Вуд (2017) Кожна транзакція залишає слід – Роль фінансового розслідування у розслідуванні тяжких злочинів та організованої злочинності - https://rusi.org/sites/default/files/201709_rusi_everytransactionleavesatrace_wood_web.pdf
2. [Перелік осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції](http://fiu.gov.ua/pages/dijalnist/protidija-terorizmu/perelik-teroristiv/aktualnij-perelik-osib-pov-yazanix-iz-zdijsnennyam-teroristichnoji-diyalnosti-abo-stosovno-yakix-zastosovano-mizhnarodni-sankcziji.html) – fiu.gov.ua/pages/dijalnist/protidija-terorizmu/perelik-teroristiv/aktualnij-perelik-osib-pov-yazanix-iz-zdijsnennyam-teroristichnoji-diyalnosti-abo-stosovno-yakix-zastosovano-mizhnarodni-sankcziji.html

